

Vilniaus universiteto
Komunikacijos fakulteto
Informacijos ir komunikacijos katedra

Indrė Barsteigaitė

Ryšių su visuomene magistrantūros studijų programos studentė

**VALSTYBINĖJE ŠEIMOS POLITIKOS KONCEPCIJOJE ĮTVIRTINTO IR ŽINIASKLAIDOJE
PROPAGUOJAMO ŠEIMOS MODELIO SANTYKIS**

Magistro darbas

Vadovas: doc. dr. Beata Grebliauskiene

Vilnius, 2011

MAGISTRO BAIGIAMOJO DARBO LYDRAŠTIS

Pildo magistro baigiamojo darbo autorius

Indrė Barsteigaitė

(magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje įtvirtinto ir žiniasklaidoje propaguojamo šeimos modelio santykis

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

Relation of Family Model Consolidated in Public Family Policy and Propagated in Mass Media

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas anglų kalba)

Patvirtinu, kad magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudoti kitose aukštosiose mokyklose.

(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Sutinku, kad magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto studijų procese.

(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Pildo magistro baigiamojo darbo vadovas

Magistro baigiamąjį darbą ginti _____

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

(data) (magistro baigiamojo darbo vadovo parašas)

Pildo instituto / katedros, kuriojančios studijų programą, reikalų tvarkytoja

Magistro baigiamasis darbas įregistruotas

(instituto / katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)

(data) (instituto / katedros reikalų tvarkytojos parašas)

Pildo instituto / katedros, kuriojančios studijų programą, vadovas

Recenzentu skiriu _____

(recenzento vardas, pavardė)

(data) (instituto / katedros vadovo parašas)

Pildo recenzentas

Darbą recenzuoti gavau. _____

(data) (recenzento parašas)

Indrė Barsteigaitė

Ba 463

Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje įtvirtinto ir žiniasklaidoje propaguojamo šeimos modelio santykis: magistro darbas / Indrė Barsteigaitė ; mokslinis vadovas doc. dr. Beata Grebliauskienė ; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Informacijos ir komunikacijos katedra. – Vilnius, 2011. – 71, [14] lap.: lent. – Santr. angl. – Bibliogr.: lap. 69–71 (25 pavad.).

UDK 088:316.6(323)

Reikšminiai žodžiai: Lietuvos žiniasklaidos turinio analizė, valstybės siekių ir žiniasklaidos turinio santykis, valstybės politika ir žiniasklaida, Valstybinė šeimos politikos koncepcija, Lietuvos žiniasklaidos propaguojamas šeimos modelis, šeima Lietuvos žiniasklaidoje, šeimos modelis Lietuvos žiniasklaidoje, santuoka Lietuvos žiniasklaidoje, poros santykiai Lietuvos žiniasklaidoje, šeimos vertybės Lietuvos žiniasklaidoje, šeimos modelis, šeimos raida, šeimos transformacijos, šeimos transformacijos priežastys, žiniasklaidos įtaka, žiniasklaidos įtakos teorija, žiniasklaidos poveikis, ryšiai su žiniasklaida.

Magistro baigiamojo *darbo objektas* – Lietuvos žiniasklaidoje propaguojamas šeimos modelis ir jo santykis su Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje (toliau tekste – Koncepcija) įtvirtintu šeimos modeliu. *Darbo tikslas* – nustatyti žiniasklaidos formuojamo požiūrio į šeimą, santuoką, vaikus, santuokines vertybes atitiktį Koncepcijai ir pateikti siūlymus keičiant žiniasklaidos turinį. *Darbo uždaviniai* – išsiaiškinti šeimos sampratos kaitą ir veiksnius; įvertinti žiniasklaidos įtaką visuomenei, poveikį jos turiniui; atlikus žiniasklaidos turinio analizę, nustatyti dažniausiai minimą šeimos, poros santykių modelį (sudėties prasme) ir vaikų turėjimo faktą ir gautus duomenis palyginti su Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje įtvirtintomis nuostatomis.

Išanalizavus mokslinę literatūrą, prieita išvados, kad šeima transformuojasi, santuokos vertė mažta. Šiuos procesus lemia įvairūs visuomenės vidiniai, struktūriniai, technologiniai ir kultūriniai pokyčiai. Analizuojant teorinę medžiagą apie žiniasklaidos daromą poveikį visuomenei, nustatyta, kad žiniasklaida daro poveikį. Ji gali įtakoti visuomenės ar atskirų individų nuomonių, nuostatų ir elgesio kitimą. Tačiau šis poveikis nėra vienodas. Jis priklauso nuo paties individo, kitų asmenų, aplinkos, socialinės ir ekonominės padėties ir kt. Žiniasklaidos daromas poveikis gali skirtis pagal poveikio paplitimą, pokyčius, laikotarpį ir intenciją siekiant tokio poveikio. Lygiai taip pat gali būti veikiamas ir žiniasklaidos turinys. Jam poveikį daro pati žiniasklaidos organizacija, informacijos trūkumas, orientavimasis į tam tikrą auditoriją, pelno siekimas. Įvertinus vykstančias šeimos transformacijas, Koncepcijoje įtvirtintas nuostatas ir uždavinius, žiniasklaidos gebėjimą paveikti

visuomenės nuostatas, atliktas 2009–2010 savaitinių laisvalaikio pobūdžio žurnalų „Gyvenimo būdas“, „Stilius“ ir „Žmonės“ turinio tyrimas. Atlikus tyrimą, analizuojant gautus rezultatus, prieita išvada, kad Lietuvos žiniasklaidoje šeima laikoma ne tik sutuoktiniai ir vaikai, jei jų yra, bet ir asmenys, sukūrę kitokius santykius. Be to, nustatyta, kad santuoka ir vaikai nėra vertinami: santuoką lengva nutraukti, santykius pakeisti į kitus, o vaikai turi netapti kliūtimi asmens laisvei. Prieita išvados, kad tokio žiniasklaidos turinio Konceptijos siekis stiprinti šeimą, santuokos ir vaikų vertę, gali tapti sunkiai pasiekiamu. Magistro darbe pateikti siūlymai, vykdant ryšius su visuomene, valstybei užmegzti kontaktą su žiniasklaida ir imtis priemonių jos turiniui keisti.

Magistro darbas gali būti naudingas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetui, sociologijos politikos, komunikacijos ir informacijos mokslų dėstytojams ir studentams.

TURINYS

ĮVADAS.....	6
1. ŠEIMOS RAIDA IR SAMPRATA.....	10
2. KETVIRTOJI VALDŽIA – ŽINIASKLAIDA	22
2.1. Žiniasklaidos poveikis visuomenei	22
2.2. Veiksniai, lemiantys žiniasklaidos turinį.....	32
3. LIETUVOS ŽINIASKLAIDOJE PROPAGUOJAMAS ŠEIMOS MODELIS	35
3.1. Tyrimo metodika.....	36
3.2. Klausimyno sudarymas.....	37
3.3. Tyrimo rezultatai	39
3.3.1. Įvardijamas šeimos modelis	42
3.3.2. Santuokos aspektas	44
3.3.3. Poros amžius	49
3.3.4. Vaikai.....	51
Tyrimo išvados	59
IŠVADOS.....	62
Summary	67
Bibliografinių nuorodų sąrašas	69
<i>1 priedas.</i> Klausimynas content žiniasklaidos turinio analizei	72
<i>2 priedas.</i> Patikslintas klausimynas kontent žiniasklaidos turinio analizei	74
<i>3 priedas.</i> Žiniasklaidos turinio tyrimo rezultatų lentelė	80

IVADAS

Atgavus nepriklausomybę ir įstojus į Europos Sąjungą, Lietuva daugelyje sričių ėmė sparčiai žengti pirmyn, modernėti, panašėti į kitas vakarų valstybes. Kartu matyti, kad keičiasi ir požiūris į šeimą, santuoką, dviejų žmonių santykius, vaikus. Kadaise be santuokos gyvenantys vyras ir moteris būdavo smerkiami, o dabar – tai beveik nieko nebestebina. Ir skyrybos – kone kasdien paliečiama tema.

Dažniausiai tokie pokyčiai atspindi žiniasklaidos turinyje. Ji greičiausiai pasiekia visuomenę ir perteikia naujausias žinias, naujausias tendencijas ir tam tikrą madą nuostatose. Be to, dažnai joje pateikiami žymių žmonių pavyzdžiai, ypač užsienio, vakarų valstybių, kuriose šeima kisti ėmė jau anksčiau.

Tačiau tokiam žiniasklaidos turiniui dėmesys nėra sureikšminamas. Dauguma Lietuvoje atliktų žiniasklaidos tyrimų, susijusių su šeimos modelio vaizdavimu, atlikta vertinant lytims priskiriamų vaidmenų, stereotipizavimo aspektu. Pavyzdžiui, Pilietinių iniciatyvų centro 2003 metų tyrimas „Dominuojantys lyčių modeliai šiuolaikinėje Lietuvos žiniasklaidoje“¹, 2002 m. sausio–spalio mėn. vykdytas Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto mokslininkų dr. doc. Elenos Macevičiūtės, dr. Marijos Stonkienės ir Renatos Matkevičienės vykdytas tyrimas „Socialinių lyčių stereotipų formavimas žiniasklaidoje“²

Minėti tyrimai tik iš dalies siejasi su šiame darbe svarstyтина šeimos modelio (sudėties prasme) supratimo problema. Tokie tyrimai visiškai neatsižvelgia į tai, kaip žiniasklaidoje vertinama pati šeima, santuoka, kiek reikšmės teikiama jos tvarumui ir vaikams. Be to, tyrimai neatkreipia dėmesio, kiek žiniasklaidos turinys atitinka valstybinės politikos ir pačios valstybės siekius. Tokio pobūdžio tyrimai turėtų būti itin vertinami ne tik rinkiminių akcijų metu, bet ir informuojant visuomenę, keičiant jos nuomonę ir nuostatas, susijusias su morale, vertybėmis ir pan.

Tokių tyrimų nebuvimas parodo didžiulę spragą: žiniasklaidos turinys nėra siejamas su valstybės politika, nėra vertinama, kaip žiniasklaida padeda ar trukdo valstybei siekti užsibrėžtų tikslų visuomenės sąmonės formavime, žiniasklaida ir valstybė atrodo visiškai nesusijusios sritys, nors iš tiesų taip nėra. Taigi, šiame darbe svarstoma pakankamai nauja ir aktuali tema: Valstybinėje

¹ NAUSĖDIENĖ, Inga, BERESNEVIČIŪTĖ, Vida, SADUNIŠVILI, Renata, MILAŠIUS, Gediminas. Moters ir vyro įvaizdžiai bei santykiai spaudoje. Remiantis „Dominuojantys lyčių modeliai šiuolaikinėje Lietuvos žiniasklaidoje“ ataskaita. Vilnius: Pilietinių iniciatyvų centras, 2003 [žiūrėta 2009 m. lapkričio 10 d.], p. 9-10. Prieiga per internetą: <<http://politika.osf.lt/kiti/santraukos/MotersIrVyroIvaizdziai.htm>>;

² STONKIENĖ, Marija. Vyraujantys šeimos modeliai ir socialiniai lyčių stereotipai Lietuvos žurnaluose, skirtuose paaugliams. In *Klėja*. 2003, [nr.] 1(5) [žiūrėta 2009 m. lapkričio 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.moterys.lt/assets/leidiniai/index25e4.html?show_content_id=526>.

šeimos politikos koncepcijoje (toliau tekste – Koncepcija) įtvirtinto ir žiniasklaidos propaguojamo šeimos modelio santykis.

Taigi, keliamos tokios *hipotezės*:

- ✓ žiniasklaidoje propaguojamas šeimos modelis neatitinka pačios šeimos sąvokos;
- ✓ šeima, santuoka ir vaikai žiniasklaidos turinyje nėra vertinami;
- ✓ valstybės nedėmesys žiniasklaidai gali tapti didele kliūtimi įgyvendinant Koncepcijoje

užsibrėžtus uždavinius.

Šio *darbo tikslas* – nustatyti žiniasklaidos formuojamo požiūrio į šeimą, santuoką, vaikus, santuokines vertybes atitikti Koncepcijai ir pateikti siūlymus keičiant žiniasklaidos turinį.

Darbo uždaviniai:

- ✓ apžvelgti teoriją apie šeimos pokyčius ir juos lemiančius veiksniai;
- ✓ apžvelgti žiniasklaidos, kaip visuomenės nuomonės formuotojos, svarbą, galimą jos įtaką ir įtaką jos turiniui;
- ✓ atlikti žiniasklaidos turinio tyrimą, atlikti gautų rezultatų analizę ir juos palyginti su Koncepcijoje įtvirtintomis nuostatomis;
- ✓ įvertinus gautus tyrimo rezultatus, pateikti siūlymus situacijai valdyti.

Magistro darbe teorija apžvelgiama ekstrapoliacijos ir palyginimo metodais. Tai yra, duomenys lyginami, jais paaiškinami kiti aprašomi dalykai. Pats svarbias dokumentas didelėje darbo dalyje – Koncepcija³. Ja remiantis analizuojami gauti tyrimo duomenys ir vertinama gautų duomenų atitiktis būtent šiam dokumentui.

Apžvelgiant literatūrą apie šeimos modelio sampratą ir raidą, svarbiausiu šaltiniu laikytas magistro darbo temą labiausiai atitinkantis Vladislavos Stankūnienės, Aivos Jonkarytės ir Alfonso Algimanto Mitriko straipsnis „Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai“⁴. Taip pat svarbūs šaltiniai - Ramintos Jančaitytės straipsnis „Šeimos politika socialinės gerovės valstybėse“⁵ ir Irenos Juozeliūnienės, Živilės Norvilaitės, Loretos Kuzmickaitės ir Andrėjos Stravinskaitės straipsnis „Šeima: samprata, tarpasmeniniai santykiai ir etniškumas (Vilniaus kolegijos Verslo vadybos fakulteto studentų sociologinis tyrimas)“⁶.

Kalbant apie žiniasklaidos poveikį visuomenei ir jos nuostatomis, svarbiausiais literatūros šaltiniais laikyti Dan Laughey knyga „Pagrindinės temos žiniasklaidos teorijoje“ (angl. *Key Themes*

³ Valstybinė šeimos politikos koncepcija, patvirtina Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 (Žin., 2008, Nr. 69-2624).

⁴ STANKŪNIENĖ, Vladislava, JONKARYTĖ, Aiva, MITRIKAS, Alfonsas Algimantas. Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai. *Filosofija. Sociologija*, Vilnius, Lietuvos mokslų akademijos leidykla, 2003, nr. 2, p. 51–58.

⁵ JANČAITYTĖ, Raminta. Šeimos politika socialinės gerovės valstybėse. *Filosofija. Sociologija*, Vilnius, Lietuvos mokslų akademijos leidykla, 2004, nr. 4, p. 57–63.

⁶ JUOZELIŪNIENĖ, Irena, NORVILAITĖ, Živilė, KUZMICKAITĖ, Loreta, STRAVINSKAITĖ, Andrėja. Šeima: samprata, tarpasmeniniai santykiai ir etniškumas (Vilniaus kolegijos Verslo vadybos fakulteto studentų sociologinis tyrimas). *Filosofija. Sociologija*, Vilnius, Lietuvos mokslų akademijos leidykla, 2005, nr. 2, p. 46–50.

in Media Theory)⁷, Denis McQuail'o knyga „McQuail'o masinės komunikacijos teorija“⁸ (angl. *McQuail's mass communication theory*). Taip pat vadovautasi tokias straipsniais: Gintaro Aleknonio „Informacijos vakuumas Lietuvos žiniasklaidoje“⁹, Deimanto Jastramskio „Žiniasklaidos organizacijos nuosavybės struktūros įtaka žiniasklaidos priemonės turiniui“¹⁰.

Žiniasklaidos turinio analizei atlikti pasirinktas *mokslinio tyrimo metodas* – kontent analizė. Tyrimo metu analizuotas žiniasklaidos turinys – 2009–2010 m. laisvalaikio pobūdžio savaitiniuose žurnaluose „Gyvenimo būdas“, „Stilius“ ir „Žmonės“ esantys straipsniai (tekstas). *Tyrimo imtis* – po 13 kiekvieno žurnalo numerių.

Šiame magistro darbe pirmajame skyriuje „Šeimos raida ir samprata“ pristatomas šeimos sąvokos apibrėžimas, svarba, demografinės problemos, transformacijos ir jas lemiantys veiksniai. Antrajame skyriuje „Ketvirtoji valdžia – žiniasklaida“ kalbama apie žiniasklaidos galimą įtaką visuomenei, jos elgesiui ir nuomonės formavimuisi. Taip pat atkreipiamas dėmesys į žiniasklaidos turiniui poveikį darančius veiksniai. Trečiasis skyrius – „Šeimos modelis propaguojamas Lietuvos žiniasklaidoje“ – skirtas pristatyti atlikto žiniasklaidos turinio tyrimo metodiką, rezultatus ir pateikti siūlymus keisti šį turinį.

Kadangi nėra atlikta panašaus pobūdžio tyrimų, vertinančių žiniasklaidos formuojamą požiūrį į šeimą, santuoką ir vaikus, tokio turinio prieštarumą oficialiam šeimos apibrėžimui, valstybės siekiams stiprinti šeimą ir santuoką, atliktas naujas tyrimas. Be to, literatūra apie šeimos raidą ir žiniasklaidos poveikį paprastai nesisieja ar siejasi nežymiai. Tai yra, dažniausiai tiriamos šeimos transformacijos, jos priežastys, tačiau neįvertinama, kad žiniasklaida taip pat gali prisidėti prie visuomenėje vykstančių pokyčių. O žiniasklaidos turinio tyrimai taip pat daugiau orientuoti į kitus objektus, nei į asmens vertybių, moralės normų, šeimos sampratos ir santuokos reikšmės suvokimo formavimą. Kitaip sakant, žiniasklaidos turinio tyrėjai galimą žiniasklaidos įtaką svarbiems šeimos pokyčiams palieka nuošalyje.

Be to, tiriant žiniasklaidos ir valstybės santykį, dažniausiai tiriamas žiniasklaidos požiūris į valstybines institucijas, politikos ar visuomenės veikėjus, įtaka rinkiminių kampanijų rezultatams. Tačiau nėra kreipiamas dėmesys į tai, kad žiniasklaidos turinys gali prieštarauti valstybės siekiams visuomenėje įtvirtinti tam tikras nuostatas ir vertybes. Toks nedėmesys gali lemti ne tik žiniasklaidos turinio ir valstybės siekių konfliktą, bet ir tai, kad esant prieštarigam žiniasklaidos turiniui, ilgainiui gali tapti pernelyg sudėtinga jį pakeisti.

⁷ LAUGHEY, Dan. *Key Themes in Media Theory*. Buckingham, Open University Press, 2008.

⁸ McQUAIL, Denis. *Mass Communication Theory* (3th edition). *Sage Publications*, 1994, p. 416.

⁹ ALEKNONIS, Gintaras. Informacijos vakuumas Lietuvos žiniasklaidoje. *Informaciniai mokslai: mokslo darbai*, Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 2006, 37 t., p. 83–90

¹⁰ JASTRAMSKIS, Deimantas. Žiniasklaidos organizacijos nuosavybės struktūros įtaka žiniasklaidos priemonės turiniui. *Informaciniai mokslai: mokslo darbai*, Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 2008, 46 t., p. 136–150,

Dėl šių priežasčių, šis magistro darbas gali būti naudingas atkreipiant didesnę valstybės ir mokslininkų dėmesį į žiniasklaidos turinio ir valstybės siekių nesutapimą, iš to kylančias problemas, valstybės neskiriamą dėmesį informacijos poveikiui. Taip pat šis darbas gali būti naudingas keičiant valstybės politiką įgyvendinant Konceptijoje užsibrėžtus uždavinius, keičiant bendravimo su žiniasklaida taktiką. Be to, atliktas tyrimas gali būti plečiamas ir tęsiamas, jo duomenys – lyginami su kitais duomenimis ir teorija. Šio darbo pagrindu gali būti keliamos naujos hipotezės.

1. ŠEIMOS RAIDA IR SAMPRATA

Lietuvių kalbos žodyne¹¹ šeima apibrėžta kaip „žmonių grupė, susidedanti iš tėvų, vaikų (kartais ir artimų giminaičių), gyvenančių kartu“. Pagal šį apibrėžimą galima suprasti, kad tėvų ir vaikų (ir artimų giminaičių) grupė vadinama šeima tik tada, kai visi jos nariai *gyvena kartu*. Tačiau nėra nurodoma ar būtinai šeima turi susidėti iš visų įvardijamų narių – tėvų ir vaikų. Taigi, galima suprasti žodžio „šeima“ reikšmę taip: – žmonių grupė, susidedanti iš vieno ar abiejų tėvų, vaikų, jeigu jų yra (ir kartais artimų giminaičių), gyvenančių kartu“.

Lietuvos įstatymuose šeimos sąvoka nėra įtvirtinta. Nors 2011 metais Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (toliau tekste – SADM) parengė Šeimos politikos pagrindų įstatymą, kuriame įtvirtinama, kad šeima – sutuoktiniai ir vaikai. Tai yra šeimoje privalo būti ir sutuoktiniai, ir vaikai. Tačiau šis projektas sulaukia nemažai kritikos ir pasipriešinimo, todėl gali būti, kad įstatymuose šeimos sąvoka apibrėžta bus dar negreitai.

Kol kas oficialiai šeimos sąvoka apibrėžiama tik Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje (toliau tekste – Koncepcija)¹²:

„Šeima – santuokiniai ir jų vaikai (įvaikiai), jeigu jų yra. Šeima taip pat gali būti nepilna ar išplėstine.“

Koncepcijoje paaiškinama, kad *išplėstinė* šeima – tai sutuoktiniai, jų vaikai (įvaikiai), jeigu jų yra, ir kartu gyvenantys artimieji giminaičiai, o *nepilna* šeima – šeima arba išplėstinė šeima, kurioje santuokai pasibaigus vaikai yra netekę vieno ar abiejų tėvų.

Vadinasi, Koncepcijoje apibrėžta šeimos sąvoka reiškia, kad šeima laikomi:

- ✓ sutuoktiniai ir jų vaikai (įvaikiai);
- ✓ sutuoktiniai, neturintys vaikų;
- ✓ sutuoktiniai, jų vaikai (įvaikiai) ir kartu gyvenantys artimieji giminaičiai;
- ✓ sutuoktiniai ir kartu gyvenantys artimieji giminaičiai;
- ✓ vaikai, netekę vieno iš tėvų santuokai pasibaigus;
- ✓ vaikai, netekę abiejų tėvų santuokai pasibaigus;
- ✓ vaikai, netekę vieno iš tėvų santuokai pasibaigus ir kartu gyvenantys artimieji giminaičiai;
- ✓ vaikai, netekę abiejų tėvų santuokai pasibaigus ir kartu gyvenantys artimieji giminaičiai;
- ✓ santuokai pasibaigus – vienas iš sutuoktinių ir kartu gyvenantys artimieji giminaičiai.

Taigi, sąvoka „šeima“ gana plati ir gali būti net septyni jos modeliai. Kad grupė žmonių vadintųsi šeima, nėra būtina turėti vaikų ir galima gyventi kartu su kitais artimaisiais giminaičiais.

¹¹ Lietuvių kalbos žodynas [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt/startas.htm>>.

¹² Valstybinė šeimos politikos koncepcija, išnaša 3.

Tačiau čia svarbi sąlyga, kurios nemini Lietuvių kalbos žodynas, yra *santuoka*. Nesusituokę asmenys, turintys vaikų ir/ar gyvenantys su artimaisiais giminaičiais, nėra laikomi šeima.

Santuokai iširus šeima vis dar bus vadinami vaikai, likę su vienu iš tėvų arba netekę abiejų (ir kartais gyvenantys kartu su artimaisiais giminaičiais) arba santuokai pasibaigus, vienas iš sutuoktinių, gyvenantis kartu su artimaisiais giminaičiais. Vadinasi, iširus santuokai šeima nebus laikomas vienas likęs asmuo. Tai yra šeimai ne tik būtina santuoka, bet ir priklausymas *artimais giminystės ryšiais susijusių asmenų* (vaikų ir kitų artimųjų giminaičiu) *grupei*.

Vilniaus universiteto Sociologijos katedra, bendradarbiaudama su Vilniaus universiteto Verslo vadybos fakultetu, 2003 atlikto fakultete studijuojančio jaunimo sociologinę apklausą, kurios metu buvo apklausti 500 skirtingų programų dieninių studijų studentų. Tyrimo metu aiškintasi, kokiais kriterijais vadovaudamiesi tiriamieji socialinę grupę pavadina šeima. Paaikškėjo, kad socialinei grupei pavadinti šeima svarbūs tiek struktūros, tiek emocinio ryšio, tiek kasdienio bendravimo kriterijai. I. Juozeliūnienė, I. Norvilaitė, Ž. Kuzmickaitė ir L. Stravinskaitė straipsnyje „Šeima: samprata, tarpasmeniniai santykiai ir etniškumas“¹³, aprašydamos tyrimo rezultatus, mini:

„Branduolinė šeima vis dar lieka „standartine“ šeiminių partnerystės forma; vaikai turi didelės reikšmės grupę pavadinant šeima. Giminytės ryšiai ir gyvenimas viename namų ūkyje yra svarbūs kriterijai, antrasis yra mažiau reikšmingas (dviejų namų ūkių socialinė grupė pavadinama šeima). Lyčių santykiai poroje (heteroseksuali/homoseksuali) beveik trečdaliui tiriamųjų nėra svarbūs grupę vadinant šeima (palankiau vertinama lesbiečių partnerystė).¹⁴“

Vadinasi, dažniausiai „standartine“ šeima suvokiama kaip partnerių (nebūtinai susituokusių) ir vaikų grupė, o, net kas trečiam nėra svarbi partnerių lytis grupę pavadinant šeima. Be to, kaip ir apibrėžta Lietuvių kalbos žodyne ir Konceptijoje, šeima laikoma gali būti ir giminių, gyvenančių kartu, grupė.

Raminta Jančaitytė straipsnyje „Šeimos politika socialinės gerovės valstybėse“¹⁵ apibrėžia ne šeimą, bet jos ypatingą svarbą:

„Šeima nuo seno buvo laikoma visuomenės ląstele, atsakinga už giminės praradimą, jaunosios kartos ugdymą, vertybių ir papročių išsaugojimą.¹⁶“

Kadangi šeima – „visuomenės ląstelė“, ji svarbi ir valstybei. Nors šeimos ir vaikų rūpinimosi funkcija paskirta SADM, tačiau valstybė, regis, šeimai nesuteikia išskirtinai didelės svarbos. Kaip jau minėta prieš tai, kol kas šeimos sąvoka įtvirtinta tik Konceptijoje, tačiau ne Lietuvos Respublikos įstatymuose (net ir ne konstitucijoje ar civiliniame kodekse). Ir šiuo metu Konceptija – vienintelis Lietuvoje oficialus dokumentas, kuriame ne tik apibrėžiama šeimos sąvoka, bet ir

¹³ JUOZELIŪNIENĖ, *et al.* išnaša 6..

¹⁴ JUOZELIŪNIENĖ, *et al.*, išnaša 6, p. 48.

¹⁵ JANČAITYTĖ, išnaša 5.

¹⁶ JANČAITYTĖ, išnaša 5, p. 57.

plačiau paaiškinamos jos vertybės, funkcijos, problemos ir pan. Dar šeimos svarbą nurodo ir Lietuvos Respublikos konstitucija: šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Tačiau ir Lietuvos Respublikos konstitucijoje nėra plačiau aptariama šeima.

Visgi išsamiausiai ir aiškiausiai šeimos esmė ir svarba aprašyta Konceptijoje:

„Šeima – esminis visuomenės gėris, kylantis iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeiminiams santykiams kurti, užtikrinantis šeimos narių – vyro ir moters, vaikų bei visų kartu gerovę ir sveikatos visuomenės raidą, tautos bei valstybės gyvybingumą ir kūrybingumą.“

Toje pačioje Konceptijoje yra ir paminėtos šeimos išskirtinės vertės, aktualios visuomenei ir valstybei¹⁷:

✓ *Santuoka grindžiama šeima yra istoriškai ir mokliškai patvirtintas patikimiausias institutas, sudarantis geriausias sąlygas visų jos narių visapusiškam ir visaverčiam prigimtinių galių bei socialinių įgūdžių ugdymui(si). Todėl šeima yra visuomenės pažangos pagrindas, tautos gerovės ir iškilimo garantas.*

✓ *Šeima yra pirminis socialinis institutas, kuris kiekvienoje visuomenėje užtikrina socialų gyvenimo būdą grindžiančių vertybių, elgesio normų, formalių ir neformalių taisyklių visumą. Visuomenės gyvenimas pakrinka, jei šeimai stinga palaikymo ir apsaugos.*

✓ *Šeima kaip pirminė bendruomenė, susiformavusi pirmiau nei valstybė ar kuris kitas socialinis darinys, yra natūrali ir pagrindinė visuomenės ląstelė. Gyvenimas drauge ir šeimos narių bendrystė bei tarpusavio priklausomybė grindžia būtinybę matyti šeimą kaip visumą. Žmogaus teisės pirmiausia įgyvendinamos per šeimą, ne skaidant ją į atskirus narius, bet stiprinant jų tarpusavio atsakomybę. Vyro ir moters santuokos pagrindu sukurta šeima, net tapusi nepilna, geriau apsaugo savo narių teises ir rengia visaverčiam asmeniniam bei socialiniam gyvenimui negu bet kuri valstybės įsteigta ir remiama institucija.*

✓ *Šeimoje asmenų lyčių ir kartų skirtumų papildomumas užtikrina tarpusavio santykių pilnatvę. Vyro ir moters lygiavertis bendradarbiavimas, glaudūs ryšiai tarp kartų, lemiantys kultūros vertybių ir konstruktyvių elgesio modelių abipusį perimamumą, turi įtakos visuomenės solidarumui, demokratiškumui ir pilietiškumui.*

✓ *Šeimos stabilumas – šeimos narių tarpusavio pasitikėjimas ir sugyvenimas – laiduoja visų šeimos narių socialinių ir psichologinių poreikių tenkinimą, tiesiogiai veikia jų, kaip asmenų, kūrybingumą, gebėjimą įsilieti į visuomenę, bendradarbiauti ir konstruktyviai adaptuotis sparčiai kintančiame pasaulyje.*

Taigi, šeima svarbi ne tik dėl gimstamumo užtikrinimo, bet ir dėl gyventojų ir naujos kartos pilietiškumo, bendruomeniškumo, demokratijos, tolerancijos palaikymo, tautos išlikimo,

¹⁷ Valstybinė šeimos politikos koncepcija, išnaša 3.

visuomenės pažangos. Būtent šeima, o ne valstybė ar pati visuomenė ateinančiai kartai skiepija vertybes, parengia socialiniam gyvenimui, skatina pažangumą, išmoko taisyklių, kuriomis svarbu vadovautis gyvenant visuomenėje.

Nuo šeimos priklauso demografinė padėtis ir jaunosios kartos auklėjimas. Galima sakyti, kad šeima yra savotiškas visuomenės pamatas, visuomenės dalis. Kintant visuomenei, kinta ir šeima. Šie pokyčiai, žinoma, neaplenkia ir Lietuvos. Vladislava Sankūnienė, Aiva Jonkarytė ir Alfonsas Algimantas Mitrikas straipsnyje „Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai“ rašo:

„Šeima kaip pirminis socialinis institutas, prasidėjus esminėms pastarųjų metų Lietuvos visuomenės transformacijoms, patiria ryškius pokyčius“¹⁸.

Be šeimos apibrėžimo, svarbos ir vertybių įvardijimo, Konceptijoje nurodomos aktualios ir svarbios šeimos raidos problemos, nesiderinančios su valstybės siekiais stiprinti šeimos institutą. Apibrėžiamos tokios problemos:

- ✓ mažas santuokų skaičius;
- ✓ tuokiamasi vyresnio amžiaus;
- ✓ gana dažnos ištuokos;
- ✓ vis daugiau porų gyvena kartu, neregistruojamos santuokos;
- ✓ mažas gimstamumas;
- ✓ mažėja vaikų skaičius;
- ✓ gausėja vaikų, gimusių ne santuokoje;
- ✓ kas antra šeima – be vaikų;
- ✓ santuokos, kaip vertybės, silpnėjimas¹⁹.

Konceptijai pritartų ir V. Stankūnienė, A. Jonkarytė ir A. A. Mitrikas. Šie autoriai mini, kad tarp ryškiausių šeimos pokyčių yra vedybų ir gimstamumo mažėjimas, vedybos vėlesniame amžiuje, porų gyvenimas kartu, neregistruojamos santuokos, vaikų gimdymo atidėjimas vyresniam amžiui, nesantuokinių vaikų gausėjimas²⁰.

A. A. Mitrikas apskritai atkreipia dėmesį į santuokos reikšmės mažėjimą, teigdamas, kad santuoka, kaip teisėta ir tradicinė gyvenimo kartu forma, vis dažniau ignoruojama ir devalvuojama²¹. Ir apskritai, šeimos kūrimas atrodo kiek chaotiškai, o santuoka – tampa atgyvena.

Taigi, šeimos modelis ir santuokos svarbos suvokimas keičiasi. Pastaruoju metu galima išgirsti skirstant šeimas į tradicines ir modernias. Tradicinė šeima paprastai suprantama, kaip susituokę (teisiškai įteisinę savo santykius) vyras ir moteris ir jų vaikai. Tačiau šeima vis dažniau imama vadinti nesusituokę asmenys, gyvenantys kartu (ir nebūtinai turintys vaikų). Įdomu tai, kad

¹⁸ STANKŪNIENĖ, JONKARYTĖ, MITRIKAS, išnaša 4.

¹⁹ Valstybinė šeimos politikos koncepcija, išnaša 3.

²⁰ STANKŪNIENĖ, JONKARYTĖ, MITRIKAS, išnaša 4, p. 53.

²¹ MITRIKAS, Alfonsas Algimantas. Šeima ir vaikai: realijos ir vertinimai. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, Vilnius, 2006, nr. 1, p. 63.

tokias tendencijas V. Stankūnienė, A. Jonkarytė ir A. A. Mitrikas įvardija modernia *šeima*. Tai yra, šie autoriai nesako, kad nesusituokę asmenys yra šeima, tačiau tam tikras demografines problemas priskiria šeimos modernėjimui. Jie pateikia tradicinės ir modernios šeimos požymių skirtumus (1 lentelė):

1 lentelė. V. Stankūnienės, A. Jonkarytės ir A. A. Mitriko nurodomi tradicinės ir modernios šeimos požymiai²²

Tradicinė šeima	Moderni šeima
Ankstyvos vedybos	Mažėja vedybų
Šeima kuriama vedybų keliu	Vedybos atidedamos vyresniam amžiui (vedybos „senėja“)
Didelis santuokystės lygis	Daugėja neregistruotų šeimų
Pirmieji vaikai gimdomi jauname amžiuje	Pirmų vaikų gimdymas atidedamas vyresniam amžiui (gimstamumas „senėja“)
Vyrauja vidutinės šeimos	Mažėja gimstamumas, išivyrauja mažavaikės šeimos
Maža ne santuokoje gimusių vaikų dalis	Daugėja ne santuokoje gimusių vaikų dalis
	Daugėja viengungių
	Plinta savanoriška bevaikystė
<p>Perėjimas prie modernios šeimos prasidėjo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vakarų šalyse apie 1965 m. - Lietuvoje - praėjusio dešimtmečio pradžioje (nuo 1990 m.) 	

Palyginus 1 lentelėje pateiktus tradicinės ir modernios šeimos požymius, matyti, kad *moderni šeima* neskuba tuoktis (vedybos atidedamos vėlesniam amžiui arba nesusituokiami visai), mažėja gimstamumas, vaikai gimdomi vėlesniame amžiuje. Be to, daugėja viengungių, vis dažniau poros renkasi neturėti vaikų arba jų turėti mažai (vieną ar du). Šie požymiai visiškai priešingi *tradicinei šeimai*, kai šeima buvo kuriama tik tuokiantis (ir dažniausiai gana anksti), vaikų gimdymas neatidedamas. Taigi, minėti autoriai tiesiai šviesiai nesusituokusių asmenų nevadina šeima, tačiau iš 1 lentelės matyti demografiniai pokyčiai ir visuomenės šeimos supratimo ir vertinimo kaita. Galima teigti, kad kinta visuomenės supratimas apie šeimą ir jos vertinimas.

Duomenų, kada pradėjo keistis šeima, reikėtų ieškoti istorijoje. Štai XX a. septintajame dešimtmetyje Šiaurės ir Vakarų Europoje sparčiai ėmė mažėti gimstamumas²³, po truputį ėmė keistis pati visuomenė. Tokie pokyčiai Europoje ima ryškėti pokariu. Tik vienose šalyse anksčiau, kitose – kiek vėliau.

Šiuos pokyčius galima sieti su pokariu. Karo metu buvo itin svarbi šeima ir gimstamumas, noras išgyventi, pratęsiant giminę. Pasibaigus karui, nebereikėjo taip jaudintis dėl išgyvenimo, kilo

²² STANKŪNIENĖ, JONKARYTĖ, MITRIKAS, išnaša 4, p. 52.

²³ STANKŪNIENĖ, JONKARYTĖ, MITRIKAS, išnaša 4, p. 51.

pramonė, o kartu gerėjo gyvenimo kokybė. Taip pirmenybę imta teikti ne gimstamumo didinimui, bet gyvenimo kokybės gerinimui.

Lesthaege, kaip nurodo V. Stankūnienė, A. Jonkarytė ir A. A. Mitrikas, išskiria šeimos transformacijos etapus iš kurių pirmasis sutampa su prieš tai minėtomis šeimos modelio transformacijomis. Jis nurodo tokius šeimos transformacijos etapus:

Pradinis etapas (maždaug 1955–1970 m.) – mažėja gimstamumas, daugėja skyrybų ir didėja pirmųjų vedybų amžius.

Antrasis etapas (maždaug 1970–1985 m.) – sparčiai daugėja gyvenančių kartu, tačiau santuokos neįregistravusių, porų ir dėl to didėja ne santuokoje (įskaitant tiek nesusituokusias poras, tiek vienišas motinas) gimusių vaikų skaičius;

Trečiasis etapas (maždaug nuo 1985 m.) – daugėja porų, gyvenančių kartu po nesėkmingų vedybų (atitinkamai mažėja antrų ir vėlesnių vedybų) ir gyvenančių „kartu, bet atskirai“ (kai dėl gyvenimo būdo, darbo ar kitų priežasčių) dalį laiko gyvena kartu, dalį – atskirai) porų²⁴.

Tačiau Lietuvoje šeimos transformacija prasidėjo vėliau, nei Lesthaege nurodo pirmojo (pradinio) etapo pradžią, nes šeimos transformacijos persipynusios su visuomenės kitimu. Lietuvoje ryškiausiai šeima keistis pradėjo XX a. dešimtojo dešimtmečio pradžioje²⁵. Jei vienas šeimos transformacijos etapas trunka apie 15 metų, vadinasi, Lietuvoje šeimos transformacija turėtų būti tik gana neseniai (apie 2006 metus) iš pirmojo etapo perėjusi antrąjį. Kada iš tikrųjų Lietuva pasiekė šį etapą nėra nustatyta, tačiau palyginus Konceptijoje (patvirtintoje 2008 metais) apibrėžtas šeimos raidos problemas su Lesthaege šeimos transformacijos etapų požymiais, darytina išvada, kad tikrai Lietuvoje šeimos transformaciją pasiekė antrąjį etapą.

Be to, V. Stankūnienė, A. Jonkarytė ir A. A. Mitrikas dar 2005 m. rašė, kad:

„Kiekvienai jaunesnei kartai vis palankiau žiūrint į neregistruotas šeimas bei plintant nuomonei, kad vedybų keliu sukurta šeima yra archaiška, galima projektuoti, kad ateityje didės oficialiai neregistruotų šeimų ir kad šis reiškinys vis labiau įgaus socialinį pripažinimą. <...> galima teigti, kad šiuo metu Lietuvos visuomenė, tik pradėjusi susitaikyti su neregistruotų šeimų plitimu, neregistruotoms šeimoms dažniausiai pritarianti tik joms esant kaip preliudijai vedyboms, pereis į kitą šio reiškinio evoliucijos etapą, kai jos taps alternatyva vedybinei šeimai ar net norma.²⁶“

Vadinasi, Lietuvoje antrasis šeimos transformacijos etapas (daugėja ne santuokoje kartu gyvenančių porų ir ne santuokoje gimusių vaikų skaičius) jau tikrai yra pasiektas ir gali būti, kad jis prasidėjo kiek anksčiau, nei po 15 metų nuo pirmojo etapo pradžios. Be to, negalima tvirtinti, kad šeimos transformacija dar nepasiekė trečiojo etapo, nes nėra atlikta tyrimų, kiek porų gyvena „kartu, bet atskirai“ ir kiek tokių, kurios bent vienas narys yra išsituokęs, gyvena neregistruotoms

²⁴ STANKŪNIENĖ, JONKARYTĖ, MITRIKAS, išnaša 4, p. 52.

²⁵ STANKŪNIENĖ, JONKARYTĖ, MITRIKAS, išnaša 4, p. 53.

²⁶ STANKŪNIENĖ, JONKARYTĖ, MITRIKAS, išnaša 4, p. 56.

santuokos. Taigi panašu, kad jei Lietuvoje šeimos pokyčiai dar nepasiekė trečiojo etapo, pokyčiai jau gana greitai turėtų prasidėti.

Tačiau Vytautas Juozas Uzdila vienareikšmiškai vertina Lietuvos demografines problemas ir šeimos modernėjimą:

„Demografinė situacija Lietuvoje liudija ne tik santuokos ir šeimos krizę, bet ir neveiksmingai vykdomą valstybės pagalbą šeimai politiką, ypač per menką jaunimo rengimą santuokai ir šeimai“²⁷.

Taigi, nesvarbu, kad galbūt Lietuvoje šeimos transformacija dar nėra pasiekusi trečiojo etapo, bet vis dėlto matyti šeimos ir santuokos krizė. O tokios krizės buvimas rodo valstybės šeimos politikos neveiksmingumą, per mažą valstybės dėmesį ar galbūt netgi nedėmesingumą. Stiprinant šeimos institutą ir santuokos reikšmę, dėmesys kreiptinas į jauną naująją kartą – jaunimą.

Žinoma, šeimos transformacijos negali vykti savaime. Todėl keltinas klausimas, kas lemia šeimos modelio pokyčius, šeimos ir santuokines vertybes?

Kaip A. A. Mitrikas teigia, požiūris į šeimą, vaikus, šeimos gyvavimas glaudžiai susijęs su asmenų vertybėmis, nuostatomis²⁸. Tai yra, nuo asmens požiūrio ir nuostatų priklauso jo pasirinkimai, veiksmai ir pan. Tačiau gali būti, kad visuomenėje nusistovėjusios nuostatos skiriasi nuo realios padėties. Pavyzdžiui, Lietuvoje gausu skyrybų, nors jos ir nėra pateisinamos. Vadinasi, šeimos pokyčius lemti gali ne tik vidinės nuostatos. Be to, pačios individų nuostatos savaime nesikeičia.

Kaip V. Stankūnienė, A. Jonkarytė ir A. A. Mitrikas nurodo, D. van de Kaa išskiria tokius tris šeimos transformacijas sąlygojančius veiksniai:

- ✓ *struktūriniai pokyčiai* (socioekonominiai, politiniai);
- ✓ *technologiniai pokyčiai* (technikos ir mokslo pažanga);
- ✓ *kultūriniai pokyčiai* (visuomenės normos ir vertybės)²⁹.

Taigi, šeimos transformaciją lemia tiek kultūriniai pokyčiai, tiek pažanga technikos ir mokslo srityje, tiek socialinė aplinka. Šeima savaime nesikeičia. Keičiantis aplinkai, keičiasi ir ji. Galima daryti išvadą, kad įvykus kažkokiems pokyčiams, iš pradžių reaguoja atskiri individai ir šie pokyčiai per individą persiduoda šeimai. Bet iš pradžių šiuos pokyčius lemia taip pat žmonės. Taigi, keičiasi žmogaus sąmonė.

Tai paaiškintų ir vėliau Lietuvoje prasidėjusius šeimos modelio pokyčius: šeimos transformacija prasidėjo XX a. dešimtojo dešimtmečio pradžioje. Tai sutampa su Lietuvos nepriklausomybės atkūrimu 1991 metais. Būtent atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ėmė laisvėti ne

²⁷ UZDILA, Vytautas Juozas. Šeimotyros kaip dalyko poveikis studentų matrimonialinėms nuostatomis. [žiūrėta 2011 m. gegužės 4 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2008/89/uzd151-160.pdf> >.

²⁸ MITRIKAS, išnaša 21, p. 61

²⁹ STANKŪNIENĖ, JONKARYTĖ, MITRIKAS, išnaša 4, p. 52.

tik šalis, bet ir čia gyvenantys žmonės, pradėjo kurtis „sava“ Lietuvos politika ir ekonomika. Ypač ekonominis pakilimas ir laisvė judėti po kitas šalis pasijuto Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą (2004 metais). Vadinasi, atsižvelgus į gana sparčius pokyčius Lietuvoje, galima teigti, kad Lietuvoje šeimos transformacijos procesai vyko šiek tiek greičiau (keleriais metais), nei kitose šalyse.

Vis dėlto A. A. Mitrikas atkreipia dėmesį į tai, kad įvykus faktiniams pokyčiams, nebūtinai keičiasi vertybės. Tai yra, pasikeitus gyvenimo realijoms nereiškia, kad pasikeitė vertybės. Tai greičiau rodo požiūrio į tam tikrus dalykus kitimą. A. A. Mitrikas tai aiškina taip:

„Sprendimą turėti vaikų daugiau lemia, pavyzdžiui, ne šeimos ekonominio gyvenimo ar pajamų lygis, o jų subjektyvus vertinimas“³⁰.

Taigi, jei ekonominė padėtis gera, dar nereiškia, kad padidės ar sumažės gimstamumas, santuokų skaičius. Žinoma, ekonominio pakilimo metu matomas didesnis santuokų skaičius. Bet greičiau tai reiškia ne santuokos vertės padidėjimą, bet greičiau ekonominį požiūrį į ją – vestuvių dydį, galimą poros ekonominę padėtį po santuokos sudarymo. Vadinasi, D. van de Kaa veiksniai patys tiesiogiai neveikia santuokos vertinimo ir, apskritai, vertybių sistemos, bet greičiau šie pokyčiai lemia demografinius rodiklius, kuriuos įtakoja visuomenės požiūris į vykstančius struktūrinius, technologinius ar kultūrinius veiksnius.

Taigi, su minėtais D. van de Kaa pokyčiais susijusi *individualizacija*. Gerėjant ekonomikai, vystantis technologijoms, svarbu tampa ir pačiam žmogui „susipėti“ su šiais pokyčiais. Visuomenė skatinama siekti ekonominės naudos, žinoti savo teises ir laisves, didesnis dėmesys jau skiriamas ne bendruomenėms ir bendruomeniškumui, bet individui ir jo individualumui. Vadinasi, kuo ryškiau reiškiasi individas, tuo mažiau jam svarbus bendruomeniškumas ir, žinoma, šeima. Kaip V. Stankūnienė, A. Jonkarytė ir A. A. Mitrikas patvirtina:

„Tradicinėje šeimoje pagrindinis dėmesys ir investicijos buvo skiriami šeimos, pirmiausia vaikų gerovės kūrimui, tuo tarpu šiuolaikinėje šeimoje į pirmą vietą iškyla asmeninės laisvės, saviraiškos bei partnerių tarpusavio santykių kokybės svarba.“³¹

Taigi, tradicinė šeima yra labiau orientuota į savo „vidų“ ir vaikus, o moderni – į „išorę“ (savus pomėgius, veiklą) ir partnerių santykius. Vadinasi, šeimos modelis priklauso nuo asmenų prioritetų, o kuo labiau visuomenė skatinama siekti individualumo, sėkmės profesiniame gyvenime, tuo mažiau vertinama tradicinė šeima.

V. Stankūnienė, A. Jonkarytė ir A. A. Mitrikas aprašė tarptautinį palyginamąjį „Gyventojų politikos vertinimas“ tyrimą, kurio rezultatai parodė, kad keičiantis tradicinei šeimai į modernią, visuomenė vis labiau šiems pokyčiams pritaria: ne santuokoje gimę vaikai tampa normaliu

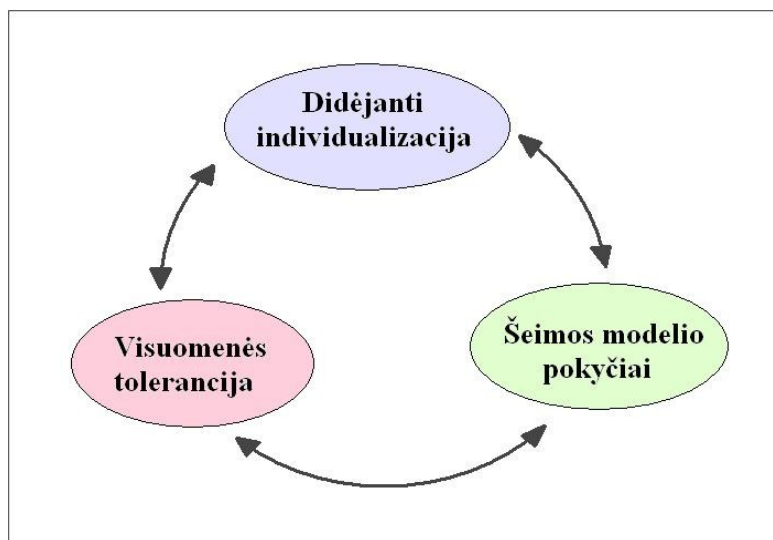
³⁰ MITRIKAS, išnaša 21, p. 63.

³¹ STANKŪNIENĖ, JONKARYTĖ, MITRIKAS, išnaša 4, p. 52.

socialiniu reiškiniu, nors tolerantiškiau žiūrima į ne santuokoje gyvenančių porų gausėjimą³². Kaip straipsnio autoriai teigia:

„<...> mūsų visuomenė į tai tebežiūri gana skausmingai, ir dauguma dar išsaugo nuostatas, kad vaikas turi gimti pilnoje šeimoje, kurioje yra motina ir tėvas. Ir ne tiek jau labai svarbu, ar ta šeima yra registruota, ar neregistruota <...>.³³“

1 paveikslas. Individualizacijos stiprėjimo, šeimos modelio kitimo ir visuomenės tolerancijos šeimos pokyčiams procesai

Taigi, visuomenė vis labiau priima šeimos kitimą, nors ne santuokoje gimę vaikai vis dar išlieka skausminga tema. Tačiau kalbant apie pačios šeimos modelio kitimą, galima teigti, kad stiprėjant individualizacijai, keičiasi šeimos modelis. Kuo labiau laisvėja ir individualėja visuomenė, tuo labiau plinta moderni šeima. O kuo daugiau visuomenėje modernėja šeima, kuo daugiau individualistinių siekių turi žmonės, tuo labiau tokia šeima visuomenės toleruojama. Ir atvirkščiai, kuo labiau visuomenė toleruoja šeimos pokyčius, tuo lengviau jiems vykti. Ir jiems vykstant, atsiranda galimybė individualiems siekiams, asmeninėms laisvėms. Taigi, visi šie procesai labai glaudžiai siejasi tarpusavyje ir juos galima pavadinti „užburtu ratu“, iš kurio sunku pašalinti vieną elementą (1 paveikslas).

Kalbant apie šeimos transformacijas lemiančius veiksnius, V. Stankūnienė, A. Jonkarytė ir A. A. Mitrikas šeimos transformacijos juos skirsto į ilgalaikius, naujus ir trumpalaikius:

✓ *ilgalaikiai veiksniai* – būdingi liberalioms, demokratinėms pokomunistinėms šalims, pereinančioms į rinkos ekonomiką. Jaučiami socialiniai praradimai (tam tikrų socialinių garantijų, kaip atlyginimo, darbo vietos, būsto aprūpinimo ir kt. praradimas);

³² STANKŪNIENĖ, JONKARYTĖ, MITRIKAS, išnaša 4, p. 55–56.

³³ STANKŪNIENĖ, JONKARYTĖ, MITRIKAS, išnaša 4, p. 56–57.

✓ *nauji veiksniai* – tik neseniai pradėję reikštis. Tai ekonomikos sąlygos įsitvirtinimas, visuomenės prisitaikymas prie naujų sąlygų, atsiradusios galimybės savirealizacijai už šeimos ribų;

✓ *trumpalaikiai veiksniai* – ekonominiai nuostoliai (ekonominės krizės), pabloginančios šeimų gyvenimo lygi.³⁴

Dar šeimos transformacijas lemiantys veiksniai gali skirtis savo kilme, poveikio trukme ir stiprumu, o anot V. Stankūnienės, A. Jonkarytės ir A. A. Mitriko, kai kurie veiksniai yra specifiniai ir būdingi tik iš centralizuoto valdymo sistemos į rinkos ekonomiką pereinančioms šalims³⁵. Tai yra, skirtingose valstybėse šeimos transformacijos veiksniai gali skirtis. Pavyzdžiui, Lietuvoje šeimos transformacijas iš dalies lemia perėjimas į rinkos ekonomiką, ko nėra kitose valstybėse. V. Stankūnienė, A. Jonkarytė ir A. A. Mitrikas, galimus specifinius ir fundamentalius šeimos pokyčius Lietuvos šeimos transformacijos prielaidų/veiksnių lentelėje (2 lentelė).

2 lentelė. V. Stankūnienės, A. Jonkarytės ir A. A. Mitriko nurodomos Lietuvos šeimos transformacijos prielaidos / veiksniai³⁶

I	SPECIFINIAI
	<p>1. Ekonominės socialinės transformacijos/nestabilumai:</p> <p>Perėjimas prie rinkos santykių Ekonominės raidos nestabilumai/krizės Smukęs gyvenimo lygis pirminiame transformacijų etape ir krizių metu Pajamų diferenciacija, skurdo plitimas Nedarbas Masinė nelegali/laikina emigracija</p> <p>2. Socialiniai praradimai (pokomunistinės visuomenės deprivacijos: paprastos socialinės garantijos, nors ir minimalios):</p> <p>Užimtumo Išsilavinimo Minimalių (nors ir ribotų/lygiavinių) pajamų Būsto ir pan.</p>
II	FUNDAMENTALŪS
	<p>Individualizacija Emancipacija Individo laisvė Technologinė pažanga medicinoje: moderni kontracepcija</p>

Lentelėje matyti, kad pagrindiniai specifiniai veiksniai Lietuvoje kintant šeimai – tam tikras socialinis ir ekonominis šokas. Tai gali būti arba tam tikrų socialinių garantijų praradimas, arba ekonomikos pablogėjimas. Šie du veiksniai yra tarpusavyje labai susiję. Perėjus šaliai iš

³⁴ STANKŪNIENĖ, JONKARYTĖ, MITRIKAS, išnaša 4, p. 54.

³⁵ STANKŪNIENĖ, JONKARYTĖ, MITRIKAS, išnaša 4, p. 54.

³⁶ STANKŪNIENĖ, JONKARYTĖ, MITRIKAS, išnaša 4, p. 54.

centralizuoto valdymo sistemos į ekonominę rinką, būstus įsigyti, darbu ir užimtumu pasirūpinti tenka patiems gyventojams, valstybė garantuoja visiems tik nemokamą vidurinį išsilavinimą. Taigi, visuomenei staiga teko persiorientuoti ir suvokti ekonomikos svarbą jų gerovei ir socialiniam gyvenimui. Todėl galima teigti, kad gyvenimo ir pragyvenimo sąlygoms pablogėjus, žmonės nenori prisiimti atsakomybės už visą šeimą. Iš pradžių jie ėmė atidėti vedybas ir vaikų gimimą vėlesniam laikui, kas buvo pradžia šeimos transformacijai.

Ekonomikos svarbumą santuokų sudarymui dar patvirtina ir Statistikos departamento viešai pateikiami duomenys³⁷ (nuo 1994 iki 2010 m.). Statistikos departamento duomenimis, 2008 metais užregistruota daugiausiai santuokų nuo 1994 metų – 24 063. O štai 2009 metais užregistruotos 20 542 santuokos (panašus lygis buvo 2005–2006 metais), 2010 metais – 18 668 (toks lygis 1997–1998 metų lygis)

Prieš darant išvadas reikia paminėti, kad 2008 m. rugsėjo mėnesį prasidėjo pasaulinė ekonominė krizė. O tuo tarpu 2006–2007 m. buvo juntamas ekonomikos pakilimas. Įvertinus susiklosčiusią ekonominę situaciją, matyti aiški ekonominės situacijos įtaka santuokų sudarymui. Daugiausiai santuokų daugiau, nei per 10 metų užregistruota 2008 metais. Nors ir būtent tų metų rugsėjo mėnesį prasidėjo pasaulinė ekonominė krizė, tai mažai galėjo įtakoti santuokų sudarymo skaičių. Lietuvoje tuoktuvės dažniausiai vyksta šiltuoju metų periodu: vasarą, rečiau – pavasario pabaigoje ir rudens pradžioje. Be to, vestuvės pradedamos organizuoti ir finansai joms suplanuojami (ir gal net atidedami) iš anksto. Kartais daugiau nei prieš pusę metų ar net daugiau nei prieš metus. Tai paaiškintų ir gana žymų sudarytų santuokų skaičiaus sumažėjimą 2009 metais ir tolesnį jų mažėjimą 2010 metais.

Galima teigti, kad Lietuvoje šeimos pokyčius nebe taip lemia atsiradę socialiniai pokyčiai išnykus centralizuotai valdymo sistemai, bet stipriai veikia ekonominis lygis. Bet be ekonominių veiksnių Lietuvoje gana didelę įtaką turi fundamentalūs visuomenės pokyčių veiksniai (2 lentelė)³⁸. Jau prieš tai minėta, kad didelę įtaką šeimos transformacijai turi individualizacija. V. Stankūnienė, A. Jonkarytė ir A. A. Mitrikas nurodo, kad šiuos pokyčius taip pat veikia emancipacija, individo laisvė ir išradimai medicinoje – moderni kontracepcija.

Darytina išvada, kad dėl modernios kontracepcijos poroms lengviau išvengti neplanuoto nėštumo ir atidėti vaikų gimimą. Be to, tai galimybė moteriai siekti karjeros, kurią laikinai sustabdytų vaiko gimimas. Taip pat ir individas, siekiantis laisvės, pirmenybės įpareigojančiai šeimai neteikia.

³⁷ Santuokų skaičius: statistiniai duomenys 1994–2010 m. Statistikos departamentas [žiūrėta 2011 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą:

<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3010306&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=3216&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>

³⁸ STANKŪNIENĖ, JONKARYTĖ, MITRIKAS, išnaša 4, p. 55.

Išanalizavus anksčiau minėto Vilniaus universiteto Sociologijos katedros atlikto tyrimo rezultatus, „vertinant šeiminę partnerystę tarpasmeninių santykių požiūriu (intymumo, aistros, įsipareigojimo) tiriamieji buvo sugrupuoti į 3 klasterius, pavadintus *romantiškuoju* (41,2%), *liberaliuoju* (40,2%) ir *abejinguoju* tipais (18,6%)³⁹. Pagal tai, kaip tiriamieji vertina įsipareigojimus (dvasinę ir seksualinę ištikimybę), partnerių atvirumą, pasitikėjimą ir seksualinį potraukį, suskirsčius į 3 skirtingus klasterius (romantiškieji, liberalieji ir abejingieji). Paaiškėjo, kad tiriamųjų nuomonė apie partnerių tarpasmeninius santykius buvo tapati vaikystėje matytiems tėvų tarpasmeniniams santykiams. Vadinasi, šeimos suvokimą gali lemti ir *tėvų šeiminei patirtis*, nes ji turi įtakos sutuoktinių vaikų šeiminės partnerystės modeliavimui⁴⁰. Jau prieš tai minėta, kad būtent šeima ir yra pagrindas naujajai kartai.

Taigi, šeima keičiasi iš tradicinės į modernią ir šie pokyčiai persipina su visuomenės kitimu, su istorija. Šeima yra visuomenės dalis ir jautriai reaguoja į įvairias permainas. Todėl jos transformacijas lemia tokie veiksniai, kaip struktūriniai, ekonominiai ir technologiniai pokyčiai, individualizacija. Be to, kokį šeimos modelį suvoks individas, priklauso dar ir nuo jo tėvų įtakos. Nors ir keičiasi visuomenė, šeimos formos, tačiau pati šeima vis dar išlieka svarbi⁴¹.

Tarp minėtų šeimos transformacijų veiksnių nėra minima žiniasklaida. Nemažai mokslininkų tyrė jos daromą poveikį visuomenei, jos elgesiui ir nuomonių kitimui. O šaltojo karo metu kaip tik žiniasklaida buvo pagrindinė propagandos priemonė. Tačiau nei sociologai įvertina žiniasklaidą, kaip svarbų veiksnių, prisidedantį prie šeimos transformacijų, nei ji įvertinama Konceptijoje. Konceptijoje yra tik vienas punktas, kuriame nustatytas uždavinys visuomenės informavimo srityje – skatinti žiniasklaidą propaguoti šeimos vertybių svarbą ir aktyvinti visuomenę stiprinti šeimos institutą. Daugiau apie visuomenės informavimą, dėmesio visuomenės sąmonės stiprinimui ir žiniasklaidai skyrimą ir kaip skatinti žiniasklaidą propaguoti šeimos vertybių svarbą nėra kalbama. Todėl labai stebina toks sociologų ir valstybės nedėmesys žiniasklaidai.

³⁹ JUOZELIŪNIENĖ, *et al.*, išnaša 6, p. 48.

⁴⁰ JUOZELIŪNIENĖ, *et al.*, išnaša 6, p. 46.

⁴¹ STANKŪNIENĖ, JONKARYTĖ, MITRIKAS, išnaša 4, p. 52.

2. KETVIRTOJI VALDŽIA – ŽINIASKLAIDA

Žiniasklaida – svarbi tiek visuomenei, tiek valstybei. Paprastai vertinant žiniasklaidą, ji svarbi visuomenei, nes perteikia naujienas, informuoja, o valstybei – nes perduoda jos siunčiamas žinias. Kaip vieną iš žiniasklaidos svarbių vaidmenų visuomenei, Jolita Linkevičiūtė-Rimavičienė nurodo Jakubowicz teiginį, kad: „Vienas iš stipriausių poreikių, kurį tenkina spauda, yra savęs atpažinimo (saviidentifikacijos) poreikis masinės komunikacijos kontekste“ (Jakubowicz, 1998:9)⁴². O Renata Matkevičienė straipsnyje „Politinio žiniasklaidos diskurso apibrėžtys: žiniasklaidos, kaip politinės komunikacijos dėmens, tyrimas“ teigia: „<...> žiniasklaida yra vertinama, kaip sfera, kurioje formuojama visuomenės nuomonė, aptariami ir vertinami tam tikri politikos, socialinio gyvenimo ir ekonomikos įvykiai“⁴³. Vadinasi, žiniasklaida savo vartotojams padeda identifikuoti save ir kartu perteikia politinę, socialinę ir ekonominę realybę, žinias apie ją. Ji yra šaltinis ir informacijai gauti, ir nuomonei formuoti. Šiuo atveju (pateikiant žinias apie politikos, socialinio gyvenimo ir ekonomikos įvykius) žiniasklaida svarbų vaidmenį atlieka ne tik visuomenės, bet ir valstybės atžvilgiu. Juk būtent žiniasklaidos pagalba visuomenė sužino valstybės padėtį ir apie ją susidaro tam tikrą nuomonę.

Dar kitas svarbus žiniasklaidos vaidmens valstybėje aspektas – valstybės ar politikų galimybė pasiekti ir/ar valdyti mases. Pavyzdžiui nelaisvės metu, Lietuvoje žiniasklaida buvo sovietinės valdžios propagandos priemonė kontroliuojant visuomenės mintis ir veiksmus⁴⁴, o politiniai rinkimai be žiniasklaidos įsikišimo – neįsivaizduojami.

Taigi neabejotinai, žiniasklaida užima svarbią vietą valstybės gyvenime. O dėl sugebėjimo daryti įtaką politiniams procesams, tam tikra prasme kontroliuoti (stebėti) vyriausybės ar politikų veiklą, Renata Matkevičienė žiniasklaidą įvardija *ketvirtąja valdžia*⁴⁵.

2.1. Žiniasklaidos poveikis visuomenei

Nemažai tyrėjų, ypač iš JAV, tyrė žiniasklaidos vienokią ar kitokią įtaką visuomenės nuomonei, elgesiui, realybės suvokimui ar net vaikų auklėjimui. Ši įtaka nebūtų įmanoma, jei

⁴² LINKEVIČIŪTĖ-RIMAVIČIENĖ, Jolita. Spaudos vaidmuo kuriant pilietinę visuomenę. *Informaciniai mokslai: mokslo darbai*, Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 2009, 51 t., p. 75.

⁴³ MATKEVIČIENĖ, Renata. Politinio žiniasklaidos diskurso apibrėžtys: žiniasklaidos, kaip politinės komunikacijos dėmens, tyrimas. *Informaciniai mokslai: mokslo darbai*, Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 2008, 44 t., p. 112.

⁴⁴ LINKEVIČIŪTĖ-RIMAVIČIENĖ, išnaša 42, p. 73.

⁴⁵ MATKEVIČIENĖ, išnaša 43., p. 108.

visuomenė nereaguotų į informacijos dirgiklius. Todėl, anot Richard E. Langlier, norint paveikti žmonių elgesį ar nuomones, pakanka auditorijai pateikti tinkamą „dozę“ informacijos⁴⁶.

Pagal tai, kaip žiniasklaida pasiekia individą ir galimai daro įtaką, jos poveikis skirstomas į *tiesioginį*, kai žiniasklaida individą veikia tiesiogiai, ir *netiesioginį*, kai individas veikiamas per kitus asmenis ar socialinius veiksnius.

Dan Laughey knygoje „Pagrindinės temos žiniasklaidos teorijoje“ (angl. *Key Themes in Media Theory*)⁴⁷ apžvelgia pagrindines teorijas apie žiniasklaidos daromą poveikį. Ši knyga galėtų būti puikiu pagrindu pradedant studijuoti galimą žiniasklaidos įtaką.

Kaip Laughey nurodo, viena iš populiarių tiesioginio žiniasklaidos poveikio teorijų – psichiatro Fredric'o Wertham'o teorija. Kaip rašo Laughey, Wertham'as labiausiai domėjosi žiniasklaidos (komiksų ir televizijos) poveikiu vaikų mintims, elgesiui ir teigė, kad žiniasklaidoje daug smurto, žiaurumo, sadizmo, kraujo troškimo, apsukrumo, bejausmio požiūrio į žmogaus gyvybę, kurie tampa pavyzdžiu ir neigiamai veikia vaikus⁴⁸. Be to, anot Laughey, Wertham'as savo teoriją grindė vaikų, kurie lankėsi jo klinikoje, psichologinių testų rezultatais ir išskyrė penkias psichologines problemas, susijusias su žiniasklaidos poveikiu:

1. *pasyvumas* (komiksai ir televizija skatina vaikų pasyvumą ir mažina jų raštingumą);
2. *neteisingas supratimas* (komiksai ir televizija moko vaikus neteisingo supratimo, kad komiksai ir televizija atitinką realų pasaulį, vaikai gali imti manyti, kad tinkamiausias problemos sprendimo būdas – smurtas);
3. *imitavimas* (vaikai ima kopijuoti tai, ką išmoko skaitydami komiksus ar žiūrėdami televiziją);
4. *sutapatinimas* (nesvarbu, kad komiksuose ar televizijoje pagrindinis veikėjas daro nusikalstamus veiksmus, tačiau jis laikomas herojumi ar auka);
5. *jautrumo sumažėjimas* (kuo daugiau smurto televizijoje, tuo labiau suprantamu reiškiniu jis tampa realiame gyvenime⁴⁹).

Apibendrinus, Laughey pateiktą Wertam'o teoriją, galima teigti, kad žiniasklaida iškreipia vaikų pasaulio, teisingumo ir smurto suvokimą ir taip daro jiems neigiamą žalą. Tai turėtų būti itin svarbu, nes vaikai – besiformuojančios asmenybės ir žiniasklaida užima tam tikrą auklės ar gyvenimo mokytojos vaidmenį.

Tačiau britų žiniasklaidos ir interneto tyrinėtojas ir teoretikas David'as Gauntlett'as knygoje „Judančios patirtys“ (*Moving Experiences*), detalai ištyrinėjęs įvairias žiniasklaidos įtakos teorijas, sukritikavo žiniasklaidos tyrimų išvadas apie žiniasklaidos daromą poveikį vaikams ir teigė, kad

⁴⁶ LANGELIER, Richard E. *Lex Electronica*, Printemps/Spring 2006, vol. 11, no. 1, p. 6. Prieiga per internetą: <http://www.lex-electronica.org/docs/articles_56.pdf>.

⁴⁷ LAUGHEY, išnaša 7.

⁴⁸ LAUGHEY, išnaša 7, p. 12.

⁴⁹ LAUGHEY, išnaša 7, p. 14.

žiniasklaidos poveikių modelis vaikus laiko nepilnaverčiais⁵⁰. Kaip jis nurodo, atlikus tyrimus, nustatyta, kad vaikai gali tiek protingai ar ciniškai kalbėti apie žiniasklaidą, tiek kurti videokūrinius su turiningu ar kritiniu turiniu⁵¹. Taigi, anot Gauntlett'o, vaikai nėra vertinami kaip protaujanti auditorijos dalis ir jų gebėjimas vertinti žiniasklaidą ir jos turinį yra nuvertinamas. Tai tampa tarsi tik „suaugusiųjų“ gebėjimu.

Kaip aptarta prieš tai buvusiam skyriuje apie šeimos pokyčius lemiančius veiksnius, galima teigti, kad tam tikri asmenų veiksmai nereiškia vertybių nebuvimą. Tai reiškia, kad asmuo gali žinoti ir suprasti, kas visuomenės vertinama gerai ir kas – ne, tačiau vis tiek dėl tam tikrų priežasčių jis gali pasielgti kitaip. Vadinasi, tai galima taikyti tiek vaikams, tiek suaugusiems asmenims. Žinoma, kad galbūt tyrėjų vaikai vertinami kaip nelabai protaujanti auditorija, nėra gerai. Tačiau tai nereiškia, kad kritiškai gebančių mąstyti vaikų žiniasklaidos turinys negali paliesti ir įtakoti.

Dar Gauntlett'as kritikuoja teigiančius, kad smurto vaizdiniai žiniasklaidoje daro neigiamą įtaką. Jo teigimu, visiškai nėra priežasčių tikėti tokia įtaka, nes nusikaltėliai beveik visada yra nubaudžiami⁵². Tačiau taip teigdamas Gauntlett'as galbūt neįvertino, kad kartais nusikaltėliai tampa herojais, didvyriais, o jų veiksmai gali tapti pavyzdžiu, parodyti, kad yra ir toks veiksmų (problemų sprendimo, tikslo siekimo ar pan.) būdas.

Madelyn Gould, Patrick'as Jamieson'as ir Daniel'is Romer'is taip pat atsižvelgė į galimą neigiamą žiniasklaidos poveikį vaikams ir jaunimui. Straipsnyje „Neigiama žiniasklaidos įtaka ir jaunimo savižudybės“⁵³ (*Media Contagion and Suicide Among the Young*) jie aptarė atliktus tyrimus apie žiniasklaidos daromą poveikį vaikų ir jaunimo savižudybėms. Ši tema plačiai nagrinėta, atlikta įvairiausių tyrimu.

Minėtame straipsnyje teigiama, kad elgesys gali būti „užkrečiamas“ arba išmokstamas. Kaip straipsnio autoriai nurodo, Gould teigia – elgesio „užkrėtimas“ – kai tam tikras elgesys išplinta tarp grupės narių greitai ir spontaniškai, o Bandura teigia – elgesio išmokimas priskiriamas socialinio išmokymo teorijai, kai modeliuojant elgesį, jo išmokstama⁵⁴. Be to, gali būti ne tik užsikrečiama elgesiu ar jo išmokstama, elgesys gali būti imituojamas.

Vaikai ir jaunimas mokosi elgesio ir blogą pavyzdį gali pasiimti iš žiniasklaidos. Šiuo atveju vaikai išmoksta savižudiško elgesio, pradeda jį pamėgdžioti ar juo „užsikrečia“. Gould, Jamieson ir Romer teigia, kad tokio elgesio išmoko reportažai apie savižudybes⁵⁵..

⁵⁰ GAUNTLETT, David. 10 trūkumų „žiniasklaidos poveikių“ modelyje. Iš anglų kalbos vertė: Lina Grincevičiūtė. 2006 [žiūrėta 2009 m. lapkričio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.balsas.cc/davidas-gauntlettas-10-trukumu-%E2%80%9Eziniasklaidos-poveikiu%E2%80%9C-modelyje/>>.

⁵¹ GAUNTLETT, išnaša 50.

⁵² GAUNTLETT, išnaša 50.

⁵³ GOULD, Madelyn, JAMIESON, Patrick, ROMER, Daniel. Media Contagion and Suicide Among the Young. In *American behavioral scientist. Sage Publications*, May 2003, vol. 46, no. 9.

⁵⁴ GOULD, JAMIESON, ROMER, išnaša 53.

⁵⁵ GOULD, JAMIESON, ROMER, išnaša 53.

Šie autoriai savo straipsnyje dar pateikė ir kitokią nuomonę apie žiniasklaidos poveikį jaunimo savižudybėms: nurodė, kad Berman, Philips ir Paight teigė, jog nėra ryšio tarp žiniasklaidos pranešimų ir vėlesnių savižudybių, o Mercy et al. teigė, kad žiniasklaidos pranešimai apie savižudybes, giminių ir pažįstamų pavyzdžiai daro mažiau įtakos tiems asmenims, kurie kažkada bandė nusižudyti, palyginti su tais, kurie niekada to nedarė. O štai Jungtinių valstijų vyriausiojo chirurgo (angl. *Surgeon General of the United States*), kaip teigia Gould Jamieson ir Romer, pranešime nurodoma, jog pažeidžiami paaugliai lengviau pasiduoda savižudybei, po tikrų ar pramanytų istorijų apie savižudybę pranešimų⁵⁶.

Taigi, ne viena teorija teigia, kad informacija apie savižudybes žiniasklaidoje daro žalingą poveikį vaikams ir jaunimui, moko juos savižudiško elgesio (paskatina savižudybei). Tačiau yra ir keletas tam prieštaraujančių teiginių, kad žiniasklaida neturi jokio ryšio su savižudybėmis arba skirtingai paliečia skirtingus individus. Visgi, įrodinėjančių, kad žiniasklaida daro žalingą įtaką vaikams ir jaunimui yra daugiau, nei tai neigiančių.

Kita autorė, rašiusi apie žiniasklaidos įtaką vaikams, – A. Rae Simpson. Ji į žiniasklaidos įtaką vaikams žvelgė kiek kitaip ir straipsnyje „Žiniasklaidos vaidmuo vaikų auklėjime“⁵⁷ (*The Role of Mass Media in Parenting Education*) atkreipė dėmesį, kad didžioji dalis plačiosios žiniasklaidos turinio apie vaikų auginimą buvo skirta tėvams, bei aptarė, kaip tai veikia tėvus, auklėjant savo vaikus. Kitaip sakant, ji rašė apie netiesioginį žiniasklaidos poveikį vaikams per jų tėvus.

Straipsnyje A. Rae Simpson trumpai aprašė Harvardo viešosios sveikatos mokyklos Sveikatos komunikacijos centro (angl. *the Center for Health Communication at the Harvard School of Public Health*) vykdytą projektą, kurio metu analizuoti įvairūs duomenys ir tyrimai apie žiniasklaidos vaidmenį tėvams auklėjant vaikus⁵⁸. Įgyvendinant šį projektą, nustatyta, kad nemažai tėvų žiniasklaidą laiko pagrindinių ar vienu iš pagrindinių informacijos apie vaikų auklėjimą šaltinių. O kai kurie žiniasklaida pasitiki netgi labiau, nei savo artimos aplinkos žmonėmis: šeima, dvasininkais, konsultantais. Ypač pasitikima ta informacija, kuri pagrindžiama ekspertų nuomone, teorija ar atliktų tyrimų rezultatais. Tačiau nustatyta, kad kiek plačiai žiniasklaida pasiekia tėvus, priklauso nuo tokių veiksnių, kaip amžius, lytis, kultūra, kalba, pajamos ir kita.

Atlikus tyrimą, pastebėta, kad pramoginė televizija jau yra sukūrusi tam tikrus stereotipus, apie lyčių vaidmenų pasiskirstymą, tėvų gebėjimą greitai ir lengvai spręsti kilusias problemas, mažų vaikų dėmesio poreikį ir paauglių polinkį nusikalsti, vartoti narkotikus, blogai elgtis⁵⁹. Pramoginėje televizijoje sukurtas šeimos paveikslas neretai priimamas kaip normalus ar tradicinis. Tai yra,

⁵⁶ GOULD, JAMIESON, ROMER, išnaša 53.

⁵⁷ SIMPSON, A. Rae. *The Role of the Mass Media in Parenting Education*. 2006 m. rugpjūčio 2 d. [žiūrėta 2011 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://parenthood.library.wisc.edu/Simpson/Simpson.html>>.

⁵⁸ SIMPSON, išnaša 57.

⁵⁹ SIMPSON, išnaša 57.

pramoginėje televizijoje sukurti tam tikri stereotipai apie šeimą ir jie priimami, tarsi realaus gyvenimo atspindys.

Žiniasklaidos poveikio tyrinėjimai neapsiriboja įtakos vaikams ir jaunimui analize. Yra nemažai tyrinėjimų, atliktų aiškinantis, kaip žiniasklaida veikia mases, jų emocijas. Jau minėtoje Laughey knygoje aprašomi socialinio psichologo Hardley Cantril'o masinės panikos tendencijų tyrinėjimai. Šie tyrinėjimai laikytini *netiesioginio* žiniasklaidos poveikio tyrinėjimais. Anot Layghey, Cantril'as vertino ne tik žiniasklaidos turinį, bet ir kitus socialinius veiksnius, kurie lemia, kaip stipriai individas pasiduoda žiniasklaidos įtakai. Laughey aprašo Cantril'o 1930-aisiais radijo, kaip vienos iš naujausių ir labiausiai anuomet paplitusių žiniasklaidos priemonių, galinčios sukelti paniką, poveikio klausytojams tyrimą ir nurodo jo nustatytas septynias priežastis, dėl kurios lemia didesnę žiniasklaidos įtaką visuomenei:

1. *socialinis nesaugumas*, pasireiškiantis esant finansinei depresijai, padidėjus nedarbiui, išplitus politinei priespaudai;
2. *fobijos*, kai individai pasiduoda aukščio, karo, ateivių ar kitokiai baimei;
3. *didelis nerimas*, kai visuomenė ima nerimauti dėl kažko, ko nežino ir pasitiki tuo, kas bent kažką pasako nerimą keliančia tema;
4. *pasitikėjimo savimi stoka* lemia tai, kad savimi mažai pasitikintys ar visai nepasitikintys individai labiau pasitiki kitais, juos laiko pranašesniais už save, daugiau žinančiais ir išmanančiais.
5. *fatalizmas*, kai tikima mistinėmis jėgomis, kurios gali paveikti likimą;
6. *religingumas*, kai pakankamai stipriai propaguojama kuri nors religija;
7. *dažnas bažnyčios lankymas*⁶⁰.

Vadinasi, kartais nepaisant socialinių veiksnių, tokių, kaip išsilavinimas, amžius, socialinė padėtis, žmogus į žiniasklaidoje pasirodžiusią informaciją gali reaguoti pagal savo elgsenos ypatybes, savijautą, vidinę būklę ar net baimes. Be to, Laughey nurodo, jog be šių tyrimo rezultatų, Cantril'as nustatė, kad asmenys, manantys, kad jų finansinė būklė yra gera, daug mažiau pasidavė žiniasklaidos poveikiui ir rečiau tapo žiniasklaidos įtakos aukomis⁶¹. Kitaip tariant, tai, kaip socialiai tvirtai jaučiasi ir savimi tuo metu pasitiki asmuo, priklauso kiek jis pasitikės žiniasklaida ir kaip stipriai ji galės jį paveikti.

Cantril'o tyrinėjimus galima laikyti *trumpalaikio* žiniasklaidos poveikio tyrinėjimais, nes panikos sukėlimas – momentinis, sąlyginai greitai praeinantis veiksmas. O štai Laughey pateikia dar vieną, *ilgalaikio* žiniasklaidos poveikio teoriją: George'o Gerbner'io iškelta *kultivacijos teorija*⁶². Kultivacija – tai procesas, kai žiniasklaida vartotojų mąstyme per ilgą laiką formuoja įvaizdžius ir įsitikinimus apie aplinkinį pasaulį. Kaip Laughey nurodo, kultivacijos teorija teigia:

⁶⁰ LAUGHEY, išnaša 7, p. 18.

⁶¹ LAUGHEY, išnaša 7, p. 19.

⁶² LAUGHEY, išnaša 7, p. 20–21.

„Televizija yra labai svarbus informacijos ir pramogų šaltinis, kurio laipsniško brovimosi į kasdieninį gyvenimą auditorija negali išvengti: „Televizijoje pasikartojantys masiškai pateikiami šabloniški pranešimai ir vaizdai formuoja bendros simbolinės aplinkos vyravimą“ (Gerbner et al. 1986: 18)⁶³.

Tai yra, per ilgą laiką televizija ugdo žiūrovų mintis, tam tikrus įgūdžius, įsitikinimus apie aplinkinį pasaulį ir jo suvokimą. Kultivacijos teorija, tirdama ilgalaikį žiniasklaidos poveikį, vertina auditorijos pažeidžiamumą, bei ją charakterizuojančius socialinius ir psichologinius procesus. Kitaip tariant, kultivacijos teorija įrodo žiniasklaidos ilgalaikį poveikį žmogaus elgesiui ir bendram vyraujančiam supratimui apie supančią aplinką.

Langlier nurodo, kad ne tik sociologai, bet ir politologai tiria žiniasklaidos poveikį. Anot jo, Anne-Marie Gingas ir Manon Tremblay kultivacijos teoriją laiko pagrindu tiriant kaip politikai naudojami žiniasklaida patraukiant gyventojus pripažinti jų ideologijas⁶⁴. Politologai nustatė, kad žiniasklaida gali palenkti auditoriją į vieną ar kitą pusę, tačiau jie atmeta teiginius, kad žiniasklaida daro tiesioginį poveikį⁶⁵. Taigi, kultivacijos teorijos pagrindu gali būti siekiama patraukti gyventojų palankumą, nuomones, tačiau tai nebus tiesioginis žiniasklaidos poveikis, bet pasitarnauti gali ir kiti veiksniai, kaip pats politikas, tam tikri debatai ir pan. Kitaip sakant, žiniasklaida tokiu atveju yra priemonė siekiant auditorijos palankumo ar nuomonės kitimo.

Dar viena populiari žiniasklaidos poveikių teorija – *dviejų pakopų* (angl. *two-step flow*) *teorija*, kurios autoriai Katz ir Lazarsfeld'as atkreipė dėmesį į tarpasmeninių santykių svarbą. Anot Laughey, ši teorija teigia, kad žiniasklaida veikia dviem etapais: iš pradžių pasiekia nuomonių lyderius (aktyvi auditorija) ir po to per šiuos lyderius pasiekia kitą, mažiau aktyvią, auditorijos dalį⁶⁶. Kitaip, nei Lasswell'o modelis, Laughey teigimu, dviejų pakopų teorija atkreipia dėmesį, kad žiniasklaida turi didelę įtaką pavieniams informacijos gavėjams ir nepitaria nuomonei, kad žiniasklaidos pranešimai iškart pasiekia visą auditoriją⁶⁷.

Anot Laughey, pagal dviejų pakopų teoriją, nuomonių lyderiai – aktyvioji auditorijos dalis – atsiduria tarp žiniasklaidos ir likusios ne tokios aktyvios auditorijos dalies. Tačiau šie nuomonių lyderiai, prieš darydami įtaką kitiems, iš pradžių patys priima žiniasklaidos taisykles ir pasiduoda jos įtakai. Ir tik vėliau pasitarnauja žiniasklaidai perduodami jos idėjas tai auditorijos daliai, kurios žiniasklaida nepaveikė, nepasiekė ar negali pasiekti.

Langlier šią teoriją apibendrina paprastai, teigdamas, kad svarbu ne tai, jog galime išgirsti kažką per radiją ar pamatyti per televiziją ir kad žinutė gali padaryti mums įtaką, bet tai, jog ši

⁶³ LAUGHEY, išnaša 7, p. 20.

⁶⁴ LANGLIER, išnaša 46, p. 14.

⁶⁵ LANGLIER, išnaša 46, p. 14.

⁶⁶ LAUGHEY, išnaša 7, p. 24.

⁶⁷ LAUGHEY, išnaša 7, p. 24.

žinutė pasiekė ir paveikė asmenis, kuriais mes pasitikime⁶⁸. Taigi, galima teigti, kad asmenis gali paveikti žiniasklaida, bet ne taip stipriai, kaip žmonės, kuriais jie pasitiki. Vadinasi, nors ir žiniasklaida pasitikima, gerokai didesnis ir nenuginčijamas yra pasitikėjimas kitais asmenimis (artimaisiais, nuomonių lyderiais ir pan.).

Dviejų pakopų teorijai taip pat pritarė ir įvertino kitų asmenų indėlį, pasitarnaujanti žiniasklaidos įtakai, Joseph'as Klapper'is. Laughey pateikia Klapper'io mintį:

„Žiniasklaida negali būti nagrinėjama atsiribojant nuo kitų egzistuojančių žmonių įtakos jų elgesiui, nuostatoms ir veiksams“⁶⁹.

Klapper'io teorija, anot Laughey, pavadinta *nepaprasto artumo* (angl. *phenomenistic approach*) teorija. Ši teorija atkreipia dėmesį į žiniasklaidos keliamus stimulus ir jų vaidmenį⁷⁰. Dažniausiai žiniasklaida nėra pagrindinis objektas, kuris daro įtaką auditorijos elgesiui, todėl auditorijos ir jos nuostatų pokyčius lemia ne vienintelė žiniasklaida, tačiau visas netiesioginių veiksnių spektras. Laughey aprašo penkis Klapper'io pateiktus pagrindinius netiesioginio poveikio veiksnius, kurie veikia auditoriją:

1. *individo išankstinė nuomonė ir kaip šis nusiteikimas lemia pasirinkimą, kaip vartoti žiniasklaidą* (pavyzdžiui, asmuo, nemėgstantis sentimentalių melodramų vargiai rinksis žiūrėti muilo operas);

2. *grupė, kuriai priklauso individas ir kaip išankstinis grupės nusiteikimas įtakoja individo nuomonę* (pavyzdžiui, klasės draugai dažnai deklaruoja mėgstantys tą pačią muziką vien todėl, kad ją mėgsta kiti klasės draugai. Tai reiškia, kad individai vengia išsiskirti iš grupės, kuriai priklauso, todėl šios grupės „taisyklės“ priima kaip savo.);

3. *žiniasklaidos turinio tarpasmeninis pasidalinimas* (tai reiškia, kad tų pačių pažiūrų žmonės kalbasi apie matytus filmus, perskaitytas naujienas);

4. *nuomonės lyderystė* (panašiai kaip ir dviejų pakopų teorijoje, nepaprasto artumo teorija teigia, kad išankstinės nuomonės sustiprinimui nuomonių lyderiai pasitelkia žiniasklaidos pranešimus);

5. *žiniasklaidos vaidmuo laisvosios verslininkystės visuomenėje* (keliamą prielaidą, kad dėl ekonominių sumetimų tenkinant ir reklamos poreikį, ir siekiant sudominti auditoriją, žiniasklaidos institucijos linkusios rodyti tokio pobūdžio turinį, kuris jau anksčiau sėkmingai išbandytas, o ne bandyti kažką naujo ir rizikuoti prarasti suinteresuotą auditoriją).⁷¹

⁶⁸ LANGLIER, išnaša 46, p. 7.

⁶⁹ LAUGHEY, išnaša 7, p. 25.

⁷⁰ LAUGHEY, išnaša 7, p. 25.

⁷¹ LAUGHEY, išnaša 7, p. 25–26.

Langlier pabrėžia šios teorijos išskirtinumą tuo, jog Klapper'io tyrimai rodo, kad auditorija geba suvokti ir atsirinkti žiniasklaidos turinį⁷². Be to, dėl šių penkių netiesioginių veiksnių nepaprasto artumo teorija smarkiai atitrūksta nuo tradicinėmis vadinamų žiniasklaidos įtakos teorijų. Kaip teigia Laughey, ši teorija grindžiama tuo, kad vienintelis žiniasklaidos poveikis yra tas, jog ją vartojančiai auditorijai (kuri renkasi tai, ką žiūrėti, klausytis ar skaityti) pasako, ką ši auditorija jau ir taip galvoja ir jaučia⁷³, tačiau negali keisti auditorijos elgesio ar veiksnių. Kitaip tariant, nepaprasto artumo teorija teigia, kad žiniasklaida negali būti vienintelis šaltinis, įtakojančias auditorijos mąstysenos ir elgesio pokyčius.

Kaip jau minėta anksčiau, Gauntlett'as kritikuoja žiniasklaidos poveikį įrodančias teorijas. Jis teigia, kad žiniasklaidos turinio tyrėjai neįvertina daugelio aplinkybių, pasirenka netinkamus metodus tyrimams ir, apskritai, išvados nebūtinai atitinka realybę. Taigi, jis įvardijo 10 žiniasklaidos trūkumų, teigiančių, kad:

1. poveikių modelis griebia problemas nuo „kito galo“ (pirma vertinamas žiniasklaidos turinys ir tik tada ieškoma sąsajų su auditorija);
2. poveikių modelis vaikus laiko nepilnaverčiais;
3. poveikių modelio prielaidos pasižymi sunkiai maskuojama konservatyvia ideologija (tyrimams pasitelkiami nelabai objektyvūs kriterijai);
4. poveikių modelyje neadekvačiai apibrėžiami tyrinėjimo tikslai;
5. poveikių modelis dažnai grindžiamas dirbtiniais tyrimais (sukuriamos dirbtinės situacijos arba pateikiamos su tarpasmenine sąveika nieko bendro neturinčios anketos);
6. poveikių modelis dažnai grindžiamas tyrimais su neteisingai taikoma metodologija;
7. poveikių modelis selektyviai kritikuoja smurto vaizdinius žiniasklaidoje (paprastai nusikaltėliai gauna atitinkamą atpildą, todėl manytina, kad tai neturėtų veikti auditorijos);
8. poveikių modelis sau suteikia pranašumą prieš mases (tyrinėtojai dažnai jaučiasi daugiau žinantys ir taip nuvertinantys auditoriją, tai yra, šis trūkumas – požiūryje į auditoriją);
9. poveikių modelis nesistengia suprasti žiniasklaidos reikšmių (neįvertinami skirtingi personažai ar siužetai galintys turėti skirtingas reikšmes ir apskritai, atskirų individų skirtingam žiniasklaidos turiniui suteikiama reikšmė);
10. poveikių modelis nėra pagrįstas teoriškai (šis trūkumas kelia klausimą, kodėl žiniasklaida turėtų versti savo auditoriją imituoti jos turinį)⁷⁴.

Kaip matyti, Gauntlett'as skiria dėmesį daugiau tyrimų atlikimo „technikai“, požiūriui į auditoriją, bet ne patiems tyrimų rezultatams. Žinoma, jam galima iš dalies pritarti dėl to, kad paprastai tyrimai nėra išsamūs, neatlikti iš esmės įvertinant kuo daugiau aplinkybių ir sudarant kuo

⁷² LANGLIER, išnaša 46, p. 8.

⁷³ LAUGHEY, išnaša 7, p. 26.

⁷⁴ GAUNTLETT, išnaša 50.

natūralesnes sąlygas. Tačiau ši kritika visiškai nepaneigia žiniasklaidos poveikių modelių, neįrodo, kad žiniasklaida nedaro jokio poveikio ir ji pati gali būti kritikuojama.

Denis McQuail'o knygoje „McQuail'o masinės komunikacijos teorija“⁷⁵ (*McQuail's mass communication theory*) taip pat apžvelgė daugybę komunikacijos ir žiniasklaidos įtakos teoriją. Ši knyga gali būti pagrindu plačiau studijuojant žiniasklaidos įtaką. Jis ne aprašė pagrindines žiniasklaidos įtakos teorijas, bet apžvelgė apskirtai masinę komunikaciją įvairiais aspektais. Be to, McQuail'as nepaneigė galimos žiniasklaidos įtakos, o apžvelgė gausybę įvairių žiniasklaidos įtakos teorijų, ir jas apibendrinęs, žiniasklaidos poveikius suskirstė į įvairias grupes ir lygmenis, pagal žiniasklaidos veikimo pobūdį, paplitimą, laiką ir pan. Pavyzdžiui McQuail'as teigia, kad žiniasklaidos poveikis gali:

- ✓ būti *numatyto* pokyčio priežastimi;
- ✓ būti *nenumatyto* pokyčio priežastimi;
- ✓ būti *nedidelio* pokyčio priežastimi (forma ar intensyvumu);
- ✓ *palengvinti* pokytį (norimą ar ne);
- ✓ *sustiprinti* tai, kas yra (ne pokytis);
- ✓ *sutrukdyti* pokyčiui.⁷⁶

Vadinasi, žiniasklaida poveikį daro, tačiau jo veikimo pobūdis gali būti skirtingas: numatytas ir nenumatytas, tam tikrus pokyčius įtakoti, palengvinti ar sutrukdyti jiems, kažką sustiprinti. Žiniasklaidos poveikiai gali būti skirstomi ne tik pagal veikimo pobūdį, bet ir pagal „paplitimą“. McQuail'as žiniasklaidos poveikį pagal „paplitimą“ skirsto į tokius lygmenis:

- ✓ *individualus* (žiniasklaidą veikia individualiai, t. y. atskirus asmenis);
- ✓ *visuomeninis* (žiniasklaida veikia didesnę visuomenės dalį);
- ✓ *institucinis* (žiniasklaida veikia institucijas, pokyčius jose)
- ✓ *kultūrinis* (žiniasklaida veikia kultūrą)⁷⁷.

Apibendrinamas įvairias žiniasklaidos įtakos teorijas, McQuail'as dar įvardijo, kad žiniasklaidos poveikis gali būti *ilgalaikis* arba *trumpalaikis* ir *planuotas* arba *neplanuotas*. Suskirstius žiniasklaidos poveikį į grupes pagal poveikio laiką ir planavimą, gaunamos tokios keturios grupės: ilgalaikis planuotas poveikis, ilgalaikis neplanuotas poveikis, trumpalaikis planuotas poveikis, trumpalaikis neplanuotas poveikis. Pagal šiuos požymius, McQuail'as įvardijo, kas žiniasklaidoje (masinėje komunikacijoje) priskirtina šioms grupėms (t. y. kas lemia šiuos poveikius) (2 paveikslas).

Kaip McQuail nurodo (2 paveikslas), *planuotiems trumpalaikiams poveikiams* siekti pasitarnauja propaganda, individualus atsakas (individo atsakas į žiniasklaidos pranešimą

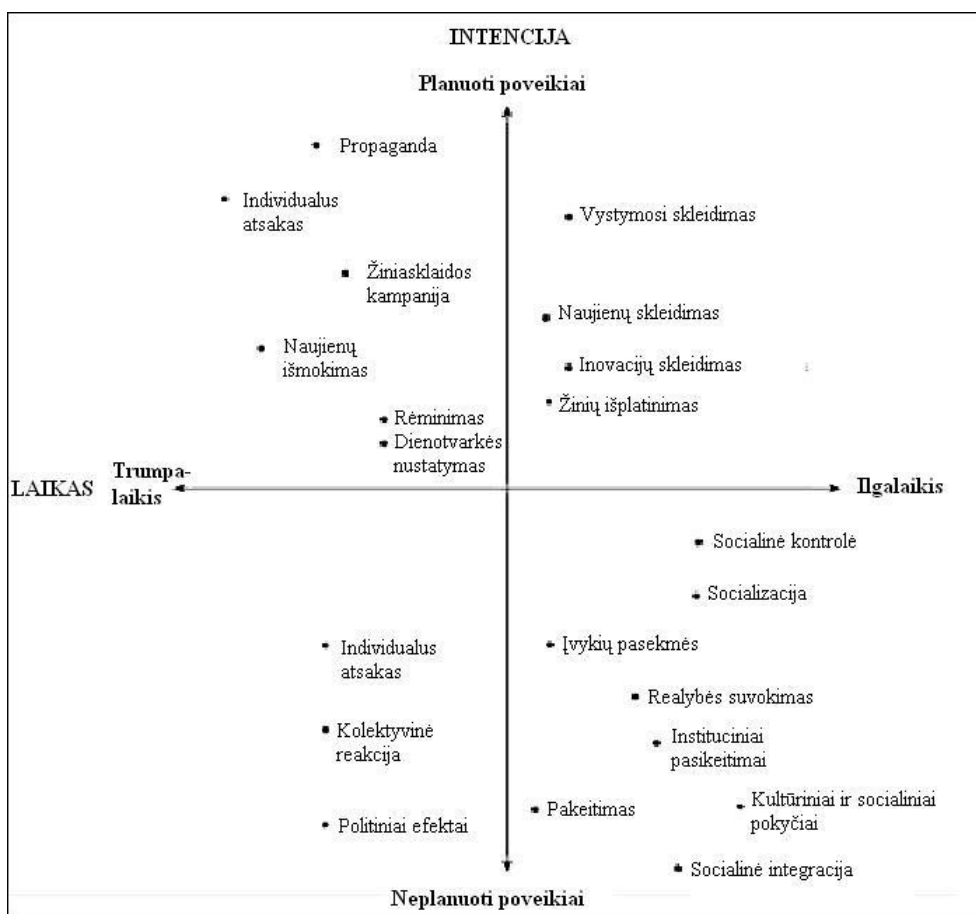
⁷⁵ McQUAIL, išnaša 8.

⁷⁶ McQUAIL, išnaša 8, p. 334.

⁷⁷ McQUAIL, išnaša 8, p. 335–336.

pasiduodant pokyčiui ir keičiantis arba jam priešinant), žiniasklaidos kampanija, naujienų išmokimu (naujienos atpažinimas, atsiminimas ir supratimas), rėminimu (pasitelkiami tam tikri komunikaciniai rėmai pasiekti norimai auditorijos reakcijai), dienotvarkės nustatymu (tam tikrai informacijai teikiamas dėmesys žiniasklaidoje įtakoja auditorijos suvokimą apie šios informacijos svarbą).

2 paveikslas. Žiniasklaidos poveikio tipologija pagal McQuail'ą⁷⁸

Planuoti ilgalaikiai poveikiai siejami per vystymosi skleidimą (skleidžiant naujoves), naujienų skleidimą (žinių apie naujienas skleidimas), inovacijų skleidimą (technologinių naujienų skleidimas ir siekimas padėti auditorijai jas įsisavinti), žinių išplatinimą.

Galima daryti išvadą, kad dažniausiai žiniasklaida pasitelkiama siekiant (planuojant) trumpalaikio – per skleidžiamas tam tikras žinias ar naujienas, ilgalaikio – norint, kad visuomenė priimtų tam tikrą naujovę ar išmoktų kažką naujo.

Neplanuoti žiniasklaidos poveikiai pagal poveikio trukmę gali būti tam tikros reakcijos (individualus atsakas, kolektyvinės reakcijos ar politiniai efektai), kurios priskiriamos trumpalaikiams poveikiams arba tam tikri ilgalaikiai pokyčiai visuomenėje, socialinėje erdvėje

⁷⁸ McQUAIL, išnaša 8, p. 336.

(socialinė kontrolė, socializacija, realybės suvokimas, instituciniai pasikeitimai, kultūriniai pokyčiai, socialinė integracija).

Atsižvelgus į McQuail'o pateiktus įvairius žiniasklaidos poveikius pagal tam tikrus lygmenis ar grupes, negalima vienareikšmiškai pasakyti, kad žiniasklaida turi konkretų poveikį. Poveikiai gali skirtis pagal pobūdį, pasiekiamą auditoriją, laikotarpį ir tai, ar poveikis yra specialiai siekiamas. Todėl galima teigti, kad žiniasklaida vienokią ar kitokią įtaką vis dėlto gali daryti, tačiau šis poveikis priklausys nuo daugelio aspektų ir, tikėtina, prie poveikio prisidės ir kiti veiksniai.

2.2. Veiksniai, lemiantys žiniasklaidos turinį

Be svarstymų apie žiniasklaidos įtaką visuomenei, nagrinėjami ir veiksniai, lemiantys patį žiniasklaidos turinį. Žinoma, žiniasklaidoje esantis turinys negali atsirasti savaime iš nieko. Vien jau žiniasklaidos turinio siužetas atitinkamai lemia ir šio turinio pateikimą. O siužetas – būtinas atsirasti žiniasklaidos turiniui. Pavyzdžiui, kriminaliniuose pranešimuose apstu faktų, informacija pateikiama rimtu ir kartais gana slogiu tonu, o romantinėse dramose atkreipiamas dėmesys į žmonių jausmus, apeliuojama į žiūrovų emocijas.

Taip pat turinį gali lemti ir informacijos trūkumas. Gintaras Aleknonis informacijos trūkumą įvardija *informacijos vakuumu*. Anot jo, gali būti *kiekybinis* arba *kokybinis* informacijos vakuumas. Kiekybinio informacijos vakuumo atveju trūksta informacijos apskritai ir šis trūkumas pakeičiamas kitokia informacija pagal „informacijos operatyvumą, žinių geografiją ar išsamumą“⁷⁹. Tai yra, jei nėra informacijos iš toliau, pateikiama informacija iš arčiau esančių vietų, o trūkstant kokybinės informacijos, ji pakeičiama gandai⁸⁰. Taigi, trūkstant kiekybinės informacijos, tuštuma vienaip ar kitaip bus užpildoma kokybiškai.

Kalbant apie kokybinės informacijos vakuumą, atkreipiamas dėmesys į pačios informacijos kokybę, vertę. Trūkstant informacijos (faktų), pateikiamos ne konkrečios žinios, bet pasvarstymai, apmąstymai, aptarinėjimai ir t. t. Kitaip sakant, trūkstant kokybinės informacijos, ji užpildoma kiekybiškai⁸¹.

Be jau minėtų veiksnių, žiniasklaidos turinį stipriai įtakoti gali ir pati žiniasklaidos priemonės organizacija. Vis dėlto, tai dažniausiai būna pelno siekiančios organizacijos. Deimantas Jastramskis straipsnyje „Žiniasklaidos organizacijos nuosavybės struktūros įtaka žiniasklaidos priemonės turiniui“ nurodo:

„Vienas iš svarbiausių žiniasklaidos organizacinių struktūrinių klausimų yra jos nuosavybės forma, tai yra, kam priklauso žinias sklaidanti organizacija. Kitas svarbus dalykas – kaip

⁷⁹ ALEKNONIS, išnaša 9, p. 84.

⁸⁰ ALEKNONIS, išnaša 9, p. 84.

⁸¹ ALEKNONIS, išnaša 9, p. 85.

nuosavybės galios yra paskirstomos organizacijos valdymo struktūroje. Ir galiausiai kaip nuosavybės ir valdymo struktūrų kompozicija daro įtaką visuomenės informavimo priemonės turiniui, jo kokybei ir objektyvumui.⁸²

Kitaip sakant, svarbu kam priklauso žiniasklaidos priemonės nuosavybė, kaip organizacija valdoma ir kas ir kokias galias šioje organizacijoje turi vienaip ar kitaip paveikti valdomos žiniasklaidos priemonės turinį. Tai yra, svarbu ar organizacija priklauso vienam asmeniui, ar tai – kelių fizinių ar/ir juridinių asmenų bendrovė. Didesnėse organizacijose yra daugiau galimybių nepriklausomam žiniasklaidos priemonės turiniui. O kai vienas asmuo valdo žiniasklaidos priemonę, jam daug lengviau daryti įtaką valdomos žiniasklaidos priemonės turiniui. Kaip D. Jastramskis apibendrina: „<...> jei korporacijos akcijos priklauso dideliame skaičiui fizinių bei juridinių asmenų, jų interesų suderinamumo procese pagrindinis tikslas bus žiniasklaidos organizacijos pelnas ir kuo didesnė jos akcijų vertė⁸³“.

Be žiniasklaidos organizacijos valdymo formos, pačioje organizacijoje, ko gero, pats žurnalistas lemia, kaip bus rašomas tekstas. Tai yra, nuo jo taip pat priklauso, kaip bus pateikiama žinia, kokie parenkami žodžiai, kokie faktai minimi ir t.t.

Kaip svarbų veiksnį, lemiantį žiniasklaidos turinį (jo kokybę ir kiekybę), Aleknonis nurodo orientavimosi į vidutinio lygio žiniasklaidos vartotojus, siekiant taip vystyti verslą ir didinti pelną⁸⁴. Anot jo, paplitęs įsitikinimas, kad žiniasklaidos vartotojas yra „neišsilavinęs, bukas, kad jį reikia patraukti, apmulkinti⁸⁵“. Taigi, siekiama kuo mažesnėmis sąnaudomis žiniasklaidos turiniu pritraukti kuo daugiau jos vartotojų ir, pritraukus, juos „parduoti“ reklamos pirkėjams⁸⁶. Todėl Lietuvos žiniasklaidoje maža kokybiško turinio, nes informacija ir faktai kainuoja brangiau tiek laiko, tiek finansų prasme⁸⁷.

Taigi, žiniasklaidos priemonės renkasi pigesnę ir mažos vertės informaciją, kuria stengiasi sudominti žiniasklaidos vartotojus. Žiniasklaidos turinio kūrėjai renkasi jai įdomią informaciją, siužetus, žinomus žmones, visuomenės ar politikos veikėjus. Šį turinį, kaip saldainį „įvelka“ į tam tikrą apvalką ir pateikia žiniasklaidos vartotojams, taip kurdama tam tikras nuomones ar įvaizdžius. Kaip Renata Matkevičienė straipsnyje „Politinio žiniasklaidos diskurso apibrėžtys: žiniasklaidos, kaip politinės komunikacijos dėmens, tyrimas“, kalbėdama apie politinį diskursą, nurodo:

⁸² JASTRAMSKIS, išnaša 10, p. 136.

⁸³ JASTRAMSKIS, išnaša 10, p. 139.

⁸⁴ ALEKNONIS, išnaša 9, p. 89.

⁸⁵ ALEKNONIS, išnaša 9, p. 89.

⁸⁶ ALEKNONIS, išnaša 9, p. 89.

⁸⁷ ALEKNONIS, išnaša 9, p. 89.

„Žiniasklaida atrenka politikus, kurie jai atrodo įdomūs, svarbūs kaip politinių institucijų ir viešosios sferos veikėjai, pristatydamą juos, sukuria tam tikrus politinius įvaizdžius, kurie pateikiami visuomenei.⁸⁸“

Galima teigti, kad dar vienas žiniasklaidos turinio veiksnys, kalbant apie įvairius asmenis, yra to asmens žinomumas, svarbumas ir įdomumas. Kalbant apie politikus, svarbu, kiek jie sudomina žiniasklaidą. Todėl neretai visuomenė kai kuriuos politikus žino ne dėl jų konkrečių darbų ar pasiekimų, bet dėl dažnai žiniasklaidos priemonėse reiškiamos nuomonės ar tiesiog apie tuos politikus esančios informacijos gausos. Kiti politikai gali būti pasižymėję tam tikrais nuveiktais darbais, siekiais, tačiau jie mažai matomi, nes nesiveržia į žiniasklaidą, nesudomina jos turinio kūrėjų.

Taigi, apibendrinant šį skyrių galima teigti, kad nepaisant to, kad Lietuvoje žiniasklaida yra laisva, jos turinys gali būti lemiamas įvairių veiksnių. O šis turinys, nesvarbu kieno įtakotas, tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai pasiekia didelę auditoriją ir jos sąmonėje formuoja realybės vaizdą. Per auditorijos sąmonės veikimą, realybės suvokimo formavimą, žiniasklaida gali turėti didžiulę įtaką visuomenei. Todėl valstybė, siekdama įgyvendinti savo siekius, ypač susijusius su visuomenės sąmonės kitimu, vertybių propagavimu, turėtų skirti išskirtinį dėmesį žiniasklaidai.

⁸⁸ MATKEVIČIENĖ, išnaša 43, p. 114.

3. LIETUVOS ŽINIASKLAIDOJE PROPAGUOJAMAS ŠEIMOS MODELIS

Lietuvoje iki šiol žiniasklaidos turinys šeimos atžvilgiu nagrinėtas tik nustatant lyčių ir jų vaidmenų pasiskirstymą šeimoje, jų stereotipizavimą ir kaip visuomenė priima šiuos žiniasklaidoje suformuotus stereotipus. Pavyzdžiui vienas iš tyrimų – 2003 metais Pilietinių iniciatyvų centro atliktas tyrimas „Dominuojantys lyčių modeliai šiuolaikinėje Lietuvos žiniasklaidoje“⁸⁹. Šio tyrimo metu buvo analizuojami spaudoje esantys tekstai ir siekiama nustatyti žiniasklaidos turinyje esančius lyčių modelius, įvaizdžius ir nustatyti vyraujančius lyčių santykio modelius.

Panašų tyrimą 2002 m. sausio–spalio mėn. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto mokslininkės. Dr. doc. Elena Macevičiūtė, dr. Marija Stonkienė ir Renata Matkevičienė atliko tyrimą „Socialinių lyčių stereotipų formavimas žiniasklaidoje“⁹⁰. Šio tyrimo metu buvo analizuojamas vaikams ir paaugliams skirtuose žurnaluose esantis turinys. Tyrimu siekta nustatyti vaikams ir paaugliams skirtose žiniasklaidos priemonėse lyčių vaidmenų šeimoje pasiskirstymą, stereotipizavimą. Taip pat siekta įvardyti apibrėžiamus šeimos modelius. Tačiau šie šeimos modeliai tyrimo metu didžiąja dalimi sieti su lyčių vaidmenų šeimoje pasiskirstymu, o šeimos sudėčiai – skirtas gerokai mažesnis dėmesys. Straipsnio „Vyraujantys šeimos modeliai ir socialiniai lyčių stereotipai Lietuvos žurnaluose, skirtuose paaugliams“, pabaigoje, Marija Stonkienė trumpai išdėsto gautus rezultatus apie įvardijamus šeimos modelius (šeimos sudėties atžvilgiu):

„Kadangi trečdalis pranešimų skiriama nesusituokusioms, kartu gyvenančioms poroms, o susituokusiems asmenims – tik 1/8 pranešimų srauto, galima teigti, kad formuojamas *nesusituokusių, bendrai gyvenančių asmenų šeimos modelis*. Tai bendraamžių arba asmenų, kurių amžiaus skirtumas yra nedidelis, šeimos. Tradicinės šeimos institucijos reikšmingumo, šeiminių santykių stabilumo mažėjimą patvirtina ir tas faktas, kad trečdalį žurnale pristatomų šeimų sudaro asmenys, turintys arba turėję ir kitą šeimą⁹¹“.

Taigi, Lietuvoje atliekant žiniasklaidos turinio tyrimus daugiau dėmesio skirta lyčių modeliams, vaidmenims ir stereotipams, bet nėra išsamiai tirta, koks šeimos modelis (šeimos sudėties prasme) vyrauja žiniasklaidos priemonėse. Todėl nuspręsta atlikti tokį tyrimą ir nustatyti koks žiniasklaidos turinyje vyrauja šeimos ir poros santykių modelis, kas yra įvardijama kaip šeima.

⁸⁹ NAUSĖDIENĖ, *et al.*, išnaša 1.

⁹⁰ STONKIENĖ, išnaša 2.

⁹¹ STONKIENĖ, išnaša 2.

3.1. Tyrimo metodika

Nuspręsta atlikti *aprašomąjį* tyrimą vertinant, koks ir kaip dažnai šeimos ar santykių modelis pateikiamas žiniasklaidos turinyje, kokią reikšmę žiniasklaidos atstovai, spausdinant straipsnius, suteikia santuokiniam asmens statusui ar vaikų turėjimui, kaip, atsižvelgiant į gautus duomenis, aprašomi asmenys, patys, galbūt, vertina santuoką.

Apibrėžta *tyrimo problema* – tyrimų Lietuvoje apie žiniasklaidos suprantamą ir propaguojamą šeimos modelį (jos sudėties prasme) ir jo atitiktį valstybės vizijai (Konceptijai). Tai yra, matyti tyrimų apie galimą žiniasklaidos turinio ir valstybės „nesusikalbėjimą“ ar, kaip tik, „ėjimo koja kojon“ trūkumas. Nustačius valstybės ir žiniasklaidos „nesusikalbėjimą“, valstybė gali imtis tam tikrų priemonių ar keisti strategiją ir taip pasiekti geresnių rezultatų. Tai aktualu žinant, kad žiniasklaida – ne tik informuoja visuomenę, bet ir jai padeda susidaryti tam tikrą socialinio gyvenimo vaizdą, supratimą, išmokyti elgesio ar formuoti nuomones.

Tyrimo tikslas – nustatyti žiniasklaidos turinio atitiktį Konceptijoje įtvirtintam šeimos modeliui (asmenų grupės sudėties prasme).

Tyrimo užduotis - atlikus žiniasklaidos turinio analizę, nustatyti dažniausiai minimą šeimos, poros santykių modelį (sudėties prasme), vaikų turėjimo faktą ir gautus duomenis palyginti su Konceptijoje įtvirtintomis nuostatomis.

Apibrėžus tyrimo problemą, tikslą ir užduotis, tyrimo vykdymui pasirinktas *kiekybinis* tyrimas. Tyrimo metu svarbu nustatyti, kaip žiniasklaidoje dažniausiai nurodomas šeimos modelis atitinka įtvirtintą Konceptijoje, įvertinti dažniausiai nurodomas poros santykių formas ar asmens santuokinį statusą. Kadangi nebuvo siekta iš straipsnių išrinkti tam tikrų žodžių junginių ar sakinių, o tik įvertinti aktualios informacijos pasikartojimo dažnumą, pasirinktas *tyrimo metodas* – *kontent (turinio) analizė*. Kontent analizė dažniausiai pasirenkama atliekant žiniasklaidos tyrimus. Ji leidžia ne tik kiekybiškai įvertinti gautus duomenis, bet ir į tyrimą pažvelgti kitaip, kai kuriuos duomenis vertinti plačiau ir lyginti su kitais duomenimis, pavyzdžiui, įvairiais kitais atliktais tyrimais, dokumentais ar statistikos duomenimis. Šiuo atveju toks tyrimas leis tarpusavyje vertinti duomenis, išvelgti galimą tiek aprašomų, tiek straipsnį rašančių ar kitaip jį lemiančių asmenų požiūrį, tiek gautus duomenis palyginti su kitais duomenimis ar dokumentais, kaip pavyzdžiui, Konceptija, tiek įvertinti, kaip aktualias demografines problemas ar šeimos transformacijas atitinka analizuojamas turinys.

Nusprendus atlikti kontent analizę, *tyrimo objektu* pasirinkti 2009–2010 m. populiariausi nespecializuoti laisvalaikio pobūdžio savaitiniai žurnalai. Dėl ribotų galimybių tyrimui atlikti, buvo svarbu, kad pasirinkti žurnalai pasiektų kuo platesnę ir įvairesnę auditoriją. Taigi, nusistatyti tokie žurnalų atrankos kriterijai: populiarumas, orientavimasis į abi lytis ir į nenustatytas amžiaus grupes.

Be to, žurnalai turi būti nespecializuoti (pvz. ne apie naujausias technologijas, sodininkystę, mezgimą, vaikų priežiūrą, psichologiją ir t.t.). Pagal nusistatytus kriterijus atrinkti trys populiariausi Lietuvoje laisvalaikio pobūdžio savaitiniai žurnalai: „Stilius“, iki 2010 m. spalio 29 d. leistas penktadieniais kartu su dienraščiu „Lietuvos rytas“, o nuo 2010 m. lapkričio 2 d. leidžiamas antradieniais (atskirai nuo dienraščio „Lietuvos rytas“), „Žmonės“, leidžiamas ketvirtadieniais, ir „Gyvenimo būdas“, leidžiamas šeštadieniais, kartu su dienraščiu „Lietuvos rytas“. Tokį pasirinkimą lėmė, kad šiuos žurnalus gali skaityti visa šeima, gali būti skaitomi tiek pavieniui, tiek kolektyviai (kartu su kolegomis, artimaisiais ir pan.), jie yra bendro pobūdžio, liečiamos įvairios temos: apie žymius žmones, jų ir *paprastų* žmonių gyvenimus, keliones, stilių, madą, namus, pomėgius, sėkmės istorijas ir kt.

Kad tyrimo rezultatai būtų aktualūs, tyrimo laikotarpiu pasirinkti 2009–2010 metai. Per du metus išleista iš viso 304 trijų savaitinių žurnalų numerių: 102 žurnalo „Gyvenimo būdas“, 104 žurnalo „Žmonės“ ir 98 žurnalo „Stilius“ numeriai. Kad atliekant žiniasklaidos tyrimą gauti duomenys būtų reprezentatyvūs, *tyrimo* imtis turi būti po 12 kiekvieno žurnalo numerių⁹². Numerių *atranka* – atsitiktinė. Jų išleidimo data ar tvarka visiškai nėra aktuali tyrimui. Tačiau kad visgi būtų lengviau pasirinkti numerius ir kad jie būtų kuo įvairesni, žurnalų numeriai surašyti pagal metus, numerį ir pavadinimą. Tada atrinkti pagal intervalą 8, kuris apskaičiuotas visų žurnalų kiekį padalinus iš 36 (viso tyrimui reikalingo žurnalų kiekio) ir suapvalinus gautą skaičių.

Pasirinkus tyrimo objektą, nustatytas *tyrimo dalykas* – atrinktuose žurnaluose esantys straipsniai. Į tyrimą neįtrauktas įvadinis straipsnis (redakcijos žodis), nuotraukos, reklamos, užsakovieji straipsniai, trumpos anonsuojančios ar naujienas pranešančios žinutės, labiau panašios į nuotraukų priedašus, nei į atskirus tekstus. Pastarosios į tyrimą neįtrauktos, nes manytina, kad trumpose žinutėse yra per mažai tyrimui reikalingų duomenų, jose labai trumpai pristatoma žinia ir nėra išsamiau atskleidžiami tyrimui aktualūs duomenys.

Tirti visi žurnalų straipsniai (išskyrus užsakomuosius), įskaitant ir tuos, kuriuose nėra jokios tyrimui aktualios informacijos. Įvertinus kiek straipsnių pateikiamas tyrimui aktuali informacija ir kiek – ne, galima nustatyti šios informacijos dažnumą ir aktualumą pačiai žiniasklaidai, jos auditorijai.

3.2. Klausimyno sudarymas

Tyrimui atlikti sudarytas klausimynas (1 priedas). Klausimyne – aštuoni klausimai su atsakymų variantais. Klausimynas skirtas ne respondentams, bet tyrimą atliekančiam asmeniui,

⁹² WIMMER, Roger D., DOMINICK, Joseph R. Mass Media Research: An Introduction (5th edition). Belmont, Wadsworth Publishing Company, 1997, p. 118.

kuris, įvertinęs straipsnyje esančius duomenis, pildo šį klausimą. Jo pagalba siekiama nustatyti straipsnyje esantį nurodomą šeimos modelį, nustatyti vaikų skaičių šeimoje, santuokinį statusą, santuokos svarbą, straipsnio kontekstą (temą), įvertinti ar šeimos modelis pateikiamas sektinu, laimingu ir ar teigiamai, ar neigiamai šis modelis vaizduojamas.

Įvertinus galimas šeimos transformacijas, įvairius, tradicinei šeimai nepriskiriamus, šeimos ar santykių modelius, pirmajame klausime apie minimą šeimos modelį, kaip atsakymo variantai parinkti kuo įvairesni galimi šeimos modeliai.

Norint įvertinti metodikos pasirinkimą ir klausimyno aktualumą, patogumą, tinkamumą ir efektyvumą, atliktas bandomasis tyrimas. Jo metu iširta po vieną savaitinį žurnalą „Stilius“ ir „Žmonės“ bei trys savaitiniai žurnalai „Gyvenimo būdas“. Iširti 46 straipsniai, kuriuose yra tyrimui aktualios informacijos. Įvertintus klausimyno aktualumą, tinkamumą ir kaip jis padeda rinkti ir vertinti duomenis, klausimynas stipriai pakoreguotas (2 priedas). Atsisakyta kai kurių klausimų, papildyta naujais klausimais ir (išsamesniais) atsakymų variantais.

Taigi, po bandomojo tyrimo klausimynas gerokai pasikeitė ir išsiplėtė. Jame – vienuolika pagrindinių klausimų, kurie išskirstyti į smulkesnius klausimus. Iš viso klausimyne – 26 klausimai. Klausimynu siekiama nustatyti straipsnyje apibrėžiamą šeimos modelį, vaikų skaičių poroje, santuokinį statusą, santuokos svarbą (vertinant minimą sudarytą santuoką ar įvykusių ištuokų skaičių), straipsnio kontekstą (temą).

Klausimyne išskirtos dvi temos: šeima (kai straipsnyje minimas žodis „šeima“ ir šeimos modelis yra aiškus) ir santykiai (kai straipsnyje aiški santykių forma, tačiau jie nėra konkretizuojami kaip šeima). Be to, į atskiras temas išskirtos šios santykių (santuokinio statuso) formos: santuoka, nesantuokiniai santykiai, išsituokusių asmenų ir homoseksualių santykiai (nors ir homoseksualių asmenų sąjungos retai yra pavadinamos šeima, dėl dažniau ir atviriau į viešumą iškeliamų homoseksualių santykių klausimus, įtrauktas ir šis klausimas). Klausimyne taip pat yra klausimų apie poros amžių, o vaikų tema – šiek tiek išplėsta.

Pildant klausimą svarbu apibrėžti kai kurias vartojamas sąvokas, kurios skirtingais atvejais gali būti interpretuojamos skirtingai arba suprantamos kita prasme. Po bandomojo tyrimo nusistatyti tokie klausimyne vartojamų sąvokų (žodžių) paaiškinimai:

Homoseksualus asmuo – asmuo, kuris jaučia lytinį potraukį ne kitos, bet tos pačios lyties asmenims (vyras domisi vyrais, moteris – moterimis).

Homoseksualiūs santykiai – artimi (kaip dviejų mylimųjų) santykiai tarp tos pačios lyties asmenų (dviejų vyrų arba dviejų moterų santykiai).

Nesantuokiniai santykiai – santykiai, kurių pora nėra įteisinsi, tačiau gyvena kartu (sugyventiniai).

Partnerystė – įstatymiškai įteisinta poros partnerystė, tačiau tai nėra santuoka.

Santuoka – sudaryta (teisiškai įteisinta) santuoka tarp vyro ir moters.

Separacija – susituokusi pora gyvena atskirai.

Vaikai – gali būti ir vienas vaikas, įvaikinti vaikai ar vaikai, kurių pora laukiasi.

Nustatant minimą šeimos modelį ir pildant klausimyną, nuspręsta vertinti tik tiesioginį ar akivaizdžiai numanomą informaciją tekste apie šeimos ar poros santykių modelius. Taigi, straipsnyje minint lietuvių moterį su galūne „-ienė“ ir niekur neminint jos sutuoktinio (ar kartu gyvenančio asmens), jos šeimos ar kitos informacijos, akivaizdžiai nurodant jos tuo metu esančią santuokinę padėtį, ši informacija bus vertinama, kaip nenurodanti šeimos sąvokos ar poros ir jos santykių formos. Manytina, kad su tokia pavarde moteris gali būti ne tik ištekėjusi, bet ir tapusi našle, išsiskyrusi ir pasilikusi vyro pavardę ar gyventi separacijoje. Taip vertinant duomenis galima išvengti tyrėjo įtakos rezultatams ir vertinti tik patį tekstą, atsiribojant nuo galimų papildomų žinių. Tai yra svarbu todėl, kad skaitytojai gali turėti skirtingas žinias, o pats straipsnis suteikia visiems vienodą tekstinę informaciją.

3.3. Tyrimo rezultatai

Pagal susidarytą klausimyną, ištirta 560 straipsnių: 279 straipsniai savaitiniame žurnale „Žmonės“, 167 – žurnale „Gyvenimo būdas“ ir 114 – žurnale „Stilius“. Tirtų straipsnių daugumą, pagal temas (3 lentelė), sudarė straipsniai apie pasaulyje žinomus asmenis (144 straipsniai), Lietuvoje žinomus asmenis (80), interviu su Lietuvoje žinomais žmonėmis (56) ir straipsniai apie stilių ir madą (45). Mažumą sudarė straipsniai apie pomėgius (9), grožį, kosmetiką ir parfumeriją (4), gyvūnus (3), sveiką gyvenimo būdą (3), seksą (3), augalus (gėles) (1) ir žvejybą (1). Tirtuose žurnaluose nebuvo straipsnių apie dietą, darbą ir karjerą, IT/naujasias technologijas, mokslą ir transportą. Tačiau net 40 straipsnių nepriskirta nei vienai iš nusistatytų kategorijų.

3 lentelė. Tirti straipsniai, pagal temų dažnumą

Straipsnio tema:	Iš viso:
Aprašyta pasaulyje garsaus žmogaus gyvenimo istorija	144
Aprašyta Lietuvoje garsaus žmogaus (elito) gyvenimo istorija	80
Interviu su Lietuvoje garsiu (elito) žmogumi	56
Stilius/mada	45
Kita	40
Aprašyta ne garsaus žmogaus gyvenimo istorija	39
Sveikata	27
Interviu su tam tikros profesijos žmogumi (negarsus arba ne itin garsus asmuo)	22
Maistas/kulinarija	20
Kelionės	20
Namai/interjeras/architektūra	17

lentelės tęsinys kitame puslapyje

lentelės tęsinys

Kultūra/menas	13
Sportas	11
Interviu su pasaulyje garsiu žmogumi	11
Pomėgiai	9
Grožis (kosmetika, parfumerija)	4
Gyvūnai	3
Sveikas gyvenimo būdas	3
Seksas	3
Augalai/gėlės	1
Žvejyba	1
Dieta	0
Transportas	0
IT/naujosios technologijos	0
Darbas/karjera	0
Mokslas	0

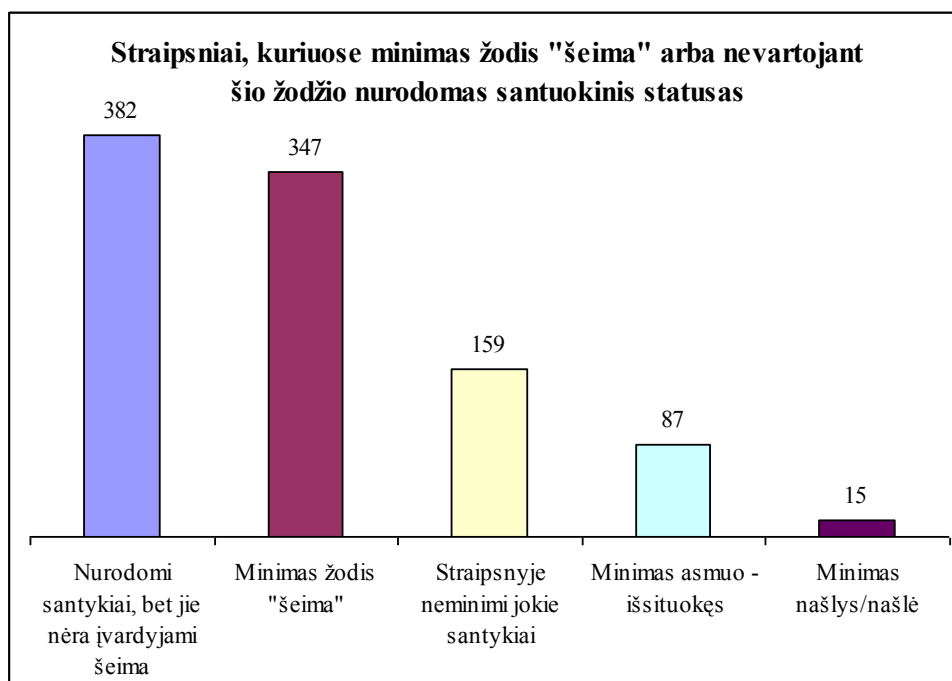
Kaip rodo šie tyrimo rezultatai, galima teigti, kad daugiausiai dėmesio laisvalaikio pobūdžio žurnaluose skiriama pasaulyje ir Lietuvoje žinomiems žmonėms. Taip pat nemažai dėmesio skiriama stiliui ir madai, sveikatai, kulinarijai ir kelionėms. O tokio pobūdžio žurnaluose visiškai nesvarbios ar mažai svarbios temos apie kultūrą ir meną, sportą, pomėgius, grožį (parfumeriją, kosmetiką), gyvūnus, sveiką gyvenimo būdą, seksą, augalus, žvejybą, dietą, transportą, informacines technologijas (toliau tekste – IT)/naujasias technologijas, darbą ir karjerą, mokslą. Tokių žurnalų turinį gali lemti tai, jog tirti žurnalai skirti gana plačiai auditorijai. O kadangi jie laisvalaikio – pramoginio pobūdžio, žurnalų turinys yra gana „lengvas“. Tai yra, daugiau dėmesio skiriama temoms, kurios tenkina smalsumą ir suteikia galimybę pamatyti kitoki („svajonių“) gyvenimą, o ne suteikia naują, reikalingą informaciją. Taip pat galima teigti, kad auditorija skatinama būti „madinga“ ar bent to siekti. Pavyzdžiui, neretai žinomi žmonės (ypač visame pasaulyje) diktuoja aprangos ir elgesio madas, tampa pavyzdžiu individams, trokštantiems tokio paties spindinčio, „lengvo ir gražaus“ gyvenimo. Be to, pastaruoju metu labai populiarios televizijos laidos, straipsniai, knygos apie kulinariją, netradiciniai gydymosi ar sveikos gyvensenos būdai ir pan. Todėl galima teigti, kad ir patys žurnalai stengiasi vaikytis madų ir būti madingi turinio prasme.

Palyginus straipsnių gausą apie pasaulyje garsius žmones ir mažą dalį užimančius interviu su jais, galima teigti, kad pasaulyje garsūs žmonės dažniau aprašomi, nei garsūs žmonės Lietuvoje, nes šie žmonės dažniau stebimi viso pasaulio žiniasklaidos, apie juos yra daugiau informacijos. Be to, šie žmonės sunkiau pasiekiami, jų gyvenimas atrodo įdomesnis, labiau siektinas. O interviu su jais maža, nes pasaulyje žinomus žmones Lietuvos žurnalistams nėra taip lengva pakalbinti, kaip žinomus Lietuvoje.

Kaip parodė tyrimas (3 paveikslas), pagal santuokinio statuso nurodymo ir asmenų grupės pavadinimo šeimą dažnumą, pastebėta, kad dažniausiai nurodomi poros santykiai, jos nevadinant

šeima (382 atvejai) ir šiek tiek rečiau ji pavadinama šeima (347 kartus). Kai minimas vienas (kažkada santuokoje gyvenęs) asmuo, neretai nurodomas jo santuokinis statusas, nurodantis buvusią santuoką ir jos pasibaigimo priežastį. Tai yra, kad asmuo yra išsituokęs (santuoka iširo ją teisiškai nutraukus), paminėta 87 kartų, o kad našlys (santuoka nutrūko mirus sutuoktiniui) – 15 kartų.

3 paveikslas. Straipsniuose minimi poros santykiai, pagal minėjimo dažnumą (išreikšta minėjimo kartais)

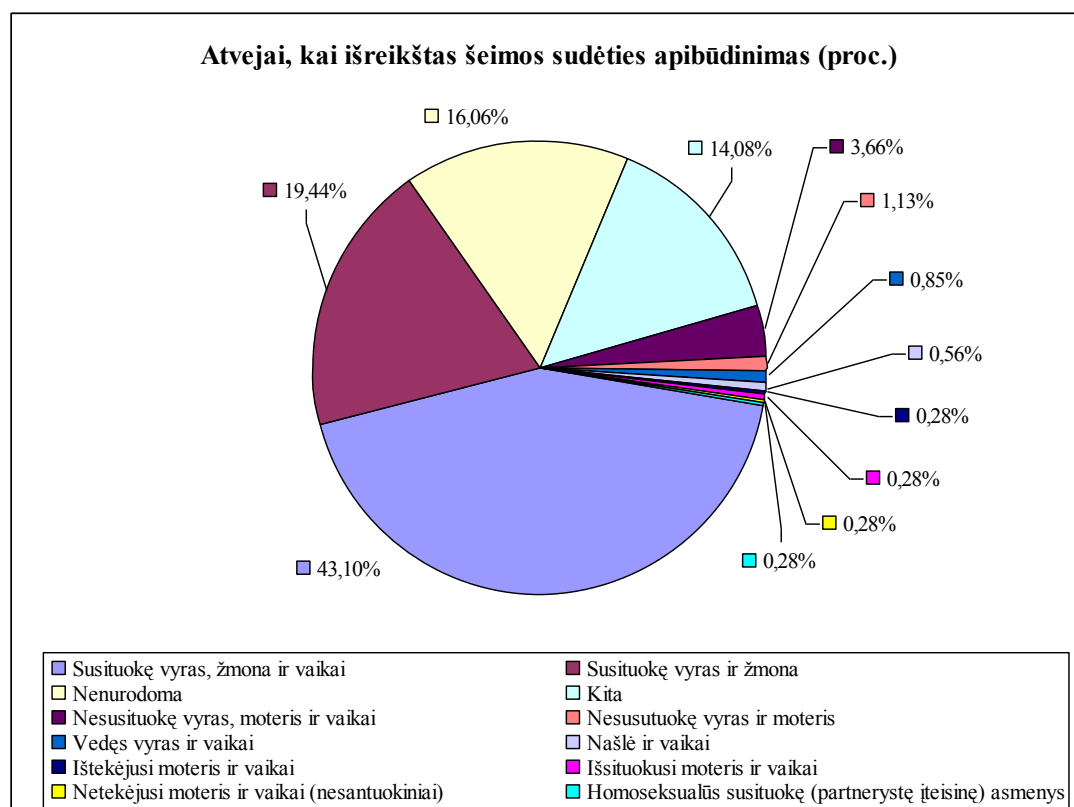
Taigi, iš viso 831 kartus nurodytas santuokinis statusas ir tik 159 atvejais jis visiškai neminimas. Galima teigti, kad didžiąja dalimi kalbant apie žmones, juos pristatant, svarbus jų santuokinis statusas. Tačiau visgi stebina faktas, kad dažniau straipsniuose minima pora jos neįvardijant šeima. Tai dar labiau stebėtina palyginus, kiek nurodoma santuokinių poros santykių ir kaip dažnai ši žmonių grupė pavadinama šeima. Tyrimo rezultatai rodo, kad iš 387 atvejų, kai nurodomi santuokiniai poros santykiai, tik 132 kartus minima žmonių grupė pavadinta šeima. Tai yra, taip vadinama beveik tik kas trečia sutuoktinių pora (nesvarbu, ar joje yra vaikų). Todėl galima manyti, kad šeima nėra laikoma itin didele vertybe, o sutuoktiniai laikomi tiesiog santuoką sudariusiais, o ne šeimą sukūrusiais, asmenimis. Kitaip sakant, žiniasklaida atkreipia dėmesį į asmens formalų (teisinį) santuokinį statusą, bet ne į tai, kad jis yra nedidelės bendruomenės, vadinamos šeima, nariu. Tokiu būdu žiniasklaidos turinyje mažėja šeimos vertė (ar net visiškai nyksta) ir vertinamas asmuo pabrėžiant jo individualumą.

3.3.1. Įvardijamas šeimos modelis

Tyrimo metu nustatyta, kokią asmenų sudėtį nurodo žodis „šeima“ (4 paveikslas). Dažniausiai jis nurodo susituokusius vyrą ir moterį bei jų vaikus (153 atvejai). Ne tiek dažnai šis žodis reiškia susituokusius vyrą ir moterį (69 atvejai). Kartais šeima vadinami ne santuokoje gyvenantys vyras ir moteris su vaikais (13 atveju). Itin retai be vaikų ne santuokoje gyvenančių vyro ir moters sąjunga, homoseksualūs asmenys, įteisinę partnerystę, ar asmenys, vieni auginantys vaikus, pavadinami šeima. Šeimos reikšmė 50 kartų yra kita, nei klausimyne nustatytos reikšmės. Šiais atvejais šeima buvo įvardijama kaip moters ir homoseksualaus vyro šeima, (kelių kartų) artima giminė (25 atvejai), karališkoji šeima (7 atvejai), aristokratų šeima, nesusituokusių vyro ir moters ir jos vaiko šeima, šeima – buvusi sutuoktinė ir su ja likę bendri vaikai, šeima – išsituokę vyras ir moteris jų vaikai (3 atvejai) sutuoktinių, jų bendrų ir abiejų vaikų iš ankstesnių santuokų šeima (2 atvejai), sutuoktinių ir sutuoktinės vaikų iš ankstesnių santykių šeima. Taigi, dažnai šeima – artimieji giminaičiai ar kelios kartos. Tačiau tai būna ir netradicinės šeimos, kai santuokoje vienas asmuo yra heteroseksualus, kitas – homoseksualus, sutuoktiniai ir kartu auginami vaikai iš ankstesnių santykių

Taip pat straipsniuose 57 kartus paminėtas žodis „šeima“, tačiau jis toliau niekaip nėra apibūdinamas. Vadinasi, neapibūdinamas žodis „šeima“ turėtų būti suprantamas tradiciškai.

4 paveikslas. Straipsniuose nurodomos šeimos reikšmės, pagal jos sudėtį (išreikšta procentais)

Kadangi tirtuose straipsniuose tradiciškai šeimos modelis suprantamas kaip žmona, vyras ir vaikai, vadinasi, auditorija žodžio „šeima“ reikšmę turėtų suprasti taip pat. Be to, kartais pakanka porai susituokti, kad ji būtų vadinama šeima, o labai retai – nesusituokusiai porai turėti vaikų. Galima daryti išvadą, kad su itin retomis išimtimis šeima vadinama vyro ir moters sąjunga, kuri turi atitikti tokius kriterijus (eiliškumas pagal svarbą):

1. santuoka;
2. vaikai.

Kitaip tariant, dažniausiai šeima bus vadinama abu šiuos kriterijus atitinkanti žmonių grupė. Tačiau jei žmonių grupė neatitinka bent vieno kriterijaus, tai nereiškia, kad ji nebus įvardijama šeima. Pirmenybė teikiama santuokai, todėl šeima daug dažniau bus vadinami susituokę asmenys, neturintys vaikų, nei ne santuokoje gyvenančių vyro ir moters bei jų vaikų sąjunga.

Dar atkreiptinas dėmesys, kad itin retais atvejais vienas asmuo ir jo vaikai pavadinami šeima, jei tas asmuo – moteris. Du kartus šeima pavadinta našlė su vaikais, po vieną kartą – išsituokusi moteris su vaikais ir netekėjusi moteris su nesantuokiniais vaikais. Vadinasi, retais atvejais žmonių grupėje nėra būtinas vyras, kad ši grupė būtų vadinama šeima. Žinoma, taip gali būti ir dėl to, kad vienišų motinų yra daugiau, nei vienišų tėvų. Dar galima numanyti, jog dėl stereotipiškai moterims priskiriamo šeimos židinio kurstymo, o vyrams – karjeros siekimo už šeimos ribų vaidmens, būtent vieniša motina, o ne tėvas, ir vaikai pavadinami šeima.

Lyginant šiuos tyrimo rezultatus ir Konceptijos turinį, matyti, kad žiniasklaidoje žmonių grupė, vadinama šeima, dažniausiai atitinka pagrindinę Konceptijoje apibrėžtą šeimos sąvoką (šeima yra sutuoktiniai ir vaikai ar įvaikiai, jeigu jų yra). Kitaip sakant, tiek Konceptijoje įvardijant šeimos sudėtį, tiek žiniasklaidos turinyje pats svarbiausias kriterijus – santuoka, o antrą vietą pagal svarbumą užima vaikai. Tačiau šie kriterijai vertinami skirtingai. Konceptijoje santuokos faktas yra būtinas. Vaikai žmonių grupę vadinant šeima būtini tik tada, kai jie neteko vieno ar abiejų tėvų, prieš tai gyvenusių santuokoje. Kitaip sakant, jei vyras ir moteris gyvena ne santuokoje ir turėjo vaikų, nesvarbu ar jie vis dar gyvena kartu ar yra išsiskyrę (ne teisine prasme), nebus atsižvelgiama į vaikų turėjimo faktą ir ši žmonių grupė nebus vadinama šeima.

Tuo tarpu žiniasklaida, žmonių grupę vadinant šeima, santuokos ir vaikų būtinumą vertina kitaip. Kaip jau minėta prieš tai, pats svarbiausias aspektas žmonių grupę vadinant šeima – santuoka. Ši santuoka turi būti esanti, nenutrūkusi. Tačiau santuoka nėra toks kriterijus, kurį privalo atitikti vyras ir moteris, turintys vaikų, kad jų sąjunga būtų vadinama pora. O itin retais atvejais šeima pavadinamas vienas žmogus (nesvarbu ar jis kada nors buvo sudaręs santuoką), auginantis bent vieną vaiką.

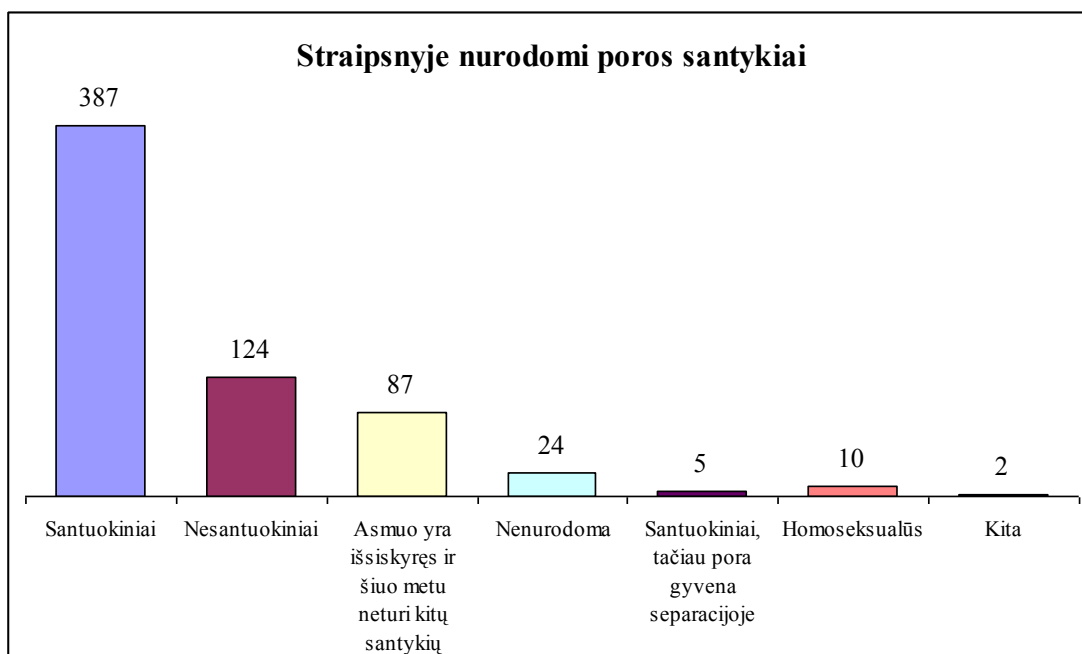
Taigi, galima daryti išvadą, kad žmonių grupę vadinant šeima tiek Konceptija, tiek žiniasklaida itin svarbiais laiko santuokos ir vaikų turėjimo faktus. Tačiau juos vertina ir taiko

skirtingai: koncepcijoje įtvirtinta, kad santuoka yra būtina, o žiniasklaidoje į santuokos sudarymą ir vaikų turėjimą žiūrima lanksčiau, tarsi pro pirštus. Todėl galima teigti, kad žiniasklaida šeimos modelio sampratai neteikia didelės reikšmės ir žodį „šeima“ vartoja gana laisvai. Taip žiniasklaida šiam žodžiui suteikia ir kitokių reikšmių, o pati moralinė žodžio reikšmė, galima sakyti, nuvertėja. Dažniausiai minimi šeimos modeliai (santuokiniai ir vaikai, jei jų yra, bei susituokusi pora) atitinka koncepcijoje įtvirtintąjį. Tačiau ir visiškai su koncepcija nesuderinami modeliai auditorijai pristatomi, kaip šeima.

3.3.2. Santuokos aspektas

Santuokiniai santykiai žiniasklaidoje taip pat svarbūs minint porą ar asmenį. Iš 639 atvejų, kai apibūdinami poros santykiai, 387 kartus minimi santuokiniai santykiai (5 paveikslas). Tik tris kartus rečiau (124 kartus) minimi nesantuokiniai (sugyventinių) poros santykiai ir keturis su puse karto rečiau (87 kartus) – minimas išsituokęs asmuo ar ištuokos faktas. Pavieniai atvejai, kai minima separacijoje gyvenanti ar homoseksuali pora. Ir tik 3,75% atvejų minint poros santykius, tekste nėra paminima santykių forma.

5 paveikslas. Atvejai, kai apibrėžiami poros santykiai ar šeiminių statusas

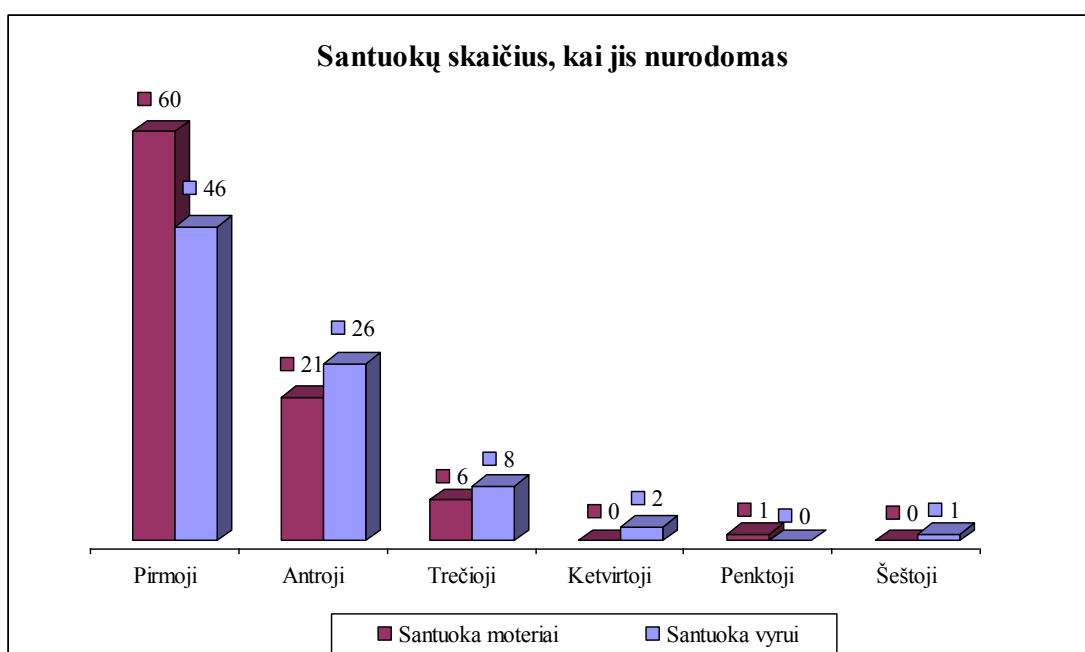

Galima daryti išvadą, kad tekstuose minint porą ar asmenį, dažniausiai yra nurodomas jos (jo) santuokinis statusas. Ypač, jei tai susituokusi pora ar asmuo. Jei bent kartą susituokęs asmuo

gyvena vienas, jo santuokinis statusas nebūtinai bus paminėtas. Kitaip tariant, ar bus paminėtas santuokinis statusas, svarbu gyvenimas poroje.

Šiuos rezultatus galima lyginti ir su Konceptijoje nurodomomis demografinėmis problemomis. Galima sakyti, kad žiniasklaidoje atsispindi dažnėjančių ištuokų ir porų neregistravusių santuokos, gausėjimo problemos. Būtent nesantuokiniai poros santykiai (gyvenimas kartu ne santuokoje) užima antrą vietą, pagal santykių ar santuokinio statuso paminėjimo dažnumą, išsiskyrusių asmenų paminėjimas – trečią vietą. Toks žiniasklaidos turinys ne tik atspindi demografines problemas, bet ir parodo žiniasklaidos toleranciją santuokos nevertinimui. Visgi minimi 387 santuokiniai santykiai ir netgi 214 atvejai, kai nėra vertinama santuoka (nesantuokiniai santykiai, ištuokos, separacija). Tai yra, maždaug tik dviem atvejais iš trijų minimas santuokinis statusas bus santuoka, ir kas trečias atvejis – nesantuokiniai santykiai, ištuokos ar separacijos faktas. Vis dėlto tai – gana aukštas rodiklis minint pastaruosius santuokinius statusus. Vadinasi, žiniasklaida į pačią santuoką (ne įvykusios santuokos faktą) žiūri taip pat, kaip ir į nesantuokinius santykius ar santuokos išsižadėjimo faktą. Tai yra, žiniasklaida natūraliai priima tai, kad santuoka nėra vertinama ir lengvai šią informaciją perduoda auditorijai. Taip įtvirtinamas „lengvas“ požiūris į santuoką, kai nėra vertinamas santuokos faktas ar lengvai atsisakoma santuokos įžadų. Taigi, santuoka gali būti imta laikyti nereikšminga ar išipareigojimu, kurio laikytis nėra būtina. Tokio požiūrio išgalėjimas gali lemti santuokos nykimą arba skyrybų ir ne pirmą kartą sudaromų santuokų skaičiaus augimą.

6 paveikslas. Nurodomų santuokų skaičiaus (paminėjimo kartais) moterims ir vyrams palyginimas

Kaip jau minėta, pirmą vietą pagal minėjimo straipsniuose dažnumą užima santuokiniai poros santykiai. Tačiau iš 387 atvejų, net 110 kartų toliau santuokiniai poros santykiai plačiau neapibūdinami. Vadinasi, maždaug kas 3,5 karto tiesiog paminimas santuokinis statusas, apie tai neišsiplečiant. Tai gali reikšti, kad santuokinis statusas (kai asmuo yra susituokęs) apie minimą asmenį suteikia tam tikros informacijos. Todėl santuoka yra paminima ne dėl pačios santuokos vertinimo, bet kaip viena iš informacijos apie asmenį detalių, kaip tam tikras faktas. Kitaip sakant, santuokai suteikiama faktinė, bet ne moralinė reikšmė.

Minint santuokas, dažniausiai nenurodoma, kelinta asmeniui yra minima santuoka. Iš visų atvejų, 169 kartus nenurodomas moters santuokų skaičius, 171 kartą – vyro. Galima manyti, kad svarbus pats santuokos faktas arba ši informacija nėra aktuali, ypač kai tai – vienintelė asmens sudaryta santuoka.

Kai minimas santuokų skaičius, pirmųjų santuokų skaičiumi moterų grupė (60 atvejų) lenkia vyrų grupę (46 atvejai), tačiau nežymiu skirtumu lyginant su moterų grupe, vyrų grupė pirmauja minint antrąsias vedybas (6 paveikslas). Apskritai nurodant santuokų skaičių, stipriai pirmauja pirmosios (ir galbūt vienintelės) santuokos.

Lyginant minimą moterų ir vyrų sudarytų santuokų skaičių, panašios tendencijos matyti abiejose grupėse: dažniausiai minima pirmoji santuoka, kiek rečiau – antroji, labai retai – trečioji. Didesnis santuokų skaičius – minimas itin retai. Vieną kartą paminėta, jog moteris ištekėjusi penktą kartą, dukart – kad vyras sudaręs ketvirtą ir vieną kartą – šeštą santuoką.

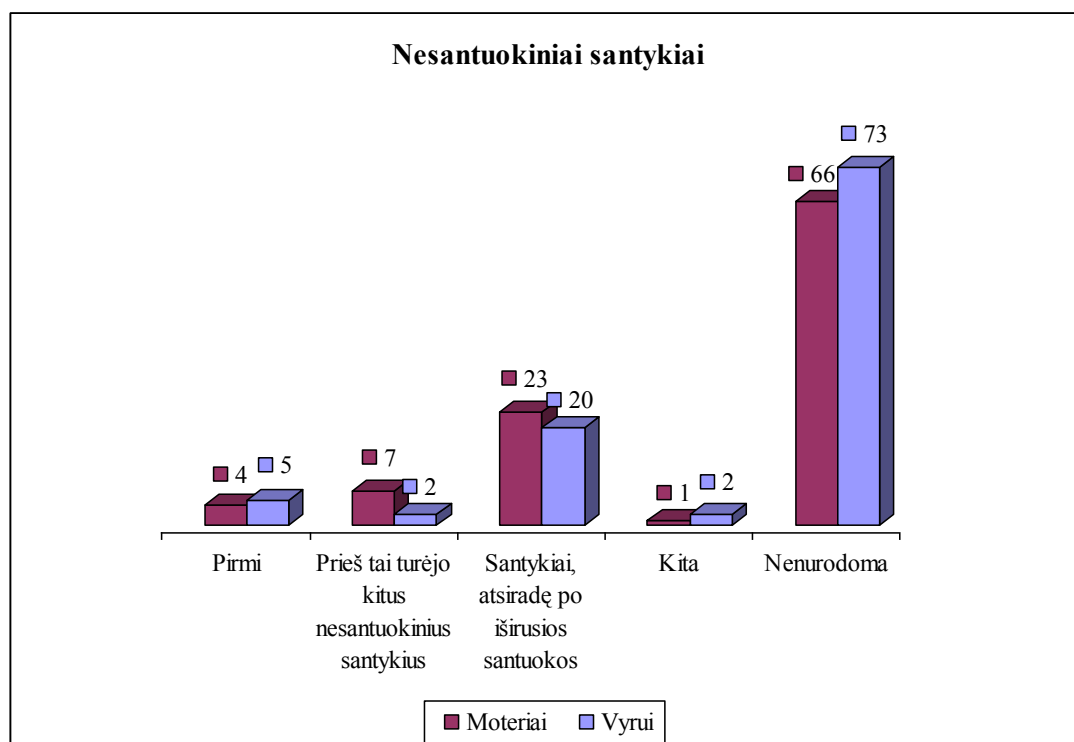
Kalbant apie santuokos sudarymą ir nesantuokinius santykius prieš ją, 19 kartų paminėta, kad pora gyveno kartu iki sudarydama santuoką, 12 kartų – kad apsigyveno kartu po santuokos sudarymo. Visais kitais atvejais – šis faktas nėra minimas. Todėl darytina išvada, kad minint porą, svarbu paminėti patį santuokinių jų statusą, o kartais – ir sudarytų santuokų skaičių. Tačiau dėmesys į tai, ar iki santuokos sudarymo pora gyveno kartu, skiriamas retai. Vadinasi, dalis porų į gyvenimą kartu ne santuokoje žiūri kaip į santuokos preliudiją. Žiniasklaida, minėdama, kad pora prieš santuoką gyveno kartu, šį faktą pripažįsta ir tarsi savo turiniu pateisina.

Straipsniuose minint nesantuokinius santykius, rasta panaši tendencija, kaip ir minint susituokusią porą – dažniausiai nėra nurodoma, ar prieš tai asmenys turėjo kitų panašių rimtų santuokinių arba nesantuokinių išipareigojimų (7 paveikslas). Gali būti, kad minint ne santuokoje gyvenančią porą, svarbus tik pats faktas, kad ji gyvena ne santuokoje, nei nurodant, ar kuris nors poroje turėjo kitų panašių santykių ir ar buvo susituokęs.

Minint kelinti yra tokie rimti asmens santykiai, matyti tendencija, kad dažniausiai minima, jog šie santykiai atsirado po nepavykusios santuokos. Tai gali reikšti, jog asmuo nusivylė santuoka, jos nebevertina ir mieliau renkasi sugyventinio statusą.

Kai nurodoma, jog tai – pirmi santykiai ar moteris arba vyras prieš tai turėjo kitus nesantuokinius santykius, reiškia, jog nei vienas iš poroje esančių asmenų nebuvo vedęs. Vadinasi, pagal gautus duomenis, du kartus dažniau nurodoma, kad nesantuokiniai santykiai moteriai – atsiradę po iširusios santuokos, nei įvardijant niekada netekėjusios moters turimus nesantuokinius santykius ir beveik tris kartus dažniau – nurodant, kad nesantuokiniai santykiai vyrui atsirado po iširusios santuokos, nei apskritai įvardijant niekada nevedusio vyro santykius. Taigi, darytina išvada, kad minint nesantuokinius santykius, taip pat svarbus išlieka santuokos, nors ir jau nutrūkusios, faktas. Kitaip sakant, tikimybė kad straipsnyje bus nurodyta, kelinti tai asmeniui rimti santykiai yra, bus didesnė, jei šis asmuo buvo bent kartą susituokęs.

7 paveikslas. Moterų ir vyrų grupių palyginimas, nurodant ar prieš tai jie turėjo kitų rimtų santuokinių arba nesantuokinių įsipareigojimų

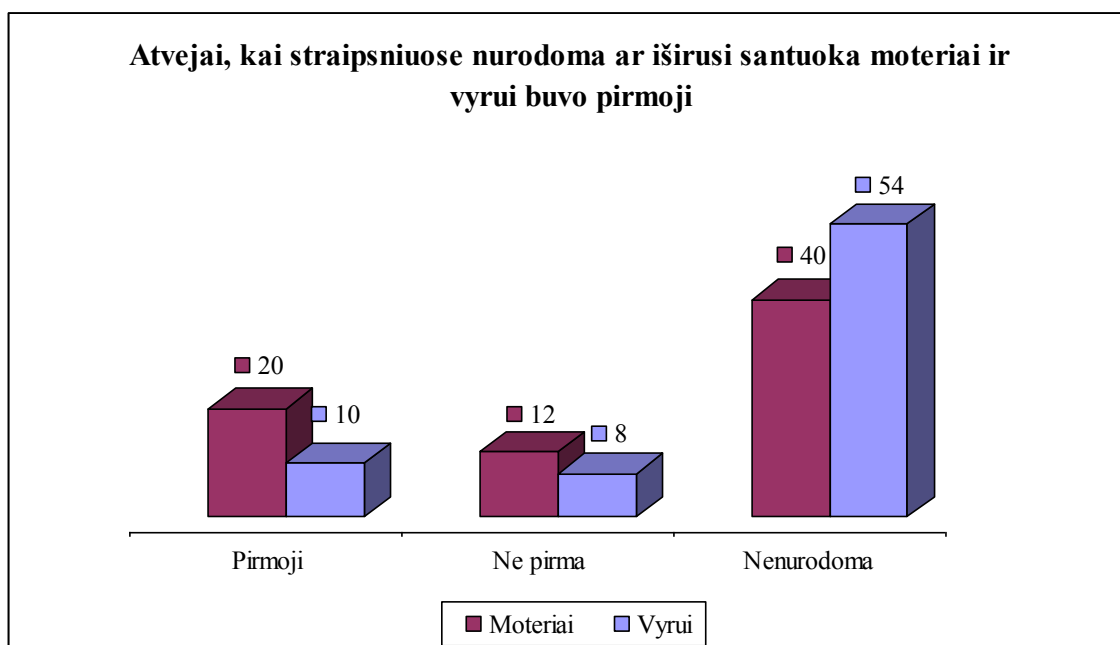

Kalbant apie buvusios, bet nutrūkusios santuokos faktą, jau minėta, jog straipsniuose rasti 87 atvejai, kai toks faktas yra minimas. Tačiau taip pat, kaip ir kalbant apie sudarytų santuokų ar nesantuokinių santykių skaičių, kai plačiau aptariama iširusi santuoka, retai nurodoma, kelinta santuoka iširo. Nors kalbant apie iširusias santuokas, tokio ryškaus skirtumo nėra matyti (8 paveikslas).

Matyti tendencija, kad kalbant apie moterį, dažniau nurodomas nutrūkusių santuokų skaičius arba tai, jog nutrūko ne prima santuoka, nei kalbant apie vyrą. Kalbant apie išsituokusius vyrus, šie faktai dažniau nenurodomi, nei nurodomi. Pavyzdžiui, 20 kartų nurodyta, kad nutrūkusi santuoka

moteriai buvo pirmoji, 12 kartų – jau ne pirma nutrūkusi santuoka ir 40 kartų – nėra minimi tokie faktai. Taigi, kalbant apie moteris, beveik tiek pat dažnai nurodomas faktas apie ištuokas, kiek ir nenurodoma. O kalbant apie vyrus, net tris kartus dažniau neminima, kelinta jo santuoka iširo, nei tai paminima. Be to, kalbant apie išsituokusį vyrą, perpus rečiau įvardijamas ištuokų skaičius, nei kalbant apie išsituokusią moterį. Šie rezultatai rodo, kad moteris vertinama pagal ištuokų skaičių, o vyrui ištuoka – lengviau pateisinama, tam tikra prasme – natūrali. Kitaip sakant, žiniasklaidoje matomas stereotipinis požiūris, kad moteris įpareigota saugoti santuoką ir ji vertinama pagal nutrūkusių santuokų skaičių. Tuo tarpu vyrams priskiriamas medžiotojo vaidmuo ir jo ištuokų skaičius toleruojamas ar net priimamas kaip natūralus.

8 paveikslas. Atvejai, kai nurodoma ar moteriai arba vyrui iširusi santuoka buvo pirma

Lyginant sudaromų santuokų ir ištuokų bei nesantuokinių santykių skaičių, galima teigti, jog žiniasklaida, neminėdama, kelinti minimi nesantuokiniai santykiai yra asmeniui, iš dalies pripažįsta, kad nesantuokiniai santykiai nėra gerai, tačiau vis dėlto prieš šį faktą užsimerkia. Minint ne santuokoje gyvenančią porą, nurodo jos santuokinį statusą. Tačiau vengiama plačiau aptarti ar nors vienas poros narių anksčiau turėjo kitą partnerį, su kuriuo gyveno kartu. Lyginant, kaip dažnai minimos ne pirmosios santuokos ir skyrybos bei turėti nesantuokiniai santykiai, galima teigti, kad žiniasklaida įteisintus santykius, nesvarbu kelintus, vertina palankiau, nei neįteisintus. Tai yra, jei asmuo jau ne vieną sudarę ar nutraukę santuoką, šis faktas tarsi pateisinamas tuo, jog šis asmuo vis dėlto turėjo rimtų ketinimų ir santuoką buvo įteisinęs. O štai niekada santuokos nesudariusio asmens, gyvenančio ne santuokoje, santykiai tarsi nėra laikomi rimtais ar tokiais pripažįstami. Vadinasi, moralę atstoja įstatyminis santykių įteisinimas: jei asmuo jau ne pirmą kartą susituokė ar

išsiskyrė, moraliai jis vertinamas geriau, nei niekada santuokos nesudaręs ir ilgą laiką su vienu partneriu ne santuokoje gyvenantis asmuo. Vis dėlto, žiniasklaidos turinyje matomas santuokos ir santykių nevertinimo faktas.

Darytina išvada, kad kalbant apie poros santykius, kai gyvenama kartu tiek susituokus, tiek nesusituokus, nėra labai svarbu, kelinti šie santykiai yra poros nariams. Nors itin svarbiu lieka pats įvykusios santuokos faktas. Tačiau iš nurodomų sudarytų ir/ar nutrūkusių santuokų, nesantokinių santykių, taip pat galima teigti, jog žiniasklaidoje atsispindi koncepcijoje įvardinta šeimos raidos problema – santuokos, kaip vertybės, silpnėjimas. Nors santuoka daugelyje atvejų yra svarbus aspektas minint poros santykius arba asmens santuokinį statusą, galima teigti, kad žiniasklaida tolerantiškai žiūri į ne pirmą kartą sudaromas santuokas, gyvenimą ne santuokoje ir skyrybas.

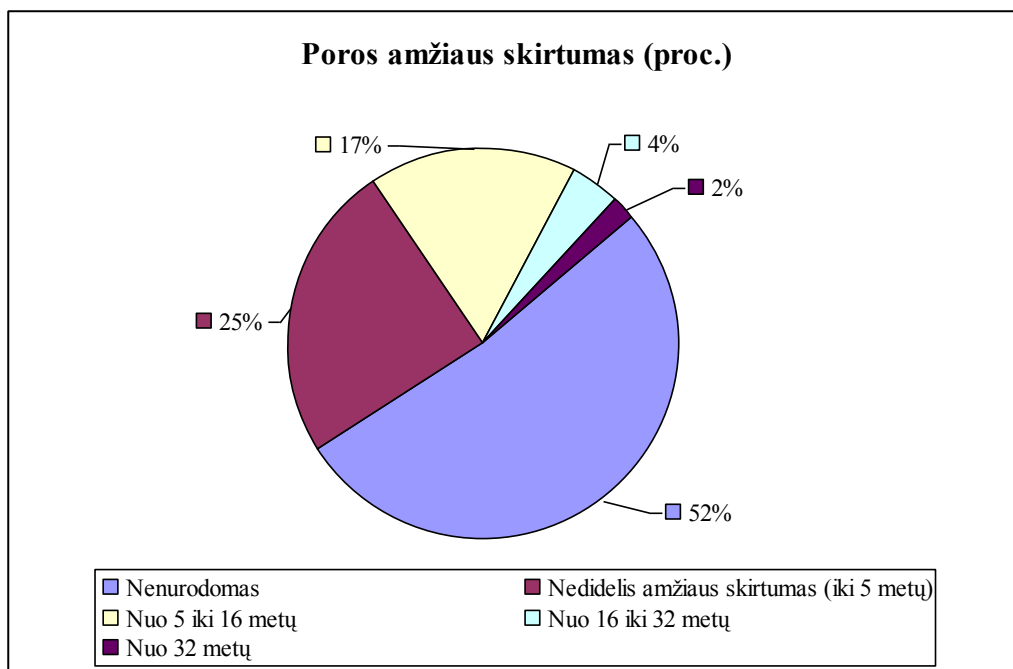
Minėti duomenys leidžia manyti, kad individai pakankamai dažnai linkę ieškoti naujos, geresnės ar tikrosios savo poros ir pirmąjį sutuoktinį iškeičia į geresnį antrąjį, o kartais ir šį – į trečiąjį. Paprastai šie ieškojimai baigiasi ties antra ar trečia santuoka. Tačiau matyti, kad taip pat yra asmenų, kuriems normalu sudaryti ir ketvirtą, penktą ar net šeštą santuoką. Taip santuoka labiau primena žaidimą, kito asmens pabandymą, nei šeimos kūrimą. Be to, galima interpretuoti, kad individai susituokia ir nededa pastangų į šeimos kūrimą, santykių ir sąjungos, kaip mažos bendruomenės, išlaikymą. Žiniasklaidoje propaguojamas ir nemažai asmenų pasirenkamas lengvesnis kelias iškilusioms problemoms spręsti – atsisakyti probleminių santykių. Taigi, tyrimo rezultatai rodo, kad žiniasklaida toleruoja laisvą partnerių rinkimąsi, net ir susituokus, jų keitimą, nesantuokinius santykius vertina mažiau rimtais, bet užsimerkia prieš šį faktą ir tokius santykius toleruoja.

3.3.3. Poros amžius

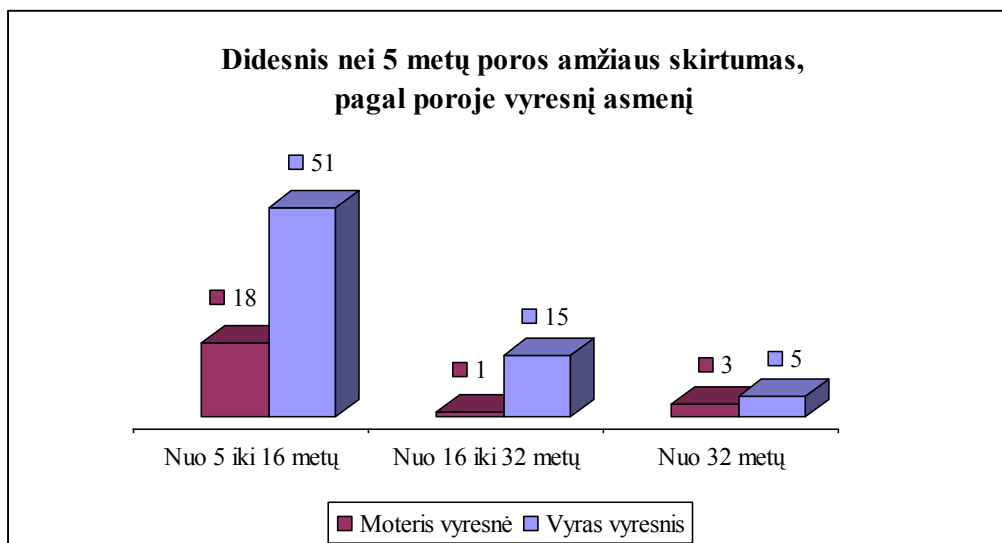
Kaip parodė tyrimas, žurnalų straipsniuose rašant apie poras, 208 atvejais iš 400, nenurodomas poros amžiaus skirtumas (9 paveikslas). Nurodant poros amžiaus skirtumą, dažniausiai jis būna nedidelis, iki 5 metų (99 atvejai). Taip pat nėra retas amžiaus skirtumas nuo 5 iki 16 metų, kai vienas iš poros tiktų į gerokai vyresnius ar vyresnius brolius ar seseris (69 atvejai). Atvejai, kai vienas iš poros tiktų į tėvus ar motinas (kai amžiaus skirtumas nuo 16 iki 32 metų) yra reti (4% visų porų) ir itin reti (2% visų porų), kai vienas iš poros galėtų tikti į senelius ar močiutes (amžiaus skirtumas nuo 32 metų).

Lyginant didesnius nei 5 metų amžiaus skirtumus, kai vyresnė moteris ir kai vyresnis vyras (10 paveikslas), matoma, galima sakyti, stereotipinė situacija, kai vyras vyresnis už moterį. Net 76,34% šių atvejų poroje vyresnis yra vyras. Kai moteris vyresnė už vyrą, didžiąją daugumą (beveik 82%) užima atvejai, kai skirtumas nėra labai stipriai krintantis į akis (nuo 5 iki 16 metų).

9 paveikslas. Straipsniuose minimų porų amžiaus skirtumas (procentais)

10 paveikslas. Amžiaus skirtumų palyginimas, pagal tai, kas poroje yra vyresnis

Atsižvelgiant į minimus tokius amžiaus skirtumus, galima numanyti, jog šie duomenys taip pat rodo problemas visuomenėje ir santuokos vertės silpnėjimą. Tikėtina, kad daugiau nei 5 metais vyresnis poroje asmuo prieš tai jau turėjo bent vienus kitus rimtus (santuokinius arba nesantuokinius) santykius. Būtų reti vienkartiniai atvejai, kai vyresniam asmeniui tai pirmi rimti santykiai. Tai dar galbūt būtų įmanoma kai amžiaus skirtumas nuo 5 iki 16 metų ir vienam asmeniui – 16 metų, kitam – 32. Įmanoma, kad 32 metų asmuo nebūtų nei karto sudaręs santuokos ar gyvenęs ne santuokoje, o 16 metų paauglys apskritai tik žengia į suaugusiųjų pasaulį. Tačiau toks poros

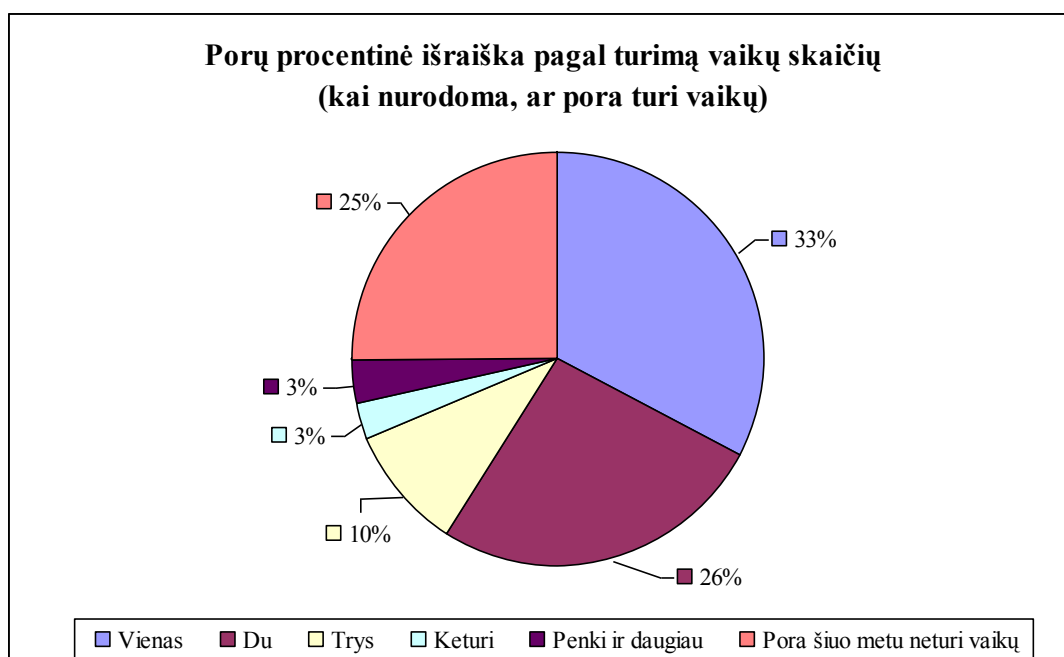
modelis sunkiai įmanomas, nes norint tuoktis asmenims iki 18 metų – reikalingas tėvų leidimas, o gyvenimas ne santuokoje iki pilnametystės ir dar ne su bendraamžiu, bet su gerokai vyresniu asmeniu, – pakankamai retas atvejis. Vadinasi, straipsniuose minimi vyresni, pilnametystės sulaukę, asmenys, iš kurių bent vienas turėjo ne mažiau kaip dar vienus santuokinius arba nesantuokinius santykius.

Todėl galima daryti kitą išvadą, kad netgi amžiaus skirtumuose matyti tendencija, jog kartais individai, ypač vyrai, yra linkę iškeisti savo partnerį į jaunesnį, įdomesnį ir geresnį. Taigi žiniasklaidoje propaguojamas santykių vartotojiškumas, o vertybės – materialios.

3.3.4. Vaikai

Rašant straipsniuose tiek apie susituokusias, tiek apie nesusituokusias poras, stebėtas nurodomas vaikų skaičius poroje ir ar apskritai nurodoma, kad pora turi vaikų. Nustatyta, kad iš 377 atvejų, tik 59 – visiškai nėra užsiminama apie vaikus, kai išsamiau (nei tik įvardijant statusą) kalbama apie poros santykius. Taigi, kai kalbama apie porą, dažniausiai nurodoma ar ji turi vaikų ir jei turi – kiek. Vadinasi, vaikų turėjimo faktas, plačiau pristatant poras, yra svarbus. Kaip gauti duomenys rodo, kai konkrečiai nurodoma ar pora turi vaikų (11 paveikslas), net 24% porų (77 poros) jų neturi. Tai gali lemti nebūtinai pasiryžimas neturėti vaikų, bet ir negalėjimas jų turėti, jaunas porų amžius, neilgai trunkantys santykiai. Taip pat rečiau vaikų turi nesusituokusios poros.

11 paveikslas. Tyrimo metu gauti rezultatai apie nurodoma vaikų skaičių, kai pora jų turi ir kai nurodomas tikslus vaikų skaičius (proc.)

Šis rodiklis taip pat atspindi Konceptijoje įvertintą problemą – daugėjančių porų be vaikų skaičių. Konceptijoje ši problema apibrėžiama taip: „kas antra šeima – be vaikų“. Kitaip sakant, kas antroje santuokoje nėra vaikų. Iš 222 straipsniuose minimų sutuoktinių porų, kai konkrečiai nurodoma, ar jos turi vaikų, 25 kartus paminėta, kad jų neturi sutuoktiniai. Vadinasi žiniasklaidos turinyje beveik kas 9 pora vaikų neturi. Likusi, vaikų neturinčių, porų dalis – nesusituokę asmenys. Taigi, galima sakyti, jog atrodo normalu, kad nesusituokusi pora neturi vaikų. Tačiau iš šių tyrimo rezultatų matyti, kad nesantuokiniai santykiai ir vaikų neturėjimas yra pateisinami ir pripažįstami normaliais poros sprendimais. Bet tokia požiūryje slypi dar kitokios moralinės problemos – galima numanyti, kad didžioji dalis tokių porų kartu gyvena dėl tam tikro patogumo, pragmatiškumo. Tokiu atveju, manytina, individai kuria santuokines ar nesantuokines sąjungas ne dėl šeimos, giminės pratęsimo, savo bendruomenės, kaip užuovėjos, kūrimo, bet tam, kad įvairiomis prasmėmis būtų lengviau ir patogiau gyventi. Tai yra, poroje gyvenantys asmenys yra labai individualūs, jie vienas kitam tam tikra prasme yra naudingi, padeda, tačiau nekuria tarpusavio bendrystės.

Kalbant apie straipsniuose nurodomą vaikų kiekį, matoma mažavaikių porų tendencija. Tai yra 33% porų turi vieną vaiką, 26% – du vaikus. Kai nurodomas tikslus vaikų skaičius, tai sudaro iš viso 79% visų porų. Tokia problema nėra apibrėžta Konceptijoje, tačiau šie duomenys (kaip ir nesantuokinių santykių gausėjimas) atspindi šeimos transformacijų požymius⁹³. Vadinasi, tiek visuomenė, tiek žiniasklaida nebeteikia reikšmės vaikų gausai ir normaliu vaikų skaičiumi poroje laikomi vienas–du vaikai. Tarsi žiniasklaidoje būtų sakoma, kad vienas ar du vaikai yra tam tikras planas, kurį pora turėtų (bet neprivaloma) įgyvendinti ir tuo apsiriboti, kad vaikai netaptų kliūtimi karjerai, pomėgiams, įpročiams ar kitiems asmens gyvenimo aspektams.

Mažiau straipsniuose minimų porų turi tris vaikus (29 poros) ir retai – keturis (9 poros) ar daugiau (10 porų). Dar 11 kartų straipsniuose paminėta, jog pora turi vaikų, tačiau nenurodoma – kiek. Galima numanyti, kad kai tradicinis ir normalus žiniasklaidoje minimas vaikų skaičius yra vienas arba du ar net visiškai jų neturėjimas, daugiau vaikų turinčios poros atrodo išsišokančios, „baltos varnos“ esančiame kontekste, tam tikra prasme – nenormalios. Vadinasi, auditorija, matydama žiniasklaidos turinį, gali susidaryti tokią pačią nuomonę, kad normalus ir sveikintinas dalykas yra turėti iki dviejų vaikų arba net jų neturėti, o vaikus imti laikyti tam tikra kliūtimi poros santykiams ir asmens individualiam gyvenimui, siekiamam.

Visgi gauti duomenys leidžia tvirtinti, jog kalbant apie tiek santuokoje, tiek ne santuokoje gyvenančią porą, ją pristatant, labai svarbus – vaikų klausimas. Tai gali būti susiję su socialinio statuso parodymu, stereotipais ar dar visuomenėje esančiu tradiciniu požiūriu, jog pora privalo turėti vaikų, tam tikrais asmens pasiekimais šeiminei srityje. Iš dalies pripažįstama, kad pora turėtų turėti

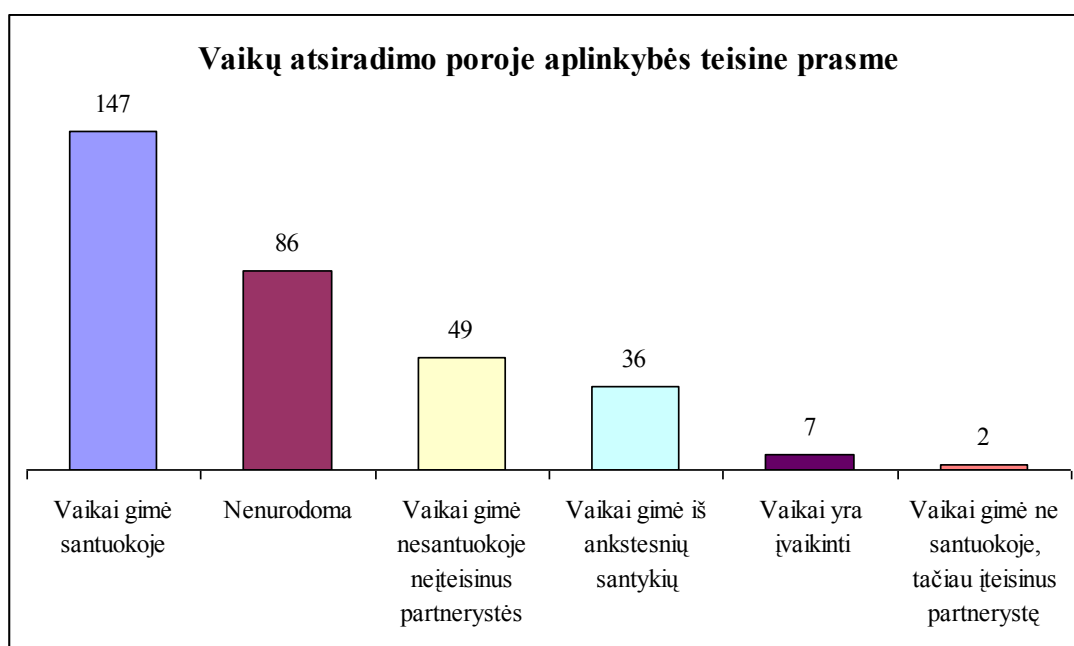
⁹³ STANKŪNIENĖ, JONKARYTĖ, MITRIKAS, išnaša 4, p. 52.

vaikų, tačiau propaguojamas gerokai mažesnis vaikų skaičius, o ir vaikų neturėjimas laikomas ne ką blogesniu, visiškai nestebintinu, dalyku.

Dar tirtuose straipsniuose matyti vaikų atsiradimo poroje aplinkybės teisine prasme (12 paveikslas). Nurodant kad pora turi vaikų, tik 86 kartus iš 239 (t. y. 35%) nenurodomos vaikų poroje atsiradimo teisinės aplinkybės. Tai gali reikšti, kad arba auditorijai turėtų būti savaime iš konteksto suprantamos šios aplinkybės, arba tam neteikiama reikšmės ir laisvai žiūrima į bet kokiu būdu poroje teisine prasme atsiradusius vaikus.

Visgi kai šios aplinkybės yra nurodomos, didžioji minimų vaikų dalis (147 atvejai) gimė santuokoje. Rečiau jie gimė ne santuokoje (49 atvejai) ar poroje augantis vaikas gimė iš ankstesnių vieno iš partnerių santykių (36 atvejai). Pastarieji du rodikliai vėl rodo santuokos nevertinimą, lengvą požiūrį į jos nutraukimą, partnerių keitimą ir žiūrėjimą labiau savo, o ne vaiko, interesų. Kitaip sakant, vienas iš poros narių turi teisę nutraukti santykius, net jei juose yra vaikų, o partnerį – iškeisti į kitą. Vadinasi, tradicinės šeimos vertybės yra paminamos ir asmuo santykius vis dažniau kuria vedinas ne vidinių moralinių vertybių, bet materialių troškimų, tokių, kaip jo (o ne žmonių sąjungos) patogus ir malonus gyvenimas.

12 paveikslas. Žiniasklaidoje minimos vaikų atsiradimo poroje aplinkybės teisine prasme

Labai reti atvejai, kai nurodoma, jog pora vaikus įsivaikino (7 atvejai) ir itin retas atvejis, kai vaikai gimė poroje, įteisintus partnerystę (2 atvejai). Dėl pastarojo rodiklio galima teigti, kad tokių vaikų atsiradimo aplinkybių teisine prasme yra labai mažai, nes populiariau gyventi santykių neįteisintus ar juos įteisinti santuoka, nei partneryste. O dėl įvaikintų vaikų skaičiaus galima manyti, kad visuomenėje vis dar plati vaikų įsivaikinimo problema, į tokius vaikus palankiai žiūri tik

pavieniai asmenys. Be to, pats faktas, kad yra tėvų, kurie atsisako vaikų, rodo, kad į vaikus kartais žiūrima lyg į daiktus, trukdančius suaugusiems asmenims patogiai gyventi.

Kaip matyti iš tyrimo rezultatų, žiniasklaidoje atsispindi dar viena Konceptijoje nurodyta demografinė problema – vaikų, gimusių ne santuokoje, gausėjimas. Konceptijoje pateikiami duomenys nurodo, kad 1990m. ne santuokoje gimė 7% vaikų, o 2003 m. – 29,5%. Kiek procentų straipsniuose minimų vaikų gimė ne santuokoje – negalima patikrinti. Tyrimo metu duomenys buvo renkami apie poros vaikus apskritai, o ne apie kiekvieną vaiką atskirai. Tačiau palyginus, kiek kartų nurodoma, kad vaikai gimė santuokoje ir kiek – ne santuokoje, galima teigti, kad ne santuokoje gimusių vaikų skaičius išties yra nemažas. Vis dėlto straipsniuose dažniausiai rašoma apie žymius asmenis, kurių gyvenimas neretai tampa sektinu. Taigi, galima sakyti, kad vaikų gimimas ne santuokoje – propaguojamas.

Lyginant porų, kuriose bent vienas turi vaikų iš ankstesnių santykių, skaičių su vaikų skaičiumi iširusioje santuokoje matyti ne itin didelis skirtumas. Straipsniuose nurodytos 36 poros, kuriose auga vaikai iš ankstesnių santykių ir 49 atvejai, kai išsituokusiose porose prieš santuokos nutraukimą buvo vaikų. Galima manyti, kad dažniausiai išsiskyrę asmenys sukuria kitus santykius (tai matyti iš minimų antrą ar daugiau kartų sudarytų santuokų ar nesantuokinių santykių, atsiradusių po iširusios santuokos). Tokiu būdu dalis vaikų auga su naujai atsiradusiu vieno iš tėvų partneriu. Žinoma, dalis porų gali auginti vaikus, kurie gimė vienam iš partnerių prieš tai gyvenant ne santuokoje, neilgai susitikinėjant su priešingos lyties asmeniu ar iš atsitiktinių lytinių santykių arba pora tuokiasi jau turėdama vaikų. Tačiau vis tiek tai rodo, kad galima atsisakyti vieną iš vaiko tėvų pakeisti kažkuo kitu, kuris yra parankesnis aprašomam asmeniui. Kitaip sakant, vaikai ne visada yra kriterijus, verčiantis išlaikyti šeimą. Vėlgi tai rodo, kad svarbus yra pats individas, jo poreikiai poroje yra pirmoje vietoje. O toks savo poreikių iškėlimas į pirmą vietą vėl rodo, kad santykiuose asmeniui svarbiausia – jam patogus ir palankus gyvenimas.

Iš tyrimo rezultatų, matyti, jog žurnaluose kalbant apie žmones ir poras, vienas iš svarbiausių aspektų – oficialus santuokinis statusas. Jei asmuo yra ar buvo susituokęs, šis faktas minimas dažniau, nei minint, kad asmuo niekada nebuvo susituokęs. Be to, kalbant apie vyro ir moters santykius (santuokinius ir nesantuokinius), svarbiu elementu yra vaikai. Dažniausiai jų skaičius ir atsiradimo poroje aplinkybės teisine prasme yra nurodomos. Galima sakyti, kad dėmesys skiriamas tradicinei poros santykių formai – santuokai ir vaikams. Tačiau vis dėlto nemaža dalis minimų ir pripažįstamų santykių – nesantuokiniai. Žinoma, tokį žiniasklaidos turinį gali įtakoti aprašomų asmenų patirtis, gyvenimo detalės ir pan. Bet žiniasklaidos turinyje nebūtų aprašoma tai, kas straipsnį rašančio žurnalisto požiūriu nėra svarbu, įdomu, pateisinama ar toleruojama. Kitaip sakant, aprašomas žmogus turi tam tikrą patirtį ir žurnalistas atsirenka, kurias šio žmogaus gyvenimo detales straipsnyje minėti. Žurnalistas į tą asmenį žiūri per savo prizmę, o jį aprašydamas kartu

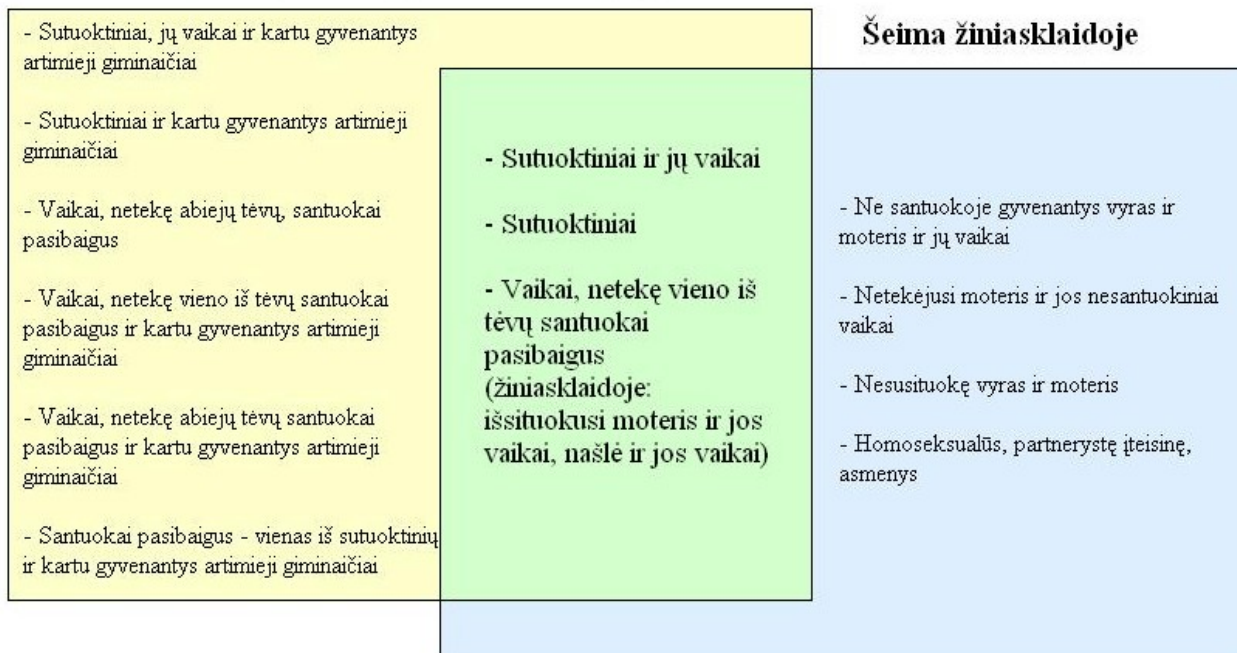
išreiškia ir savo nuostatas, vertybes, poziciją. Kadangi santuokinis poros ar asmens statusas ir poros vaikų klausimas laikomos svarbiomis asmens gyvenimo detalėmis, jos straipsnyje yra nurodomos. Be to, galima teigti, kad tokių aprašomų porų – dauguma. Tačiau aprašoma daug su Konceptija nesuderinamų santykių modelių, išreiškiamas prieštaringas požiūris į vaikus.

Pavyzdžiui, Konceptijoje įtvirtinama santuokos svarba, jos tvirtumas. Žiniasklaidos turinyje pastebimas santuokų ir apskritai santykių netvarumas. Už santuoką ir poros santykius svarbiau yra asmens laisvės, siekiai, patogumas. Regis, nuolat ieškoma geresnio partnerio. O kokia santykių forma – nėra labai svarbu. Minimas santuokinis statusas dažnai būna tik formalumas, kurį lengva pakeisti. Vaikai taip pat nėra itin vertinamas aspektas. Normalu turėti iki dviejų vaikų ar netgi savanoriškai (ne dėl fizinio negalėjimo) apsispręsti neturėti vaikų. Turinčios daugiau vaikų poros, žiniasklaidos turinio kontekste atrodo nenormalios, keistos. Taigi, propaguojamas mažas vaikų skaičius ar net jų atsisakymas.

Be to, skiriasi iš šeimos sąvokos supratimas. Tik maža dalimi šeimos modelis Konceptijoje ir žiniasklaidos turinyje sutampa. Tai galima matyti 13 paveiksle.

13 paveikslas. Šeimos modelio Konceptijoje ir žiniasklaidos turinyje palyginimas

Šeima Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje

Kaip matyti iš 13 paveikslas, žiniasklaidos turinyje propaguojamas šeimos modelis su Konceptijoje įtvirtinamu sutampa tik iš dalies: šeima laikomi sutuoctiniai ir jų vaikai, jei jų yra, bei vaikai, netekę vieno iš tėvų pasibaigus santuokai. Tačiau Konceptija labai vertina santuokinį faktą, o žiniasklaidoje šeima įvardijamos tokios santykių formos, kurios nėra minimos Konceptijoje:

nesusituokę vyras, moteris ir vaikai, jei jų yra, netekėjusi moteris ir nesantuokiniai vaikai bei homoseksualūs, partnerystę įteisinę, asmenys.

Taigi, galima teigti, kad Konceptcija siekia įtvirtinti ir žiniasklaida propaguoja skirtingus požiūrius į šeimą, santuoką ir vaikus (4 lentelė). Konceptcija siekia stiprinti šeimą, santuoką ir suformuoti požiūrį, kad santuoka ir vaikai yra vertybės, kurias reikia stiprinti, puoselėti, iškelti aukščiau savo neribotos laisvės troškimų. Tuo tarpu žiniasklaidos propaguojamas požiūris į santuoką ir vaikus: tai nėra būtinas dalykas, galima rinktis ir kitokį gyvenimą ar santykių formas, svarbu, kad nebūtų ribojamos asmens laisvės, siekiai, patogumai.

4 lentelė. Konceptijoje siekiamo įtvirtinti ir žiniasklaidoje propaguojamo požiūrio į šeimą, santuoką ir vaikus palyginimo lentelė

Konceptijos siekiamas įtvirtinti požiūris	Žiniasklaidos propaguojamas požiūris
<u>Šeimos pamatas yra</u> sutuoktiniai ir vaikai, jei jų turi.	<u>Dažniausiai šeima yra</u> sutuoktiniai ir jų vaikai, jei jų turi ir ne santuokoje gyvenantys vyras, moteris ir jų vaikai.
Santuoka yra vertybė	Santuoka yra formalus statusas
Vaikai yra vertybė	Vaikai yra vertybė, bet jie neturi kliudyti asmens laisvei ir siekiams
Santuoką reikia išsaugoti	Santuokos nereikia saugoti, jei sutuoktinis ar pati santuoka netenkina asmens
Nesantuokiniai santykiai yra blogai	Nesantuokiniai santykiai yra normalu
Skyrybos nėra gerai	Skyrybos yra natūralu. Po jų galima kurti naujus ir, galbūt, geresnius santykius
Svarbu daugiau dėmesio skirti vaikams	Svarbu, kad vaikai netaptų dėmesio stokos sau priežastimi
Vaikai turi gimti santuokoje	Vaikai gali gimti nebūtinai santuokoje
Vaikus turi auginti abu tėvai	Vaikus gali auginti ir vienas iš tėvų ar vienas iš tėvų ir su nauju partneriu

Be to, skiriasi propaguojamas šeimos modelis ar poros santykiai. Žiniasklaidos turinys yra visiškai priešingas Konceptcijai ir atitinka V. Stankūnienės, A. Jonkarytės ir A. A. Mitriko įvardijamus modernios šeimos požymius: mažėja vedybų, daugėja neregistruotų šeimų, mažėja gimstamumas, išivyrėja mažavaikės šeimos, daugėja ne santuokoje gimusių vaikų dalis, plinta

savanoriška bevaikystė⁹⁴. O Konceptijoje siekiamas įtvirtinti šeimos modelis atitinka tradicinės šeimos modelius: šeima kuriama vedybų keliu, didelis santuokystės lygis, vyrauja vidutinės šeimos (vaikų atžvilgiu), maža ne santuokoje gimusių vaikų dalis. Taigi, Konceptijoje siekiamas visuomenės sąmonėje įtvirtinti ir žiniasklaidoje propaguojamas šeimos modelis – visiškai skiriasi ir prieštarauja vienas kitam (5 lentelė).

5 lentelė. Konceptijoje siekiamo visuomenės sąmonėje įtvirtinti ir žiniasklaidoje propaguojamo šeimos modelio palyginimas

Konceptijoje siekiamas įtvirtinti šeimos ir poros santykių modelis	Žiniasklaidoje propaguojamas šeimos ir poros santykių modelis
<p>Santuoka</p> <p>Santuokoje gimę vaikai</p> <p>Nesusituokusi pora turi siekti santuokos</p> <p>Svarbu turėti vaiku</p> <p>Sutuoktiniai turi rūpintis šeima: vienas kitu, vaikais ir santuokos išsaugojimu (skatinamas altruistinis požiūris į šeimą)</p>	<p>Nesantuokiniai santykiai</p> <p>Netvari santuoka, jei ji apskritai sudaroma</p> <p>Santykiai su tuo pačiu žmogumi neprivalo trukti visą gyvenimą (nėra "to vienintelio" žmogaus arba sunku sutikti sau tinkantį žmogų)</p> <p>Asmuo, netgi sukūręs santykius, susituokęs ar net turintis vaikų neturi atsisakyti savo laisvių, jam vaikai ir sutuoktinis ar partneris turi kelti pasitenkinimą, būti patogus jam (skatinamas egoistinis požiūris į šeimą ir santykius)</p> <p>Mažas vaikų skaičius arba visiškai jų atsisakymas</p> <p>Vaikai gimsta tiek santuokoje, tiek ne santuokoje</p> <p>Vaikus gali auginti vienas asmuo</p> <p>Vaikams vieną iš tėvų gali atstoti kitas asmuo</p>

Turint omenyje tai, kad žiniasklaidos šeimos modelio suvokimas ir propagavimas stipriai skiriasi, nuo įtvirtinto Konceptijoje, valstybė į tai turėtų atkreipti didžiulį dėmesį. Manytina, kad šeimos modelio suvokimo stiprinimui ir santuokos bei vaikų vertės kėlimui, nepakanka įgyvendinti Konceptijoje užsibrėžtus uždavinius steigiant įvairias programas, nes visuomenės nuostatų kitimą stipriai įtakoti gali ne tos priemonės, bet žiniasklaida. Juo labiau, kai pati valstybė ir siekia stiprinti šeimą, ir kartu priima įstatymus, pripažįstančius kitokias santykių formas. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.3 straipsnio 2 punkte nurodoma, kad „šeimos įstatymai ir jų taikymas turi užtikrinti šeimos ir jos reikšmės visuomenėje stiprinimą, šeimos narių tarpusavio

⁹⁴ STANKŪNIENĖ, JONKARYTĖ, MITRIKAS, išnaša 4, p. 52.

atsakomybę už šeimos išsaugojimą ir vaikų auklėjimą <...>⁹⁵. Konceptija šį punktą atitiktų, nes joje yra nurodyti siekiai stiprinti šeimą ir jos reikšmę visuomenėje. Tačiau tame pačiame kodekse numatomos teisinės sutuoktinių galimybės gyventi skyrium (separacija) ir sudaryti vedybinę sutartį, kurios turinyje galima numatyti, kad santuokoje gyvenant įgytas turtas laikomas kiekvieno sutuoktinio nuosavybe, nustatyti turto padalijimo būdą ir tvarką, jei santuoka nutraukiama. Vadinas, valstybė teisiškai taip pat toleruoja santuokos netvarumą: numatoma galimybė kurį laiką pagyvenus santuokoje, vėliau įteisinti separaciją ir taip nenutraukus santuokos gyventi atskirai, o vedybų sutartis leidžia iš anksto numatyti galimą santuokos nutraukimą. Galimybės sutartyje apspręsti turto pasidalijimo tvarką nutraukiant santuoką tarsi leidžia iš anksto manyti, kad santuoka nėra tvari ir ji gali bet kada nutrūkti. Be to, vedybinėje sutartyje numatytos turto pasidalijimo sąlygos palengvina skyrybų procesą ne tik teismui, bet ir asmenims. Taigi, skyrybos tampa paprastu ir lengvu procesu.

Be to, civiliniame kodekse numatyta galimybė gyventi kartu neįregistravus santuokos, tačiau įregistravus partnerystę. Anot civilinio kodekso, partnerystės įregistravimo ir bendro gyvenimo tikslas turėtų būti sukurti šeiminius santykius. Tačiau ši nuostata taip pat labiau primena nesantuokinių santykių pateisinimą, įteisinimą ir oficialų teigimą, kad tokie santykiai – preliudija vedyboms, nors išties nėra nurodoma, jog tokie santykiai turi baigtis vedybomis. Atvirkščiai, XV civilinio kodekso skyrius „Bendras gyvenimas neįregistravus santuokos“ apibrėžia turto teisinį režimą ir bendrai įgyto sugyventinių turto padalijimą jų skyrybų atveju. Taigi, civilinis kodeksas įteisina ir nesantuokinius santykius ir galimybę lengviau šiuos santykius nutraukti, jei pora ar bent vienas sugyventinių nuspręstų baigti šiuos santykius.

Vadinas, valstybė ir siekia stiprinti šeimos institutą, santuoką, požiūrį į vaikus, ir suteikia (lengvai pasiekiamas) galimybes kurti visiškai kitokius, nei Konceptijoje įtvirtinamus, santykius, ir kartu visiškai neskiria dėmesio visuomenės sąmonės ugdymui. Tai rodo, kad visuomenėje plinta nesantuokiniai santykiai, skyrybos ir separacija. Jei šios problemos visuomenėje neišsivalytų, valstybė nepriimtų tokioms santykių formoms palankių įstatymų. Be to, suvokdama, kad skyrybos, nesantuokiniai santykiai ir, apskritai, santuokos nevertinimas yra gilėjanti problema visuomenėje, valstybė imasi leisti įstatymų pataisas, sudarančias visas galimybes tokioms santykių formoms, užuot dėjusi pastangas į visuomenės sąmonės keitimą. Taigi, teisiškai valstybė ir remia šeimą, ir sudaro visas sąlygas kitokioms santykiu formoms, santuokos netvarumui. Bet visiškai neatkreipia dėmesio į tai, kad įstatymų priėmimas ir priemonių šeimoms remti įgyvendinimas anaipso negarantuoja visuomenės palankaus požiūrio į šeimą ir santuoką, jos sąmonės kitimo. O

⁹⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (Žin. 2000, Nr. 74-2262).

nesikeičiant sąmonei, socialinė parama šeimoms, kurioms šios paramos reikia, duos tik trumpalaikių šeimų, kurioms buvo suteikta parama, atsaką (ir nebūtinai teigiamą).

Žinoma, valstybės parama šeimoms yra itin svarbi ir neginčijama. Tačiau šiomis programomis nėra stiprinamas teigiamas pačios visuomenės požiūris į santuoką ir vaikus, o ypač – į šeimos modelio sampratą. Užsibrėžtas kultūros, vaikų ugdymo ir švietimo srityje uždavinys – įgalinti nacionalinį transliuotoją propaguoti šeimos vertybes rodant teigiamus pavyzdžius yra vienintelė Konceptijoje nurodyta priemonė stiprinti visuomenės sąmonę per visuomenės informavimą.

Galima teigti, kad Konceptijai rūpinantis „techninėmis“ (įvairiomis programomis, paramomis) šeimos išlikimo sąlygomis ir mažai dėmesio skiriant visuomenės sąmonei, vargu ar norimi rezultatai bus pakankamai pasiekti. Valstybė remdama šeimas materialiai nepakeis ir nesustiprins visuomenės požiūrio į šeimą, santuoką, vaikus. Kitaip sakant, socialinė ir materialinė parama šeimoms yra tik pagalba toms šeimoms, kurioms jos reikia, tačiau visuomenė lieka tarsi už ribų, ją užmirštant kaip itin svarbią auditoriją. Tik keičiant ar stiprinant didžiosios visuomenės dalies nuostatas tikėtina, kad spręsis demografinės ir šeimos vertinimo problemos.

Konceptijoje nurodyta, jog ją įgyvendinant visuomenės informavimo srityje, žiniasklaida skatinama propaguoti šeimos vertybių svarbą, aktyvinti visuomenę stiprinti šeimos institutą. Gerai tai, kad atlikto tyrimo metu paaiškėjo, jog žiniasklaidoje, kaip ir siekiama Konceptijoje, asmenų grupę pavadinant šeima, svarbūs kriterijai yra santuoka ir vaikai. Tačiau nepaisant to, šeima suprantama ir apibrėžiama visiškai kitaip, santuoka ir vaikai nėra laikomi didele vertybe.

Vadinasi, šeimos modelis transformuojasi nepaisant gražių valstybės norų, Konceptijoje įtvirtintų sąvokų, užsibrėžtų tikslų ir uždavinių. Todėl norint pasiekti rezultatų, būtinas išskirtinis dėmesys visuomenės nuostatų stiprinimui ir keitimui per žiniasklaidos turinį. Kadangi Lietuvoje beveik visos žiniasklaidos priemonių organizacijos – privačios ir pelno siekiančios, o demokratinėje valstybėje, kurioje žiniasklaida nėra cenzūruojama, sunku įsivaizduoti valstybės sprendimus, poziciją ir viziją geranoriškai propaguojančius, lengvai pasiduodančius valstybės „norams“ žiniasklaidos atstovus, keičiant žiniasklaidos turinį svarbūs – ryšiai su visuomene.

Tyrimo išvados

Palyginus gautus tyrimo rezultatus ir Konceptijoje apibrėžtą šeimos sąvoką, demografinės šeimos problemas, bei šeimos transformacijos požymius, galima daryti išvadą, kad faktiškai žiniasklaidoje atsispindi demografinės problemos, matyti šeimos transformacijos požymiai. Tačiau žiniasklaidos šeimos modelio (sudėties prasme), poros santykių, santuokos ir vaikų svarbos suvokimas labai skiriasi nuo įtvirtinto Konceptijoje. Pastarojoje siekiama išlaikyti santuokos ir

vaikų svarbą, stiprinti šeimą ir visuomenėje tvirtinti apibrėžtą šeimos modelį. Žiniasklaida, nors ir vis dar pripažįstanti santuokos ir vaikų fakto svarbą, yra pakankamai demokratiška, liberali, tolerantiška ir jos požiūris į šeimą atitinka šeimos modelio transformacijos procesus.

Taigi, galima formuluoti tokias *tyrimo išvadas*, kad žiniasklaidos propaguojamas šeimos modelis tik iš dalies atitinka įtvirtintą Konceptijoje (62,54% žodis „šeima“ atitinka Konceptijoje įtvirtintą reikšmę), tačiau tuo pačiu žiniasklaida propaguoja tokias šeimos ir santykių modelius, santuokos ir vaikų modelius, kurie prieštarauja vertybėms Konceptijoje. Tai yra žiniasklaidoje matomos tokios Konceptijos neatitinkančios problemos:

- ✓ žodis „šeima“ kalbant apie poros santykius yra vartojamas gana laisvai: šeima laikoma ne tik susituokusių ir vaikų turinčių (jei jų turi) asmenų grupė, bet ir visiškai priešingi santykiai – nesusituokusių asmenų ir jų vaikų (jei jų yra) sąjungos, vienišos mamos, homoseksualūs partnerystę įteisinę asmenys;

- ✓ kalbant apie sutuoktinius dažnai paminimas jų oficialus santuokinis faktas jų neįvardijant šeima (132 kartus iš 387);

- ✓ santuoką labiau minima kaip faktas, nei kaip moralinė vertybė;

- ✓ propaguojami nesantuokiniai poros santykiai (šeima pavadintos ne santuokoje gyvenančių asmenų ir jų vaikų (jei jų turi) grupės¹⁷ kartų, o 20% visų įvardytų santykių (14% įskaitant išsiskyrusių, 2% homoseksualių ir 1% separacijoje gyvenančių asmenų) sudaro nesantuokiniai santykiai);

- ✓ propaguojama galimybė nutraukti santykius ir pakeisti mylimą asmenį kitu (didelis ištuokų (14% visų minimo santuokinio statuso atveju) ir ne pirmųjų santuokų (28 moteriai ir 37 vyrai) skaičius);

- ✓ natūraliai priimama galimybė partnerį iškeisti į gerokai jaunesnį ir patrauklesnį: didelis ištuokų skaičius, o 48% porų skiria didesnis nei 5 metų amžiaus skirtumas (36% vienas iš partnerių tinka į vyresnius brolius ar seseris (vyresnis nuo 5 iki 16 metų), 8% porų vienas iš partnerių tinka į motinas ar tėvus (vyresnis nuo 16 iki 32 metų) ir 4% porų, kai vienas iš partnerių tinka į senelius (amžiaus skirtumas didesnis, nei 32 metai);

- ✓ į žmonių sąjungą žiūrima ne pro moralinių vertybių, bet pro materialinio pasitenkinimo prizmę (ne pirmą kartą sudaromų santuokų, nesantuokinių santykių ir nutraukiamų santuokų skaičius rodo, kad į santykius žiūrima egoistiškai – jei asmens santykiai kažkuo netenkina, jie nutraukiami ir kuriami kiti santykiai);

- ✓ propaguojamas nedidelis (iki dviejų) vaikų skaičius ar jų neturėjimas;

- ✓ vaikai laikomi tam tikru trukdžiu asmeniui (33% aprašomų porų turi vieną vaiką, 26% – du, 25% – šiuo metu neturi vaikų ir tik 16% turi tris ar daugiau vaikų. Tai rodo, kad propaguojama mažai vaikų, jų skaičius planingai ribojamas);

✓ didelis vaikų skaičius šeimoje žiniasklaidos turinio kontekste atrodo nenormalus (tik 16% porų turi tris ar daugiau vaikų. Visos kitos – turi iki dviejų arba visai neturi);

✓ pabrėžiamas asmens individualumas (didelis ne pirmą kartą sudaromų santuokų, nesantuokinių santykių, ištuokų ir mažas vaikų skaičius (iki dviejų) ar net jų sąmoningas neturėjimas gali reikšti asmens teikiamą reikšmę savo laisvei ir siekiams);

✓ šeima, santuoka ir vaikai nėra laikomi didele vertybe (didelis skyrybų (87 atvejai), nutrūkusių santuokų, kuriose buvo vaikų (49 atvejai) ir vaikų, gimusių iš ankstesnių santykių ir šiuo metu gyvenančių su kitu vieno iš tėvų partneriu (36 atvejai), skaičius, o susituokę asmenys apskritai retai pavadinami šeima);

✓ žiniasklaida propaguoja visiškai kitokią šeimos modelį, nei to siekia Konceptija (Konceptija siekia įtvirtinti tradicini šeimos modelį, žiniasklaida propaguoja – modernų);

✓ valstybė neįvertina žiniasklaidos, kaip visuomenės nuomonės ir sąmonės formuotojos, vaidmens;

✓ galima teigti, kad formaliai žiniasklaidos turinys su Konceptijos nuostatomis dera tik įvardijant pirmąsias santuokas (60 atvejų moterims ir 46 – vyrams) ir santuokoje gimusius vaikus (147 atvejai iš 241, tai yra šiek tiek daugiau, nei pusę atvejų). Visgi, palyginus visą kontekstą, pirmųjų santuokų ir vaikų, gimusių santuokoje, paminėjimo skaičius – pastebimai mažas. Be to, visiškai skiriasi propaguojamos vertybės, požiūris į šeimą, santuokos tvarumą ir vaikų reikšmę santuokai: Konceptijoje siekiama skatinti dėmesį santuokos ir šeimos stiprinimui, žiniasklaidoje – asmenybei, jos laisvėms, siekiams.

Žinoma, galima teigti, žiniasklaidoje esantis turinys atspindi visuomenėje esančią demografinę situaciją, vykstančias šeimos transformacijas, nes jame aprašomi realūs asmenys su realia santuokine ar šeimine patirtimi. Bet žiniasklaidos atstovai yra tos pačios visuomenės dalimi. Todėl galima teigti, kad žiniasklaida ir atspindi visuomenėje esančius sąmonės pokyčius, ir kartu skatina ją keisti. Tai yra, iš pradžių žiniasklaidos turinį įtakoja visuomenės ar tam tikrų asmenų (dažnai nuomonės lyderių, žymių asmenų) požiūris, aprašomų asmenų patirtis. Tada šis turinys pasiekia didelę auditorijos dalį, įskaitant ir šeimos transformacijų mažiau paliestą ar visiškai nepaliestą, ir taip po truputį formuoja kitokią požiūrį, informuoja apie „šiuolaikinį“ gyvenimą. Tokiu būdu auditorija po truputį išsąmonina gaunamą informaciją ir jos sąmonė keičiasi.

IŠVADOS

Žiniasklaida svarbi tiek visuomeniniame (padeda visuomenei identifikuoti save), tiek politiniame gyvenime dėl daromo poveikio visuomenei, gebėjimo keisti jos nuomones ar elgesį. Tačiau žiniasklaidos daromas poveikis nėra vienareikšmiškas ir gali pasireikšti įvairiai, priklausomai nuo įvairių aplinkybių, individo, jo vidinės būsenos, pasitikėjimo savimi ir kitais asmenimis, žinių, ekonominio stabilumo. Žiniasklaida gali auditoriją veikti ir tiesiogiai, ir netiesiogiai – per kitus asmenis. Be to, siekiamas poveikiai gali būti skirtingo paplitimo, skirtingos trukmės ir planuoti arba neplanuoti. Vis dėlto, pripažįstama, kad žiniasklaida vienaip ar kitaip veikia visuomenę ir yra jos sąmonės ir valstybės, politinio ir ekonominio gyvenimo atspindys. Kokį gyvenimą žiniasklaida vaizduoja, toks jis priimamas kaip realus ir tikras, nes žiniasklaida – pagrindinis visuomenės žinių apie gyvenimo realijas šaltinis.

Be to, žiniasklaida ne tik gali veikti visuomenę ar atskiras auditorijos dalis, bet ir jos turinys gali būti įtakojamas tokių veiksnių kaip:

- ✓ informacijos vakuumas;
- ✓ žiniasklaidos organizacijos valdymo forma;
- ✓ žurnalistas;
- ✓ straipsnio siužetas;
- ✓ siekiamas pelnas;
- ✓ auditorija, į kurią orientuojamasi;
- ✓ asmens svarbumas, žinomumas ir įdomumas žiniasklaidai ir visuomenei.

Dėl galimybės tiek veikti žiniasklaidos turinį, tiek šiam turiniui daryti įtaką visuomenės sąmonės formavime, labai stebintina abejingumas žiniasklaidai tiek Konceptijoje, tiek sociologų šeimos raidos ir ją lemiančių veiksnių tyrinėjimuose.

Konceptijoje siekiama įtvirtinti joje apibrėžtą šeimos modelį (sutuoktiniai ir vaikai, jei jų yra bei išplėstinė arba nepilna šeima), stiprinti santuokos ir vaikų vertę. Matyti šeimos instituto krizė, kuri rodo, kad Konceptija įgyvendinama neveiksmingai. Jos įgyvendinimas yra labai svarbus, nes šeima transformuojasi į modernią šeimą, kai nėra vertinama nei santuoka, nei vaikai: dažnai gyvenama kartu nesusituokus, daugėja skyrybų, mažėja gimstamumas, poros renkasi turėti mažai (iki dviejų) vaikų arba visai jų neturėti. Tokie šeimos pokyčiai Europoje vyksta jau nuo antrojo pasaulinio karo pabaigos. Tačiau Lietuvoje šie procesai prasidėjo vėliau – nuo 1991 m. atgavus nepriklausomybę, atsidarius sienoms ir pereinant iš centralizuotos sistemos į ekonominę rinką.

Šeimos pokyčius lemia įvairūs tiek vidiniai individų pokyčiai, tiek struktūriniai valstybėje vykstantys procesai, tiek pasiekimai technologijų ir mokslo srityje, tiek kultūriniai pokyčiai. Šeimos modelio suvokimo kitimą, santuokos vertės mažėjimą, šeimos transformacijas Lietuvoje lemia (ar prie jų nemaža dalimi prisideda) tokie procesai:

- ✓ struktūriniai pokyčiai (socioekonominiai, politiniai);
- ✓ technoliginiai pokyčiai (technikos ir mokslo pažanga);
- ✓ kultūriniai pokyčiai (visuomenės normos ir vertybės);
- ✓ individualizacija;
- ✓ visuomenės tolerantiškėjimas;
- ✓ socialinis ir ekonominis šokas;
- ✓ tėvų šeiminei patirtis.

Stebintina tai, kad nei vienas tyrėjas neįvardijo žiniasklaidos, kaip visuomenės nuomonės ir sąmonės formuotojos, svarbos. Be to, žiniasklaidos vaidmuo šeimos kitimui neįvertintas ir Konceptijoje, ir netgi Civiliniame kodekse. Tai rodo ir valstybės abejingumą žiniasklaidai ir visuomenės sąmonės formavimui apskritai. Kalbant apie šeimą, jos keitimosi ir nykimo problemas, tiek mokslininkai, tiek valstybė turėtų atkreipti išskirtinį dėmesį žiniasklaidai, nes joje atsispindi visuomenės sąmonė ir ji prisideda formuojant tą pačią visuomenės sąmonę.

Atlikus žiniasklaidos turinio tyrimą, paaiškėjo, kad žiniasklaida santuoką ir vaikus vis dar laiko vertybe, tačiau ne tokia, kokia įtvirtinama Konceptijoje. Ji – labiau formali, o ne morali vertybė. Taip pat tyrimo metu paaiškėjo žiniasklaidos susidarytos ir visuomenei perteikiamos nuostatos, sampratos. Tyrimas atskleidė, kad žiniasklaidos turinys atspindi demografines problemas, o propaguojamos vertybės stipriai skiriasi nuo Konceptijos, todėl kyla realus pavojus pastarosios įgyvendinimui.

Tyrimo metu nustatyta, kad žiniasklaidoje propaguojamas šeimos modelis – ne tik susituokę ar susituokę ir vaikus turintys asmenis (tokią reikšmę atitinka tik 62,54% visų žodžio „šeima“ apibūdinimų), bet ne santuokoje gyvenanti pora ir vaikai, ne santuokoje gyvenanti pora, neturinti vaikų, vieniša motina. Be to, paaiškėjo, kad susituokusių asmenų sąjunga itin retai pavadinama šeima (tik kas trečia santuoka vadinama šeima). Norint visuomenėje įtvirtinti Konceptijoje apibrėžtą šeimos modelį, nepakanka, kad žiniasklaidos turinyje toks modelis užimtų tik vos daugiau nei 60% visų minimų žodžio šeima reikšmių (sudėties prasme).

Be to, tyrimas atskleidė, kad žiniasklaidoje dažnai pabrėžiamas pats santuokinis faktas, tačiau santuoka nėra vertinama. Normaliai ir tolerantiškai žiūrima į ištuokų, ne pirmą kartą sudaromų santuokų ir sudaromų nesantuokinių santykių skaičių. Matyti nuostata, kad už santuoka svarbiau savi interesai.

Kitas nelabai vertinamas aspektas – vaikai. Tyrimo duomenys parodė, kad žiniasklaidos požiūriu normalu porai neturėti vaikų ar jų turėti iki dviejų. Daugiau vaikų turinčios poros žiniasklaidos turinio kontekste atrodo nenormalios. Nustatyta, kad žiniasklaidoje formuojamas požiūris į vaikus, kaip į kažkokią kliūtį, trukdančią asmens patogiam gyvenimui, individualumui.

Įvertinus tyrimo duomenis, padaryta išvada, kad žiniasklaidoje atsispindi santuokos ir vaikų nuvertinimo požymiai. Žiniasklaidos turinys ne tik priešingas koncepcijai, bet ir skatina visiškai priešingus rezultatus, priešingas visuomenės nuostatas. Todėl tikėtina, kad koncepciją ilgainiui įgyvendinti taps sudėtingiau. Be to, pastebėta, kad ir koncepcijoje pavojingai mažai skiriama dėmesio visuomenės sąmonės stiprinimui ir žiniasklaidos turiniui, visuomenės informavimui, ryšių su visuomene ir žiniasklaida darbu. Toks žiniasklaidos turinio prieštaravimas ir koncepcijos nedėmesys žiniasklaidai, darbu su visuomene gali tapti visiško koncepcijos neefektyvumo, siekiant stiprinti šeimą, santuoką ir visuomenės požiūrį jų atžvilgiu, priežastimi.

Kad koncepcijoje įtvirtintos nuostatos neišnyktų ir, priešingai, būtų kiek įmanoma labiau įtvirtintos, rekomenduojama už koncepcijos įgyvendinimą atsakingai Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai (SADM) skirti išskirtinį dėmesį žiniasklaidos turiniui ir jo keitimui. Demokratinėje valstybėje siekiant keisti žiniasklaidos, kuri yra laisva ir necenzūruojama, turinį, tinkamiausia vienintelė priemonė – ryšiai su visuomene. Ši priemonė turėtų būti orientuota į žiniasklaidos priemonės ir jos turinio keitimą.

Pirmiausiai SADM turi suprasti, kad jos *tikslinė auditorija* siekiant stiprinti šeimos institutą, santuoką visuomenės sąmonėje – žiniasklaidą. Per ją galima pasiekti didelę visuomenės dalį. Ignoruojant žiniasklaidą ir siekiant pakeisti visuomenės nuostatas, tai įgyvendinti būtų sunku.

Ryšių su visuomene *tikslas* turėtų būti visuomenės nuostatų šeimos modelio sampratos, santuokos ir vaikų vertybių stiprinimo atžvilgiu, o pagrindinė *užduotis* – keisti žiniasklaidos turinį ir nuostatas.

Problema, kurią siekiama išspręsti ryšių su visuomene pagalba, yra žiniasklaidoje atsispindintis stiprus šeimos, santuokos ir vaikų reikšmės visuomenėje mažėjimas žiniasklaidos turinyje, kas visiškai prieštarauja koncepcijos nuostatomis.

Nustatytos tikėtinos SADM stiprybės, silpnybės, grėsmės ir galimybės įgyvendinant ryšius su žiniasklaida:

Stiprybės:

- ✓ nacionalinis transliuotojas yra įpareigotas propaguoti šeimos vertybes ir rodyti teigiamus pavyzdžius;
- ✓ valstybė yra didžiulė organizacija, turinti daug išteklių (lyginant su kitomis organizacijomis) finansų, žmogiškųjų išteklių, valdymo struktūros, įstaigų ir institucijų prasme;
- ✓ SADM teikia įvairius įstatymų projektus tvirtinti Lietuvos Respublikos Seimui;

- ✓ SADM turi ministerijos kancleriui pavaldų Ryšių su visuomene skyrių.

Silpnybės:

- ✓ SADM priešiškas žiniasklaidai;
- ✓ SADM visuomenės vertinama gana neigiamai;
- ✓ ribotas biudžetas;
- ✓ biurokratizmas (ribotos lankstumo galimybės);
- ✓ netinkamas SADM žurnalisto ir jo darbo suvokimas;
- ✓ žiniasklaidos priešiškas valstybinėms įtaigoms, politikos veikėjams, valstybės tarnautojams ir pan.;

- ✓ šeimos transformacijas įtakoja kiti, nuo SADM nepriklausantys veiksniai.

Galimybės:

- ✓ pelnyti žiniasklaidos palankumą;
- ✓ pagerinti demografijos rodiklius;
- ✓ stiprinti šeimą ir jos sampratą;
- ✓ pasiekti, kad santuoka ir vaikai būtų labiau vertinami;
- ✓ pakeisti žiniasklaidos ir visuomenės požiūrį.

Grėsmės:

- ✓ kitų valstybės institucijų ir žiniasklaidos atstovų abejingumas;
- ✓ nepasiekti arba net priešingi, nei norima, rezultatai;
- ✓ padidėjęs žiniasklaidos priešiškas;
- ✓ spartesnis šeimos nykimas.

Atsižvelgus į esančias SADM stiprybes ir silpnības, bei galimybes ir grėsmes įgyvendinant ryšius su visuomene, siūlomos tokios pagrindinės ryšių su visuomene priemonės keičiant žiniasklaidos turinį:

✓ **santykių su žiniasklaidos atstovais ir organizacijomis gerinimas.** Norint keisti žiniasklaidos turinį, itin svarbus žiniasklaidos atstovų palankumas. Jis gali būti gerinamas kviečiant į žurnalistams skirtus pristatymus, diskusijas, tinkamai vykdant ryšius su visuomene ir geranoriškai teikiant žiniasklaidos atstovams informaciją, konsultuojant.

✓ **nacionalinio transliuotojo programos turinio keitimas.** Kadangi nacionalinis transliuotojas – vienintelė žiniasklaidos priemonės organizacija, koncepcijoje įgaliota propaguoti šeimos vertybes ir vienintelė tokia organizacija pavaldi valstybei, galima įtakoti šio transliuotojo programos turinį ir taip bent nedidele dalimi veikti kitas žiniasklaidos priemones. Be to, nacionalinis transliuotojas turi galimybę populiarinti tam tikrus žmones (galinčius tapti teigiamais ir sektiniais pavyzdžiais stiprinant šeimą ir santuoką) ar juos padaryti matomesniais, nei kitus. Tokiu

būdu galima paskatinti kitas žiniasklaidos priemones savo turiniu atkreipti dėmesį į tuos pačius asmenis ar objektus, taip turinyje atkartojant informaciją apie šeimos modelį, vertybes ir pan.

✓ **renginiai, kuriuose dalyvauja žinomi žmonės.** Pastebėta, kad savaitiniuose žurnaluose „Stilius“ ir ypač – „Žmonės“ labai dažnai pristatomi įvykę renginiai ir juose dalyvavę žinomi žmonės. Taigi, suorganizavus renginį (pvz. labdarinę remti daugiavaikėms šeimoms, pagerbti šeimoms), į jį pakvietus žinomų žmonių, žiniasklaidos atstovų, tikėtina, kad tai pritrauktų žiniasklaidos dėmesį.

✓ **socialinės reklamos.** Tai gali būti tiek stendai, tiek reklamos per televiziją, tiek laikraščiuose ir žurnaluose spausdintos reklamos.

✓ **žinomų žmonių, nuomonių lyderių, politikos ir valdžios atstovų, žiniasklaidos atstovų kvietimas diskusijai.** Tai gali būti *diskusijos prie apskritojo stalo* apie šeimos modelio sampratą, santuokos ir vaikų suprantamą vertę. Tikėtina, kad po šios diskusijos, kviesti žiniasklaidos atstovai labiau atkreips dėmesį į šeimos sąvokos vartojimą, santuoką, poros vaikus ir taip tvirtės šeimos (kaip apibrėžta Konceptijoje) modelio supratimas.

✓ **informaciniai lankstinukai, knygelės,** kuriose propaguojama santuoka, vaikai, apibrėžiama, kas yra šeima ir pan. Šie lankstinukai ar knygelės galėtų būti informacijos šaltiniu visuomenei, o žiniasklaidos atstovams – tam tikra atmintine.

Minėtos ryšių su visuomene priemonės turėtų padėti kiek įmanoma pasiekti žiniasklaidos bendradarbiavimo, stiprinti jos ir visuomenės šeimos, santuokos ir vaikų vertinimo nuostatas, kaip ir įtvirtintas Konceptijoje, žiniasklaidos turinį pakreipti kita, Konceptijai palankia, linkme.

Kadangi šeima ir santuokinės vertybės kinta ne tik Lietuvoje, bet ir likusiame pasaulyje, o šie pokyčiai lemiami įvairių veiksnių visumos, valstybei stiprinti šeimos ir santuokos vertę darosi sunku. Kol dar nėra vėlu ir įmanoma kažką keisti, svarbu valstybei atkreipti didžiulį dėmesį į žiniasklaidos poveikį visuomenei, jos turinį ir imtis konkrečių veiksmų. Nededant pastangų komunikacinėmis priemonėmis stiprinti ar keisti visuomenės nuostatas, tikėtina, kad, nepaisant valstybės įgyvendinamų priemonių, šeimos transformacijos ir toliau sparčiai vyks, o šeima ir santuoka ims nykti.

SUMMARY

RELATION OF FAMILY MODEL CONSOLIDATED IN PUBLIC FAMILY POLICY AND PROPAGATED IN MASS MEDIA

Indrė Barsteigaitė

After Lithuania had recovered independence at 1991 and had entered European Union, Lithuania had started to march ahead in various domain, to become modern and similar to the Occident. Simultaneously it can be observable that opinion changes to the family, conjugality, intercourse of couple and children. The State and scientists rarely pay attention to the possible action of mass media in the processes of these problems and to the possible problem of discrepancy of content of mass media and objective of the State to strengthen the family and conjugality. Currently the attention to this point is set.

The Object of the Research – to analyse the content of mass media of Lithuania. *The Purpose of the Research* – to identify how Lithuanian mass media correspond to family model defined in the State Family Policy Concept. *The Task of the Research* – to explore the content of mass media, to discover what model of family, model of intercourse and the fact of having children is often referred in the content of mass media and to compare the data of research with attitude defined in the State Family Policy Concept. The research is accomplished in the method of content analysis. There was 36 numbers of three weekly Lithuanian magazines of leisure “Gyvenimo būdas“, „Stilius“ and „Žmonės“ examined.

The results of the Research reveal that the model of family is understable mostly like defined in the State Family Policy Concept, but there the group of people is named differently in the content of mass media also. Sometime the unmarried couple with children, unmarried couple or single mother are named like family. Also the Research reveal that the conjugality and children is devaluated in the content of mass media: cohabitation, divorces and the choice of couple to have one or two children or don't them have totally are justifiable, accepted and considered normal and sometimes required in recently. These facts correspond the processes of transformation of the family and the major attention to the individuality and the liberty of a person. Therefore the children and sometimes the marriage are considered certain disadvantage to the person.

The conclusion of The Research is that the mass media propagate the model of family and the attitude to the marriage and the children contradictory to the attitude and the objectives of State Family Policy Concept. Therefore the State have to appoint the considerable attention to the content of mass media for avoid the realization ineffectual of State Family Policy Concept.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS

1. ALEKNONIS, Gintaras. Informacijos vakuumas Lietuvos žiniasklaidoje. *Informaciniai mokslai: mokslo darbai*, Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 2006, 37 t., p. 83–90, ISSN 1392-0561.
2. GAUNTLETT, David. 10 trūkumų „žiniasklaidos poveikių“ modelyje. Iš anglų kalbos vertė: Lina Grincevičiūtė. 2006 [žiūrėta 2009 m. lapkričio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.balsas.cc/davidas-gauntlettas-10-trukumu-%E2%80%9Eziniasklaidos-poveikiu%E2%80%9C-modelyje/>>.
3. *Gyvenimo būdas*, „Lietuvos ryto“ savaitinis priedas. 1991–. Vilnius: Lietuvos rytas, 2009, nr. 1, 9, 17, 25, 33, 41, 49; 2010, nr. 6, 14, 22, 30, 38, 46.
4. GOULD, Madelyn, JAMIESON, Patrick, ROMER, Daniel. Media Contagion and Suicide Among the Young. In *American behavioral scientist. Sage Publications*, May 2003, vol. 46, no. 9, p. 1269–1284.
5. JANČAITYTĖ, Raminta. Šeimos politika socialinės gerovės valstybėse. *Filosofija. Sociologija*, Vilnius, Lietuvos mokslų akademijos leidykla, 2004, nr. 4, p. 57–63, ISSN 0235-7186.
6. JASTRAMSKIS, Deimantas. Žiniasklaidos organizacijos nuosavybės struktūros įtaka žiniasklaidos priemonės turiniui. *Informaciniai mokslai: mokslo darbai*, Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 2008, 46 t., p. 136–150, ISSN 1392-0561.
7. JUOZELIŪNIENĖ, Irena, NORVILAITĖ, Živilė, KUZMICKAITĖ, Loreta, STRAVINSKAITĖ, Andrėja. Šeima: samprata, tarpasmeniniai santykiai ir etniškumas (Vilniaus kolegijos Verslo vadybos fakulteto studentų sociologinis tyrimas). *Filosofija. Sociologija*, Vilnius, Lietuvos mokslų akademijos leidykla, 2005, nr. 2, p. 46–50, ISSN 0235-7186.
8. LANGELIER, Richard E. L'influence des médias électroniques sur la formation de l'opinion publique : du mythe à la réalité. *Lex Electronica*, Printemps/Spring 2006, vol. 11, no. 1, p. 1–44. Prieiga per internetą: <http://www.lex-electronica.org/docs/articles_56.pdf>.
9. LAUGHEY, Dan. Key Themes in Media Theory. Buckingham, Open University Press, 2008, p. 29.
10. Lietuvių kalbos žodynas [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt/startas.htm>>.
11. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (Žin. 2000, Nr. 74-2262).

12. LINKEVIČIŪTĖ-RIMAVIČIENĖ, Jolita. Spaudos vaidmuo kuriant pilietinę visuomenę. *Informaciniai mokslai: mokslo darbai*, Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 2009, 51 t., p. 70–82, ISSN 1392-0561.
13. MATKEVIČIENĖ, Renata. Politinio žiniasklaidos diskurso apibrėžtys: žiniasklaidos, kaip politinės komunikacijos dėmens, tyrimas. *Informaciniai mokslai: mokslo darbai*, Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 2008, 44 t., p. 107–117, ISSN 1392-0561.
14. McQUAIL, Denis. Mass Communication Theory (3th edition). *Sage Publications*, 1994. p. 416, ISBN 0 8039 7784 0.
15. MITRIKAS, Alfonsas Algimantas. Šeima ir vaikai: realijos ir vertinimai. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, Vilnius, 2006, nr. 1, p. 61–75, ISSN 1392-3358.
16. NAUSĖDIENĖ, Inga, BERESNEVIČIŪTĖ, Vida, SADUNIŠVILI, Renata, MILAŠIUS, Gediminas. Moters ir vyro įvaizdžiai bei santykiai spaudoje. Remiantis „Dominuojantys lyčių modeliai šiuolaikinėje Lietuvos žiniasklaidoje“ ataskaita. Vilnius: Pilietinių iniciatyvų centras, 2003 [žiūrėta 2009 m. lapkričio 10 d.], p. 9-10. Prieiga per internetą: <<http://politika.osf.lt/kiti/santraukos/MotersIrVyroIvaizdziai.htm>>.
17. Santuokų skaičius: statistiniai duomenys 1994–2010 m. Statistikos departamentas [žiūrėta 2011 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3010306&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=3216&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>.
18. SIMPSON, A. Rae. The Role of the Mass Media in Parenting Education. 2006 m. rugpjūčio 2 d. [žiūrėta 2011 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://parenthood.library.wisc.edu/Simpson/Simpson.html>>.
19. *Stilius*, „Lietuvos ryto“ savaitinis žurnalas. 1997–. Vilnius: Lietuvos rytas, 2009, nr. 6, 14, 22, 30, 38, 46; 2010, nr. 3, 11, 19, 27, 35, 43, 49 .
20. STANKŪNIENĖ, Vladislava, JONKARYTĖ, Aiva, MITRIKAS, Alfonsas Algimantas. Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai. *Filosofija. Sociologija*, Vilnius, Lietuvos mokslų akademijos leidykla, 2003, nr. 2, p. 51–58, ISSN 0235-7186.
21. STONKIENĖ, Marija. Vyraujantys šeimos modeliai ir socialiniai lyčių stereotipai Lietuvos žurnaluose, skirtuose paaugliams. In *Klėja*. 2003, [nr.] 1(5) [žiūrėta 2009 m. lapkričio 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.moterys.lt/assets/leidiniai/index25e4.html?show_content_id=526>.

22. UZDILA, Vytautas Juozas. Šeimotyros kaip dalyko poveikis studentų matrimonialinėms nuostatoms. [žiūrėta 2011 m. gegužės 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2008/89/uzd151-160.pdf>>.

23. Valstybinė šeimos politikos koncepcija, patvirtina Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 (Žin., 2008, Nr. 69-2624).

24. WIMMER, Roger D., DOMINICK, Joseph R. Mass Media Research: An Introduction (5th edition). Belmont, Wadsworth Publishing Company, 1997.

25. *Žmonės*, savaitinis žurnalas. 2000– . Vilnius: Vingis, 2009, nr. 3, 11, 19, 27, 35, 43, 51; 2010, nr. 8, 16, 24, 32, 40, 48.

1 PIEDAS. KLAUSIMYNAS CONTENT ŽINIASKLAIDOS TURINIO ANALIZEI

1. Straipsnyje minimas šeimos modelis:

- a. vyras ir žmona
- b. vyras, žmona ir vaikas (vaikai)
- c. moteris (išsituokusi, našlė) ir vaikas (vaikai)
- d. vyras (išsituokęs, našlys) ir vaikas (vaikai)
- e. tos pačios lyties du susituokę asmenys
- f. tos pačios lyties susituokę du asmenys ir vaikas (vaikai)
- g. tos pačios lyties du nesusituokę asmenys
- h. tos pačios lyties du nesusituokę asmenys ir vaikas (vaikai)
- i. nesusituokę vyras ir moteris
- j. nesusituokę vyras ir moteris ir vaikas (vaikai)
- k. moteris (netekėjusi) ir nesantuokinis vaikas (vaikai)
- l. vyras (nevedęs) ir nesantuokinis vaikas (vaikai)
- m. kita

2. Vaikų skaičius šeimoje:

- a. vienas
- b. du
- c. trys
- d. keturi
- e. daugiau, nei keturi
- f. šeima neprivalo turėti vaikų
- g. kita

3. Šeimai būtina:

- a. santuoka
- b. santuoka ir vaikai
- c. poros gyvenimas kartu (nebūtina tuoktis, svarbu gyventi “po vienu stogu”)
- d. vaikai (šeima – kai poroje atsiranda vaikai, tačiau nebūtinai susituokus)
- e. kita

4. Straipsnyje minimas šeimyninis statusas:

- a. vedęs/ištekėjusi
- b. nevedęs/netekėjusi, bet ne vienišas (turintis porą, tačiau kartu negyvenantis)
- c. nevedęs/netekėjusi, bet gyvenantis kartu su partneriu (partnerė)
- d. išsituokęs
- e. našlys
- f. gyvenantis separacijoje
- g. vienišas
- h. kita

5. Aprašytas šeimos modelis pateikiamas kaip:

- a. sektinas pavyzdys
- b. nesektinas pavyzdys
- c. pateikiamas neutraliai

6. Aprašyto šeimos modelio laimingumo laipsnis:

- a. laimingas
- b. nelaimingas
- c. vidutiniškai laiminga
- d. nenurodoma

7. Šeimos modelis vaizduojamas:

- a. teigiamai
- b. neigiamai
- c. neutraliai

8. Kontekstas (straipsnio tema), kuriame nurodomas šeimos modelis:

- a. stilius/mada
- b. kelionės
- c. naujosios technologijos/IT
- d. interviu su žymiu žmogumi
- e. aprašyta gyvenimo istorija
- f. sportas
- g. maistas
- h. dieta
- i. karjera/darbas
- j. kultūra/menas
- k. straipsnis apie žinomą žmogų
- l. sveikata
- m. sveikas gyvenimo būdas
- n. namai/interjeras
- o. kita

2 PRIEDAS. PATIKSLINTAS KLAUSIMYNAS KONTENT ŽINIASKLAIDOS TURINIO ANALIZEI

1. Straipsnyje poros santykiai:

- a. įvardinami, kaip šeima (paminėtas žodis „šeima“ ir vėliau – jis apibrėžiamas);
- b. minimas asmuo yra išsiskyęs;
- c. minimas našlys/našlė, nesukūręs kitų santykių;
- d. įvardijami santykiai, neapibrėžiami kaip šeima (neminimas žodis „šeima“, tačiau aiški santykių forma) (*pereiti prie 3 klausimo*);
- e. Straipsnyje nėra minimas žodis „šeima“ ir neapibūdinami santykiai (straipsnyje nėra tyrimui aktualios informacijos) (*pereiti prie 11 klausimo*).

2. Jei straipsnyje minimas žodis „šeima“, kaip ši šeima apibrėžiama?

- a. Susituokę vyras ir žmona;
- b. Susituokę vyras, žmona ir vaikai;
- c. Ištekėjusi moteris ir vaikai;
- d. Vedęs vyras ir vaikai;
- e. Separacijoje gyvenantys vyras ir žmona;
- f. Separacijoje gyvenantys vyras, žmona ir vaikai;
- g. Nesusituokę, tačiau partnerystę įteisinę vyras ir moteris;
- h. Nesusituokę, tačiau partnerystę įteisinę vyras, moteris ir vaikai;
- i. Nesusituokę vyras ir moteris;
- j. Nesusituokę vyras, moteris ir vaikai;
- k. Išsituokusi moteris ir vaikai;
- l. Išsiskyęs vyras ir vaikai;
- m. Našlė ir vaikai;
- n. Našlys ir vaikai;
- o. Netekėjusi moteris ir nesantuokiniai vaikai;
- p. Nevedęs vyras ir nesantuokiniai vaikai;
- q. Homoseksualūs partnerystę įteisinę asmenys;
- r. Homoseksualūs partnerystę įteisinę asmenys ir vaikai;
- s. Homoseksualūs partnerystės neįteisinę asmenys;
- t. Homoseksualūs partnerystės neįteisinę asmenys ir vaikai;
- u. Nenurodoma;
- v. Kita;
- w. Toliau šeima neapibūdinama (*pereiti prie 11 klausimos*).

3. Straipsnyje apibūdinami santykiai:

- a. santuokiniai;
- b. santuokiniai, tačiau pora gyvena separacijoje;
- c. nesantuokiniai;
- d. homoseksualūs;
- e. asmuo yra išsiskyęs ir šiuo metu nėra sukūręs kitų santykių (*pereiti prie 10 klausimo*);
- f. kita;
- g. nenurodoma;
- h. toliau santykiai nėra apibūdinami.

4. Straipsnyje minimos poros amžius (nepildoma, kai aprašomi išsiskyre asmenys arba našliai/našlės):

a. Straipsnyje minimos poros amžius:

- i. labai jauno amžiaus (maždaug iki 21 metų);
- ii. jauno amžiaus (maždaug nuo 21 iki 30 metų);
- iii. vidutinio amžiaus (maždaug nuo 30 iki 45 metų);
- iv. vyresnio amžiaus (maždaug nuo 45 iki 60 metų);
- v. garbaus amžiaus (maždaug nuo 60 metų);
- vi. kita;
- vii. nenurodoma.

b. Poros amžiaus skirtumas:

- i. iki 5 metų;
- ii. nuo 5 iki 16 metų, kai moteris vyresnė už vyrą;
- iii. nuo 5 iki 16 metų, kai vyras vyresnis už moterį;
- iv. nuo 16 iki 32 metų, kai moteris vyresnė už vyrą;
- v. nuo 16 iki 32 metų, kai vyras vyresnis už moterį;
- vi. nuo 32 metų, kai moteris vyresnė už vyrą;
- vii. nuo 32 metų, kai vyras vyresnis už moterį;
- viii. kita;
- ix. nenurodoma.

5. Straipsnyje minimi poros vaikai (nepildoma, kai aprašomi išsiskyre, homoseksualūs asmenys ar našliai/našlės):

a. Nurodomas poros vaikų (neskaitant vaikų iš ankstesnių santykių) skaičius:

- i. vienas;
- ii. du;
- iii. trys;
- iv. keturi;
- v. penki ir daugiau;
- vi. pora turi vaikų, tačiau nenurodoma – kiek;
- vii. pora šiuo metu neturi vaikų;
- viii. pora teigia, kad vaikai jai nereikalingi;
- ix. kita;
- x. nenurodoma.

b. Ar kuris nors iš poros turi vaikų iš ankstesnių santykių?

- i. Turi;
- ii. Neturi;
- iii. Nenurodoma.

c. Vaikai gimė (galima žymėti keletą variantų):

- i. santuokoje;
- ii. ne santuokoje, tačiau įteisinus partnerystę;
- iii. ne santuokoje neįteisinus partnerystės;
- iv. vaikai gimė iš ankstesnių santykių;
- v. vaikai yra įvaikinti;
- vi. kita;
- vii. nenurodoma.

6. Straipsnyje aprašoma santuoka (pildoma, jei straipsnyje aprašomi santuokiniai vyro ir moters santykiai):

a. Kelinta straipsnyje aprašoma santuoka yra moteriai?

- i. Pirmoji;
- ii. Antroji;
- iii. Trečioji;
- iv. Ketvirtoji;
- v. Penktoji;
- vi. Šeštoji;
- vii. Septintoji;
- viii. Aštuntoji ar dar vėlesnė;
- ix. Kita;
- x. Nenurodoma.

b. Kelinta straipsnyje aprašoma santuoka yra vyrui?

- i. Pirmoji;
- ii. Antroji;
- iii. Trečioji;
- iv. Ketvirtoji;
- v. Penktoji;
- vi. Šeštoji;
- vii. Septintoji;
- viii. Aštuntoji ar dar vėlesnė;
- ix. Kita;
- x. Nenurodoma.

c. Ar prieš santuoką pora kartu gyveno?

- i. Taip;
- ii. Ne;
- iii. Kita;
- iv. Nenurodoma.

7. Nesantuokiniai santykiai (pildoma, jei straipsnyje aprašomi nesantuokiniai santykiai):

a. Nesantuokiniai santykiai moteriai:

- i. pirmi (prieš tai nebuvo sukūrusi nesantuokinių santykių);
- ii. prieš tai turėjo kitus nesantuokinius santykius;
- iii. santykiai, atsiradę po iširusios santuokos;
- iv. kita;
- v. nenurodoma.

b. Nesantuokiniai santykiai vyrui:

- i. pirmi (prieš tai nebuvo sukūrus nesantuokinių santykių);
- ii. prieš tai turėjo kitus nesantuokinius santykius;
- iii. santykiai, atsiradę po iširusios santuokos;
- iv. kita;
- v. nenurodoma,

c. Ar pora yra įteisinusi savo partnerystę?

- i. Taip;
- ii. Ne, tačiau planuoja tai padaryti;
- iii. Ne;
- iv. Nenurodoma.

- d. Sugyventinių lūkesčiai, susiję su santuoka:**
- i. susižadėję ir artimiausiu metu planuoja vestuves;
 - ii. susižadėję ir tikisi kada nors susituokti;
 - iii. susižadėję, tačiau vestuvių neplanuoja;
 - iv. nesusižadėję ir artimiausiu metu planuoja vestuves;
 - v. nesusižadėję ir tikisi kada nors susituokti;
 - vi. nesusižadėję ir vestuvių neplanuoja;
 - vii. kita;
 - viii. nenurodoma.

8. Homoseksualūs santykiai (pildoma, jei aprašomi homoseksualūs santykiai):

a. homoseksualios poros santykiai:

- i. draugauja, tačiau kartu negyvena;
- ii. kartu gyvena, tačiau santykiai – neįteisinti;
- iii. įteisinta partnerystė;
- iv. kita;
- v. nenurodoma.

b. vaikų skaičius poroje

- i. vienas;
- ii. du;
- iii. trys;
- iv. keturi ir daugiau;
- v. pora neturi vaikų;
- vi. pora globoja vieną ar daugiau vaikų (turi globotinių vaikų globos namuose ir pan.);
- vii. kita;
- viii. nenurodoma.

9. Straipsnyje minimas našlys (našlė) (pildoma, jei minimas našlys ar našlė):

- a. kitų santykių nesukūrė;
- b. vėl vedė/ištekėjo;
- c. susižadėjo;
- d. gyvena su partneriu ne santuokoje;
- e. kita;
- f. nenurodoma.

10. Išsituokę asmenys (pildoma, jei straipsnyje minimi išsituokę ir naujos santuokos nesudarę ar nesantuokinių santykių neturintys asmenys):

a. Išsituokusiai moteriai nutraukta santuoka buvo:

- i. pirmoji;
- ii. ne pirma santuoka;
- iii. nenurodoma.

b. Išsiskyrusiam vyrui nutraukta santuoka buvo:

- i. pirmoji;
- ii. ne pirma santuoka;
- iii. nenurodoma.

- c. Norą nutraukti santuoką pareiškė:**
- i. moteris;
 - ii. vyras;
 - iii. moteris ir vyras sprendimą priėmė kartu;
 - iv. kita;
 - v. nenurodoma.
- d. Vaikų skaičius iširusioje santuokoje:**
- i. vienas;
 - ii. du;
 - iii. trys;
 - iv. keturi;
 - v. penki ir daugiau;
 - vi. pora vaikų neturėjo;
 - vii. pora vaikų turėjo, tačiau nenurodoma – kiek;
 - viii. kita;
 - ix. nenurodoma.
- e. Po skyrybų vaikai liko su:**
- i. motina;
 - ii. tėvu;
 - iii. buvę sutuoktiniai vaikais pasidalino;
 - iv. kita;
 - v. nenurodoma.
- f. Priežastis, dėl kurios asmuo po skyrybų dar nesukūrė kitų santykių (*galima žymėti kelis variantus*):**
- i. santuoka nutraukta neseniai (mažiau, nei prieš metus);
 - ii. santuoka nutraukta daugiau, nei prieš metus, tačiau asmuo dar nėra atsigavęs;
 - iii. asmuo dar nesutiko sau tinkamos poros;
 - iv. asmuo nebenori kurti kitų santykių;
 - v. kita;
 - vi. nenurodoma.

11. Straipsnio tema:

- a. maistas/kulinarija;
- b. dieta;
- c. sveikata;
- d. transportas;
- e. sportas;
- f. pomėgiai;
- g. kelionės;
- h. namai/interjeras/architektūra;
- i. augalai/gėlės;
- j. gyvūnai;
- k. stilius/mada;
- l. žvejyba;
- m. IT/naujosios technologijos;
- n. darbas/karjera;
- o. kultūra/menas;
- p. sveikas gyvenimo būdas;
- q. interviu su pasaulyje garsiu žmogumi;
- r. interviu su Lietuvoje garsiu žmogumi;
- s. interviu su tam tikros profesijos žmogumi (negarsus arba ne itin garsus asmuo);

- t. aprašyta pasaulyje garsaus žmogaus gyvenimo istorija;
- u. aprašyta Lietuvoje garsaus žmogaus gyvenimo istorija;
- v. aprašyta ne garsaus žmogaus gyvenimo istorija;
- w. mokslas;
- x. kita;
- y. seksas;
- z. grožis (parfumerija, kosmetika, grožio procedūros).

3 PRIEDAS. ŽINIASKLAIDOS TURINIO TYRIMO REZULTATŲ LENTELE

Lentelėse nurodomas variantų parinkimo skaičius.

1. Straipsnyje minimi poros santykiai:	
a. įvardinami, kaip šeima	347
b. asmuo – išsiskyres	87
c. našlys/našlė, nesukūres kitų santykių	15
d. nėra įvardinami, kaip šeima	382
e. straipsnyje nėra minimas žodis „šeima“ ir neapibūdinami santykiai	159

2. Jei straipsnyje minimas žodis „šeima“, kaip ši šeima apibrėžiama?	
a. Susituokę vyras ir žmona	69
b. Susituokę vyras, žmona ir vaikai	153
c. Ištekėjusi moteris ir vaikai	1
d. Vedęs vyras ir vaikai	3
e. Separacijoje gyvenantys vyras ir žmona	0
f. Separacijoje gyvenantys vyras, žmona ir vaikai	0
g. Nesusituokę, tačiau partnerystę įteisinę vyras ir moteris	0
h. Nesusituokę, tačiau partnerystę įteisinę vyras, moteris ir vaikai	0
i. Nesusituokę vyras ir moteris	4
j. Nesusituokę vyras, moteris ir vaikai	13
k. Išsituokusi moteris ir vaikai	1
l. Išsiskyres vyras ir vaikai	0
m. Našlė ir vaikai	2
n. Našlys ir vaikai	0
o. Netekėjusi moteris ir vaikai (nesantuokiniai)	1
p. Nevedęs vyras ir vaikai (nesantuokiniai)	0
r. Homoseksualūs susituokę (partnerystę įteisinę) asmenys	1
s. Homoseksualūs susituokę (partnerystę įteisinę) asmenys ir vaikai	0
t. Homoseksualūs nesusituokę (partnerystės neįteisinę) asmenys	0
u. Homoseksualūs nesusituokę (partnerystės neįteisinę asmenys) ir vaikai	0
v. Nenurodoma	57
z. Kita	50
x. Toliau šeima neapibūdinama	189

3. Straipsnyje apibūdinami santykiai:	
a. santuokiniai	387
b. santuokiniai, tačiau pora gyvena separacijoje	5
c. nesantuokiniai	124
d. homoseksualūs	10

e. asmuo yra išsiskyręs ir šiuo metu neturi kitų santykių	87
f. toliau santykiai nėra apibūdinami	157
g. kita	2
i. nenurodoma	24

4. Straipsnyje minimos poros amžius:		
a. Straipsnyje minimos poros amžius:	i. labai jauno amžiaus (maždaug iki 21 metų)	3
	ii. jauno amžiaus (maždaug nuo 21 iki 30 metų)	90
	iii. vidutinio amžiaus (maždaug nuo 30 iki 45 metų)	180
	iv. vyresnio amžiaus (maždaug nuo 45 iki 60 metų)	106
	v. garbaus amžiaus (maždaug nuo 60 metų)	44
	vi. kita	69
	vii. nenurodoma	73
b. Poros amžiaus skirtumas:	i. iki 5 metų	99
	ii. nuo 5 iki 16 metų, kai moteris vyresnė už vyrą	18
	iii. nuo 5 iki 16 metų, kai vyras vyresnis už moterį	51
	iv. nuo 16 iki 32 metų, kai moteris vyresnė už vyrą	1
	v. nuo 16 iki 32 metų, kai vyras vyresnis už moterį	15
	vi. nuo 32 metų, kai moteris vyresnė už vyrą	3
	vii. nuo 32 metų, kai vyras vyresnis už moterį	5
	viii. kita	0
	ix. nenurodoma	208

5. Straipsnyje minimi poros vaikai:		
a. Nurodomas poros vaikų (neskaitant vaikų iš ankstesnių santykių) skaičius:	i. vienas	100
	ii. du	80
	iii. trys	29
	iv. keturi	9
	v. penki ir daugiau	10
	vi. pora turi vaiku, bet nenurodyta - kiek	11
	vii. pora šiuo metu neturi vaikų	77
	viii. pora teigia, kad vaikai jai nereikalingi	1
	ix. kita	1
	x. nenurodoma	59
b. Ar kuris nors iš poros turi vaikų iš ankstesnių santykių?	i. turi	98
	ii. neturi	54
	iv. nenurodoma	225
c. Vaikai gimė (galima žymėti keletą variantų. Žymima, jei poroje yra vaikų):	i. santuokoje	147
	ii. ne santuokoje, tačiau įteisinus partnerystę	2
	iii. ne santuokoje neįteisinus partnerystės	49
	iv. vaikai gimė iš ankstesnių santykių	36
	v. vaikai yra įvaikinti	7
	vi. kita	0
	vii. nenurodoma	86

6. Straipsnyje aprašoma santuoka		
a. Kelinta straipsnyje aprašoma santuoka yra moteriai?	i. pirmoji	60
	ii. antroji	21
	iii. trečioji	6
	iv. ketvirtoji	0
	v. penktoji	1
	vi. šeštoji	0
	vii. septintoji	0
	viii. aštuntoji ar dar vėlesnė	0
	ix. kita	4
	x. nenurodoma	169
b. Kelinta straipsnyje aprašoma santuoka yra vyrui?	i. pirmoji	46
	ii. antroji	26
	iii. trečioji	8
	iv. ketvirtoji	2
	v. penktoji	0
	vi. šeštoji	1
	vii. septintoji	0
	viii. aštuntoji ar dar vėlesnė	0
	ix. kita	6
	x. nenurodoma	171
c. Ar prieš santuoką pora kartu gyveno?	i. taip	19
	ii. ne	12
	iii. kita	0
	iv. nenurodoma	230

7. Nesantuokiniai (sugyventinių) santykiai		
a. Nesantuokiniai santykiai moteriai:	i. pirmi	4
	ii. prieš tai turėjo kitus nesantuokinius santykius	7
	iii. santykiai, atsiradę po iširusios santuokos	23
	iv. kita	1
	v. nenurodoma	66
a. Nesantuokiniai santykiai vyrui:	i. pirmi	5
	ii. prieš tai turėjo kitus nesantuokinius santykius	2
	iii. santykiai, atsiradę po iširusios santuokos	20
	iv. kita	2
	v. nenurodoma	73
c. Ar pora yra įteisinusi savo partnerystę?	i. Taip	0
	ii. Ne, tačiau planuoja tai padaryti	0
	iii. Ne	53
	iv. Nenurodoma	47

lentelės tęsinys kitame puslapyje

lentelės tęsinys

d. Sugyventinių lūkesčiai, susiję su santuoka:	i. susižadėję ir artimiausiu metu planuoja vestuves	4
	ii. susižadėję ir tikisi kada nors susituokti	8
	iii. susižadėję, tačiau vestuvių neplanuoja	6
	iv. nesusižadėję ir artimiausiu metu planuoja vestuves	6
	v. nesusižadėję ir tikisi kada nors susituokti	6
	vi. nesusižadėję ir vestuvių neplanuoja	17
	vii. kita	3
	viii. nenurodoma	49

8. Homoseksualūs santykiai		
a. Homoseksualios poros santykiai:	i. draugauja, tačiau kartu negyvena	0
	ii. kartu gyvena, tačiau santykiai – neįteisinti	2
	iii. įteisinta partnerystė	5
	iv. kita	0
	v. nenurodoma	2
b. vaikų skaičius poroje	i. vienas	0
	ii. du	0
	iii. trys	0
	iv. keturi ir daugiau	0
	v. pora neturi vaikų	6
	vi. pora globoja vieną ar daugiau vaikų (turi globotinių vaikų globos namuose ir pan.)	0
	vii. kita	0
	viii. nenurodoma	3

9. Straipsnyje minimas našlys (našlė):		
a. kitų santykių nesukūrė		10
b. vėl vedė/ištekėjo		2
c. susižadėjo		0
d. gyvena su partneriu ne santuokoje		1
e. kita		0
f. nenurodoma		3

10. Išsituokę asmenys		
a. Išsituokusiai moteriai nutraukta santuoka buvo:	i. pirmoji	20
	ii. ne pirma santuoka	12
	iii. nenurodoma	40
b. Išsiskyrusiam vyrui nutraukta santuoka buvo:	i. pirmoji	10
	ii. ne pirma santuoka	8
	iii. nenurodoma	54

lentelės tęsinys kitame puslapyje

lentelės tęsinys

c. Norą nutraukti santuoką pareiškė:	i. moteris	8
	ii. vyras	6
	iii. moteris ir vyras sprendimą priėmė kartu	3
	iv. kita	0
	v. nenurodoma	56
d. Vaikų skaičius iširusioje santuokoje:	i. vienas	26
	ii. du	18
	iii. trys	1
	iv. keturi	0
	v. penki ir daugiau	1
	vi. pora vaikų neturėjo	11
	vii. pora vaikų turėjo, tačiau nenurodoma kiek	3
	ix. nenurodoma	13
e. Po skyrybų vaikai liko su:	i. motina	36
	ii. tėvu	6
	iii. buvę sutuoktiniai vaikais pasidalino	0
	iv. kita	2
	v. nenurodoma	12
f. Priežastis, dėl kurios asmuo po skyrybų dar nesukūrė kitų santykių (galima žymėti kelis variantus)	i. santuoka nutraukta neseniai (metų bėgyje)	15
	ii. santuoka nutraukta daugiau, nei prieš metus, tačiau asmuo dar nėra atsigavęs	1
	iii. asmuo dar nesutiko sau tinkamos poros	14
	iv. asmuo nebenori kurti kitų santykių	1
	v. kita	8
	vi. nenurodoma	34

11. Straipsnio tema:	
a. maistas/kulinarija	20
b. dieta	0
c. sveikata	27
d. transportas	0
e. sportas	11
f. pomėgiai	9
g. kelionės	20
h. namai/interjeras/architektūra	17
i. augalai/gėlės	1
j. gyvūnai	3
k. stilius/mada	45
l. žvejyba	1
m. IT/naujosios technologijos	0
n. darbas/karjera	0
o. kultūra/menas	13
p. sveikas gyvenimo būdas	3
q. interviu su pasaulyje garsiu žmogumi	11
r. interviu su Lietuvoje garsiu (elito) žmogumi	56

lentelės tęsinys kitame puslapyje

lentelės tęsinys

s. interviu su tam tikros profesijos žmogumi (negarsus arba ne itin garsus asmuo)	22
t. aprašyta pasaulyje garsaus žmogaus gyvenimo istorija	144
u. aprašyta Lietuvoje garsaus žmogaus (elito) gyvenimo istorija	80
v. aprašyta ne garsaus žmogaus gyvenimo istorija	39
w. mokslas	0
x. kita	40
y. seksas	3
z. grožis (kosmetika, parfumerija)	4